

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS

ACTA JURIDICA ET POLITICA

Tomus LXIII.

Fasc. 14.

NAGY FERENC

**Egyes büntetésekről és büntetőjogi
intézkedésekről de lege lata és de lege ferenda**

SZEGED

2003

Edit

Comissio Scientiae Studiorum Facultatis Scientiarum Politicarum et Juridicarum
Universitatis Szegediensis

LÁSZLÓ BLUTMAN, LÁSZLÓ BODNÁR, JÓZSEF HAJDÚ, ÉVA JAKAB,
JENŐ KALTENBACH, TAMÁS KATONA, JÁNOS MARTONYI,
FERENC NAGY, PÉTER PACZOLAY, BÉLA POKOL, JÓZSEF RUSZOLY,
IMRE SZABÓ, LAJOS TÓTH, LÁSZLÓ TRÓCSÁNYI

Redigit
KÁROLY TÓTH

Nota
Acta Jur. et Pol. Szeged

Kiadja

a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának
tudományos bizottsága

BLUTMAN LÁSZLÓ, BODNÁR LÁSZLÓ, HAJDÚ JÓZSEF, JAKAB ÉVA,
KALTENBACH JENŐ, KATONA TAMÁS, MARTONYI JÁNOS,
NAGY FERENC, PACZOLAY PÉTER, POKOL BÉLA, RUSZOLY JÓZSEF,
SZABÓ IMRE, TÓTH LAJOS, TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ

Szerkeszti
TÓTH KÁROLY

Kiadványunk rövidítése
Acta Jur. et Pol. Szeged

ISSN 0324-6523 Acta Univ.
ISSN 0563-0606 Acta Jur.

I. Egyes európai országok büntetőjogi szankciórendszeréről

1. Lengyelország

Bűnügyi területen az új törvénykönyvek megalkotása és elfogadása 1997-ben történt meg és mind a Btk., mind az eljárási törvénykönyv, mind pedig a Bv. törvény 1998. szeptember 1-jén léptek hatályba.¹

Az új Btk. a következő büntetések katalógusát írja elő:

a) A *pénzbüntetés*, amelyet napi tételes rendszer szerint szabnak ki, a korábbi globális rendszerrel szemben. A napi tételek minimális száma 10, a legmagasabb pedig 360. Az egy napi tételnek megfelelő összeg 10 és 2000 zloty közötti.

A pénzbüntetésnek a szabadságvesztéssel szembeni prioritását a törvényhozó különböző rendelkezésekkel juttatta kifejezésre. Így az 58. cikk 1. §-a szerint a bíróság minden esetben, amelyekben a törvény több büntetési nemet kínál választásra, végrehajtandó szabadságvesztés csak akkor alkalmazható, ha más büntetés a szankció céljait nem teljesítheti. A törvényhozó kifejezetten megengedi a felfüggesztett szabadságvesztés- vagy szabadságkorlátozás-büntetés mellett a pénzbüntetés kiszabását. Végrehajtandó szabadságvesztés mellett viszont a pénzbüntetés csak akkor rendelhető el, ha az elkövető haszonszerzésből cselekedett vagy a bűncselekményt vagyoni előny megszerzése érdekében követte el. A törvény 58. cikkének 2. §-a szerint a pénzbüntetés elrendelése akkor kizárt, ha nem várható el, hogy az elkövető megfizetheti a büntetést.

b) A *szabadságkorlátozás-büntetés* (Btk. 35–36. cikkek) lényegében a korábbi, 1969. évi jogi szabályozás átvételét jelenti. Tartalmilag a bíróság által kijelölt és felügyelt közcélú munka teljesítését értik alatta díjazás nélkül, havonta 20-tól 40 óráig terjedő tartamban. A bíróság kiegészítőleg intézkedéseket rendelhet el, így pl. az elítéltet pártfogó felügyelet alá helyezheti.

Ha az elkövető munkaviszonyban áll, úgy a bíróság az előbb megjelölt kötelezettség helyett a munka díjazásának rövidítését rendelheti el 10-től 25 %-ig terjedően az államkassa vagy a bíróság által meghatározott társadalmi cél javára.

c) A *szabadságvesztés-büntetés* az új Btk.-ban háromféle alakban jelenik meg:

- a szabadságvesztés hagyományos formája 1 hónaptól 15 évig terjedő tartamban,
- a 25 évi szabadságvesztés,
- az életfogytig tartó szabadságvesztés.

A korábban ismert halálbüntetés helyébe lépett életfogytig tartó szabadságvesztés azzal az elkövetővel szemben rendelhető el, aki a cselekmény elkövetésekor a 18. életévét betöltötte. Az életfogytiglaniból a feltételes elbocsátás 25 év után, a 25 évi szabadságvesztés esetében pedig 15 év után lehetséges.

¹ *Das polnische Strafgesetzbuch. Kodeks karny.* Freiburg im Breisgau, 1998.; WEIGEND, EWA: Einführung. In: *Das polnische Strafgesetzbuch. Kodeks karny.* Freiburg im Breisgau, 1998. 15–21. p.

A Btk. 58. cikkének 1. §-a tartalmazza az ultima-ratio szabályt, amely a szabadságvesztés lehetőleg visszafogott alkalmazását célozza.

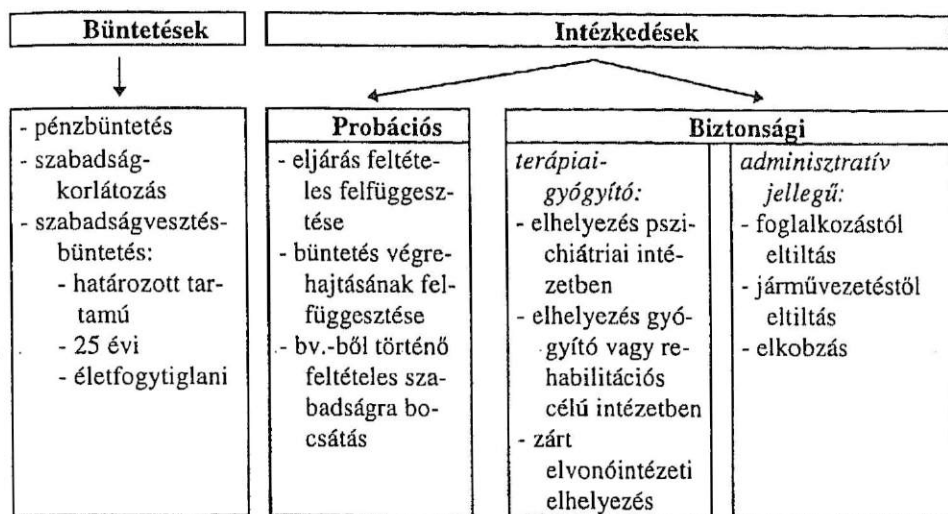
A büntetések előbbi felsorolását a *büntetőjogi intézkedések* katalógusa egészíti ki, amelyek büntetések mellett vagy meghatározott feltételek teljesülése esetén büntetés helyett rendelhetők el vagy rendelvek el. Az intézkedéseken belül a *probációs intézkedések* igazából sem büntetőjogi büntetések, sem büntetőjogi intézkedések, inkább azt célozzák, hogy a büntetések tartalmát és tartamát kriminálpolitikailag racionális módon módosítsák és a hatékonyságukat ezáltal kedvezően befolyásolják. Ezen körbe tartozik az eljárás feltételes felfüggesztése, a büntetés végrehajtásának felfüggesztése és a büntetés-végrehajtásból történő feltételes szabadon bocsátás. A törvényhozó az utóbbi szankciókat nem csupán a végrehajtás pusztá változtatásainak, hanem önálló szankcióknak érti. A probációs intézkedések közös előfeltétele az elkövető „beválására” (törvénytisztelő viselkedésére) vonatkozó pozitív prognózis. Közös a magatartási szabályok (meghagyások) lehetősége is, amelyeket az intézkedés elrendelésével egyidejűleg határozhatnak meg.

A *biztonsági intézkedéseken* belül terápiai-gyógyító és adminisztratív jellegűek különíthetők el. A *terápiai-gyógyítóak* közé sorolható a beszámíthatatlan elkövetők zárt pszichiátriai intézetben történő elhelyezése, speciális gyógyító vagy rehabilitációs célú intézeti elhelyezés, valamint a zárt elvonóintézeti elhelyezés. Ez utóbbi a két évig terjedő szabadságvesztés helyébe lép, ha a bűncselekményt az elkövető alkohol- vagy kábítószer-függőségével összefüggésben követte el.

Az *adminisztratív* jellegű biztonsági intézkedések a foglalkozástól vagy gazdasági tevékenység gyakorlásától történő eltiltás, a járművezetéstől eltiltás és az elkobzás, amennyiben ez utóbbit beszámíthatatlan elkövetővel szemben szabják ki. Az elkobzás intézkedés akkor is alkalmazható, ha bűnösséget kizáró ok forgott fenn vagy a büntető eljárást feltételeken felfüggesztették.

1999-ben a lengyel bíróságok pénzbüntetést mint főbüntetést az elítélések 19 %-ában szabtak ki, szabadságkorlátozást 8 %-ban, felfüggesztett szabadságvesztést 60 %-ban, míg végrehajtható szabadságvesztést 13 %-ban. A felfüggesztett szabadságvesztés esetében emelkedés tapasztalható és ez a szabadságkorlátozás, valamint a pénzbüntetés „kontójára” történt.²

² ZOLL, ANDRZEJ: *Die Reform des materiellen Strafrechts*. A „Strafrechtsentwicklung in Osteuropa. Zwischen bewältigten und neuen Herausforderungen” elnevezésű, 2002. június 27-i nemzetközi szimpóziumon (Ringbergi kastélyban) tartott előadás kézírata alapján.

2. Szlovénia

Szlovéniában a *halálbüntetést* az 1989 szeptemberében elfogadott alkotmány novellája törölte el, így azt az alkotmány 1991. évtől már nem ismeri. Halálbüntetést Szlovéniában utolsó alkalommal 1957-ben hajtottak végre. E dátum után még egyszer szabták ki, de nem hajtották végre.

Az 1995. évi szlovén Btk.-ban a *szabadságvesztés-büntetés* tartama 15 naptól 15 évig terjedhet, a súlyosabb szándékos büntettek esetében 20 évi szabadságvesztés rendelhető el, ami akkor a legmagasabb tartamú szabadságvesztést jelentette. Az 1999. évi Btk. novella a szabadságvesztés maximumát a legsúlyosabb büntettek esetén 20 évről 30 évre emelte. Az életfogytig tartó szabadságvesztést a szlovén Btk. nem ismeri.

Pénzbüntetés tekintetében a Btk. a napi tételes formát vezette be, azonban a bíróságok ezt a kiszabási rendet nem fogadják el, emiatt a '99-es novella újból lehetőséget ad a pénzbüntetésnek meghatározott összegben való elrendelésére, valamint ezen büntetés esetében meghatározott egy általános minimumot és maximumot.

A *mellékbüntetések* között található a járművezetéstől eltiltás és a külföldi kiutasítása.

Speciális szankciócsoportba tartoznak az ún. *figyelmeztető szankciók*, mint a probáció és a bírósági megrovás.

A jogellenes vagyoni előny elvonásának a lehetőségét bővítették. A jelenlegi szabályozás szerint lehetséges a jogellenes vagyoni előnynek vagy ennek értékének megfelelő vagyon elkobzása. Ezen előny elkobzása a legszűkebb rokon körre is vonatkozik, ha rájuk történt az átruházás.

A szlovén Btk.-ban is megtalálhatók a gyógyító természetű *intézkedések*, mint a pszichiátriai kezelés, amelynek elrendeléséhez a bűncselekmény ismételt elkövetésének veszélyén túl megkívánt a büntetendő cselekmény meghatározott súlya és jellege is. A tartama maximum 10 évben meghatározott és a bíróság arra kötelezett, hogy

periódikusan felülvizsgálja az intézkedés szükségességét. Biztonsági intézkedés a foglalkozás gyakorlásától történő eltiltás.³

3. Belorusszia

Belorussziában 1999-ben fogadtak el új Btk.-t, amely az 1960. évi Btk. helyébe lépett és 2001. január 1-je óta van hatályban.

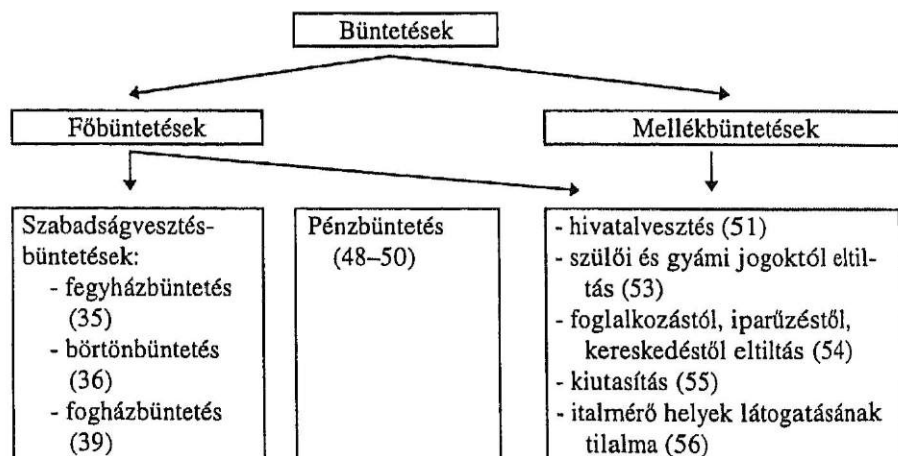
A halálbüntetés elrendelésének lehetőségét az új Btk. változatlanul fenntartotta, de lényegesen korlátozta. E büntetést ma csak olyan bűntettek elkövetése esetén lehet kiszabni, amely más ember szándékos megölését foglalja magában.

A halálbüntetés alternatívaként életfogytig tartó szabadságelvonás is bevezetésre került azzal a céllal, hogy a halálbüntetés alkalmazását a gyilkossági esetekre korlátozzák.

Belorusszia az egykori Szovjetunió tagállamai közül azon ország maradt, ahol még alkalmaznak halálbüntetést. A halálbüntetés alkalmazásának alakulása az elmúlt évtizedben a következő képet mutatta: 1990 – 20, 1991 – 21, 1992 – 24, 1993 – 20, 1994 – 24, 1995 – 37, 1996 – 29, 1997 – 46, 1998 – 45, 1999 – 40, 2000 – 7, 2001 – 7.

A 2000. és a 2001. évi alacsony elrendelési számok az életfogytig tartó szabadságelvonás bevezetésével függnek össze. E két év során összesen 68 elkövetőt ítélték életfogytiglani büntetésre.⁴

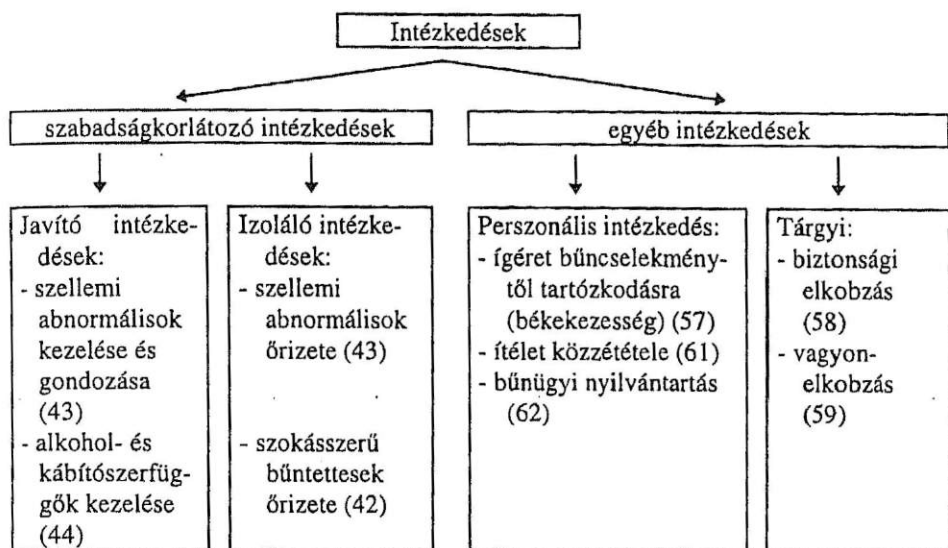
4. Svájc⁵

³ ŠELIH, ALENKA: *Reform des materiellen Strafrechts in Slowenien*. A „Strafrechtsentwicklung in Osteuropa. Zwischen bewältigten und neuen Herausforderungen” elnevezésű, 2002. június 27-i nemzetközi szimpóziumon (Ringbergi kastélyban) tartott előadás kézírata alapján.

⁴ KHOMITICH, ULADZIMIR: *Die Abschaffung traditioneller und die Einführung neuer Sanktionen in Weißrußland*. A „Strafrechtsentwicklung in Osteuropa. Zwischen bewältigten und neuen Herausforderungen” elnevezésű, 2002. június 28-i nemzetközi szimpóziumon (Ringbergi kastélyban) tartott előadás kézírata alapján.

⁵ A zárójelbe tett számok a svájci Btk. vonatkozó rendelkezéseit jelölik.

A svájci Btk.-ban dualista szankciórendszer érvényesül.⁶

A szabadságvesztés a svájci bíróságok gyakorlatában korábban és jelenleg is kiemelkedő helyet foglalt el, illetőleg foglal el. Így 1997-ben az összes elítélés 69 %-ában szabadságvesztést szabtak ki, 53 % volt a feltételes kiszabás, 16 % a végrehajtandó szabadságvesztés aránya, a pénzbüntetés aránya pedig 30 %-ot tett ki. Az intézkedések nagyon csekély szerepet játszanak, arányuk 1% volt.

A feltételes elítéléseknél csak 11 % volt a sikertelenség aránya, azaz újabb bűnelkövetés vagy a meghagyások, utasítások be nem tartása miatt. Ez egyértelműen ezen szankcióforma pozitív hatását bizonyítja.

A végrehajtandó szabadságvesztésen belül a rövid tartamú a túlsúlyban lévő. Az összes ilyen elítélés négyötödénél (78,4 %) a letöltendő idő kevesebb, mint 3 hónap volt. A több, mint 18 hónap tartamú büntetések az elrendelt szabadságvesztések 8,6%-át tették ki. Ez számokban kifejezve azt jelenti, hogy 1997-ben csupán 908 büntetés volt 18 hónapnál hosszabb tartamú.

Statisztikai adatok alapján kriminálpolitikailag sürgető Svájcban a rövid tartamú végrehajtások egyértelmű visszaszorítása.

A közérdekű munka Svájcban jelenleg nem főbüntetés, hanem úgynevezett alternatív végrehajtási modalitás. Ez azt jelenti, hogy a bíró a büntetőeljárás során az elkövetőt nem ítélheti munka végzésére, hanem a végrehajtási hatóság az ítélet jogerőre emelkedése után, a bíró által kiszabott végrehajtandó szabadságvesztést, az elítélt kérelmére közérdekű munkára változtathatja át, ha az előírt feltételek fennállnak. A svájci szövetségi állam 1990. március 19-e óta a kantonok számára lehetővé teszi, hogy a legfeljebb 3 hónapig terjedő tartamú szabadságvesztéseket közérdekű munka formájában hajtsák végre. A végrehajtás ebben a formában csak az elítélt beleegyezésével lehetséges. Egy nap szabadságelvonás négy óra közérdekű munkának felel meg. Hetente általában legálább 10 óra közérdekű munka teljesítendő. A munkavégzés legmagasabb tartama 360

⁶ Schweizerisches Strafbuch. (Hrsg.: Bundeskanzlei, Bern) 2001.

óra. A munkavégzés elvileg a rendes foglalkozás gyakorlása vagy a képzés mellett végzendő. Ez esetben tehát ún. szabadidő-büntetésről van szó, ahol a korlátozás a szabadidőre vonatkozik. Jelenleg a 26 kanton közül 20 élt a lehetőséggel és a közérdekű munkát végrehajtási modalitásként vezette be.

A svájci Btk. általános részének 1998. évi reformtervezete az új szankciórendszert illetően a következő három alapvető célkitűzést fogalmazza meg:⁷

1. A rövid tartamú szabadságvesztés alternatíváinak kidolgozása. A rövid tartamú végrehajtandó szabadságvesztés alatt a 6 hónap alatti tartamút értik és az ilyen büntetés csak kivételesen juthat alkalmazásra. Helyébe a napi tételes rendszerű pénzbüntetés (maximális összege 720.000 frank) és a közérdekű munka lép.

Magyarázatként ezen célkitűzéshez hozzáfűzik: a törvényhozó már az 1971. évi részrevízió alkalmával abból indult ki, hogy a rövid tartamú végrehajtandó börtön- és fogházbüntetés az elkövető szocializációját inkább akadályozza, és ezért e büntetések számára speciális végrehajtási formákat írtak elő (félfogság, napi végrehajtás). Ezt az elképzelést az 1998. évi revízió során is figyelembe vették és még következetesebben valósul meg. Ennek megfelelően a rövid tartamú szabadságvesztés ma lényegében egy költséges szabadidő-büntetés. A szabadidőt alternatív szankciók segítségével az érintett és a társadalom számára is értelmes módon korlátozni lehet.

2. A veszélyes erőszakos elkövetőkkel szemben védelem célját szolgáló intézkedések.

Az olyan büntetőjog, amely kizárólag a bűnösségi elven nyugszik és jogkövetkezményként csak büntetéseket ismer, a rá háruló feladatot csak részben tudja teljesíteni. Az elkövető reszocializációjához bizonyos esetekben speciális intézkedés szükséges, amely hosszú időn keresztül, azaz a bűnösségnek megfelelő mértéken túl is tarthat.

A társadalom jobb, hatásosabb védelme érdekében egy új, átfogóbban kialakított biztonsági őrizet előírása szükséges a veszélyes, erőszakos elkövetőkkel szemben.

Ugyancsak a társadalom jobb, hatásosabb védelmének igénye érdekében a veszélyes, erőszakos elkövetőknek az intézkedési végrehajtásból történő elbocsátás tekintetében szigorúbb feltételekkel kell számolnunk.

A veszélyes, pszichésen beteg bűnismétlési veszélyt hordozó elkövetők kezelése érdekében biztonságos intézményeket kell létrehozni.

A különböző intézkedéseken belüli átjárhatóságot növelni kell.

3. Rugalmasság. A szankciórendszer rugalmassága segítségével nagyobb mértékben, mint eddig a megbüntetésről el lehet tekinteni vagy a büntetés végrehajtása felfüggeszthető. Ezáltal az elkövetők számára ösztönzést nyújt arra, hogy aktívabban működjenek közre saját „beválásuk” érdekében, továbbá a bűnüldöző hatóságokat a bagatell esetek bizonyos részétől mentesíti.

Az új szankciórendszer a következő fokozatokat írja elő:

– Büntetéstől mentesítés: ha a bűnösség és a tett következményeinek csekély foka miatt vagy mert az elkövető jóvátételt teljesít, a megbüntetői igény hiányzik, így a bűnüldözéstől, illetőleg a megbüntetésről el lehet tekinteni.

⁷ „Reform des Sanktionensystems” Fachtagung über die Auswirkungen der Revision des Allgemeinen Teils des Strafgesetzbuches auf die Praxis. Fribourg, November 1998.

– A büntetés végrehajtásának felfüggesztése, pénzbüntetés, közérdekű munka: az enyhe és középsúlyú esetekben a bíróság az előbb említett büntetéseket alkalmazhatja. A büntetés végrehajtásának felfüggesztésénél a bíróság az elkövetőt bűnösnek mondja ki, azonban a büntetés nemét még nem állapítja meg, hanem a bűnösségnek megfelelően a büntetési egységeknek bizonyos számát határozza meg. Ha az elkövető a próbaidő tartamán belül újból büntethető, úgy a bíróság halmazati büntetést és a büntetés nemét állapítja meg.

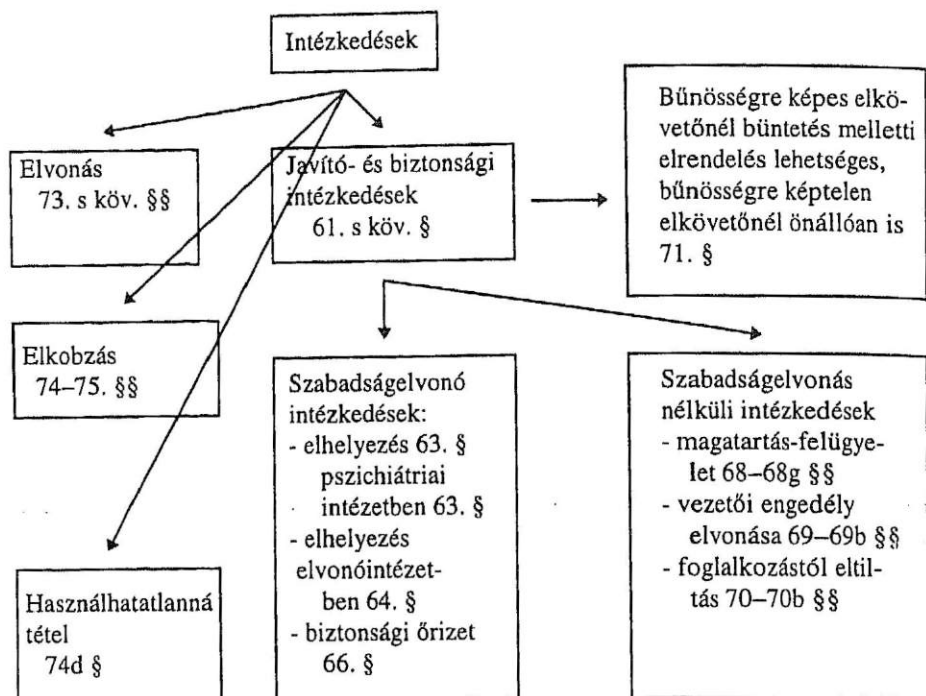
– Feltételes, részben feltételes és feltétlen szabadságvesztés: a súlyos bűncselekményeknél az elkövetőre egy évet meghaladó szabadságvesztés-büntetést kell kiszabni feltételesen vagy végrehajtható formában. E tekintetben a feltételesen végrehajtható szabadságvesztés legmagasabb tartamát 3 évre emelik, de egyúttal a részben feltételes végrehajtás lehetőségének a megteremtésével. A revízió tervezete a szabadságvesztés tekintetében az egységes büntetést javasolja.

5. Németország

A német Btk. szankciórendszerét⁸ a következő táblázat mutatja be:

Büntetések			
Főbüntetések	Mellék-büntetések	Mellék-következmények	
Pénzbüntetés - napi tételes rendszer 40. § - Megrovás büntetés fenntartásával 59-59c § - büntetéstől eltekintés 60. §	Szabadságvesztés büntetés - határozott tartamú vagy életfogytiglani 38. § (1) bek. - kiszabás 39. § - kiszabási elvek 46. § - büntetés végrehajtásának felfüggesztése 56. s köv. §§ - büntetéstől eltekintés 60. §	- járművezetéstől eltiltás 44. § - a vagyoni büntetés hatályon kívül	hivatalvesztés, választhatóság és szavazati jog elvesztése

⁸ SCHÖNKE, ADOLF – SCHRÖDER, HORST – STREE, WALTER: *Strafgesetzbuch*. Kommentar. 26. Aufl. C. H. Beck, München, 2001.; LACKNER, KARL – KÜHL, KRISTIAN: *Strafgesetzbuch mit Erläuterungen*. 24. Aufl. C. H. Beck, München, 2001.

6. Ausztria

Az osztrák Btk. szankciórendszere a következők szerint épül fel:⁹

Büntetések	Megelőző intézkedések
Szabadságvesztés-büntetések (18. §) - életfogytig - határozott tartamú Pénzbüntetés (19. §)	- szellemileg rendellenes jogsértők intézeti elhelyezése (21. §) - elvonásra szoruló jogsértők intézeti elhelyezése (22. §) - veszélyes visszaeső büntetettek inté- zeti elhelyezése (23. §)
Egyéb - gazdagodás elvonása (20. §) - bünszervezet vagyoni értékeinek elvonása (20b. §) - elkobzás (26. §) - hivatalvesztés és az elítélés egyéb jogkövetkezményei (27. §)	

⁹ FOREGGER, EGMONT (Hrsg.): *Strafgesetzbuch StGB*. Wien, 1997.

7. Franciaország

Az 1994. március 1-jén hatályba lépett új francia Büntető Törvénykönyv (Code Pénal) első könyve tartalmazza az általános részi rendelkezéseket, ezen belül pedig a III. Cím a büntetésekről ad szabályozást.¹⁰

A büntetéseken belül a CP különbséget tesz egyrészt a természetes személyekkel szemben, másrészt a jogi személyekkel szemben elrendelhető büntetések között. A természetes személyekkel szembeni büntetéseken belül a büntett, a vétség és a kihágás esetében alkalmazható büntetéseket szabályozza a Btk. A büntetti büntetéseket a 131-1. cikk sorolja fel, amelyek a következők:

1. életfogytig tartó fegyház (a réclusion criminelle a nem politikai bűntettekre vonatkozó büntetés, míg a détention criminelle a politikai bűntettekre vonatkozó büntetés megjelölésére szolgál),
2. 30 évig terjedő fegyház,
3. 20 évig terjedő fegyház,
4. 15 évig terjedő fegyház.

A határozott tartamú fegyházbüntetés tartama legalább 10 év.

A fegyházbüntetés nem zárja ki a pénzbüntetés, valamint a 131-10. cikkben szabályozott egy vagy több mellékbüntetés kiszabását.

A természetes személyekkel szemben alkalmazható vétségi büntetések:

1. börtön,
2. pénzbüntetés,
3. napi pénzbüntetés,
4. közérdekű munka,
5. a 131-6. cikk által szabályozott jogfosztó és jogkorlátozó büntetések,
6. a 131-10. cikk által szabályozott mellékbüntetések.

Megjegyezhető, hogy a francia szabályozás eléggé komplikált és nehezen áttekinthető.

8. Rövid összegző következtetések

Néhány kiemelt ország szankciórendszerének rövid áttekintése után az alábbi következtetések vonhatók le.

A legtöbb európai állam büntető törvényében a büntetőjogi szankciók dualizmusa érvényesül, vagyis az alapvető jogkövetkezményi forma a büntetés, azonban intézkedésekre vonatkozó szabályozás is megtalálható. Az intézkedések elsősorban terápiái és biztonsági jellegűek.

A (fő)büntetéseken belül általában az életfogytig tartó és a határozott tartamú szabadságvesztés, illetve a napi tételes kiszabási rendszerű pénzbüntetés csaknem mindenütt szerepel. Emellett a közérdekű munka több formában is szabályozott.

A szabadságvesztés tartamával és a feltételes szabadságra bocsátással összefüggésben néhány európai államra vonatkozóan a következő táblázat ad áttekintést.

¹⁰ Das französische Strafgesetzbuch. Code pénal. Freiburg im Breisgau, 1999.

	Ausztria	Lengyelország	Németország	Svájc
Életfogytiglani	van	van	van	van
Életfogytiglaniból feltételes szab.	15 év	25 év	15 év	15 év
Határozott tartamú szab. vesztes minimuma	1 nap	1 hónap	1 hónap	fegyház: 1 év börtön: 3 nap fogház: 1 nap
Határozott tartamú szab. vesztes maximuma	20 év	15 év + (25 évi szab. veszítés)	15 év	fegyház: 20 év börtön: 3 év fogház: 3 hónap
Határozott tartamú szab. vesztesből feltételes szab. lehetősége	a szab. vesztes fele, ill. 2/3-a, de legalább 3 hónap után	1/2, de legalább 6 hó; 2/3, ill. 3/4, de legalább 1 év után	2/3, de legalább 2 hó; 1/2, de legalább 6 hó után	2/3, de legalább 3 hó után

II. Áttekintés a hatályos magyar büntetőjogi szankciórendszerről

A HATÁLYOS MAGYAR BÜNTETŐJOGI SZANKCIÓRENDSZER			
BÜNTETÉSEK		INTÉZKEDÉSEK	
FŐBÜNTETÉSEK BTK. 38. § (1) BEK.	MELLÉK-BÜNTETÉSEK BTK. 38. § (2) BEK.	SZABADSÁG-ELVONÓ	SZABADSÁG-ELVONÁSSAL NEM JÁRÓ
		BTK. 70. § (1) BEK.	
1. Szabadságvesztés 40. § a) határozott ideig tartó b) életfogytig tartó 40. § (1) A végrehajtás fokozatai 41–44. §§ Feltételes szabadságra bocsátás 47–48. §§ Felfüggesztett szabadságvesztés 89–91. §§ 2. Közérdekű munka 49–50. §§ 3. Pénzbüntetés 51–52. §§	1. Közügyektől eltiltás 53–55. §§ 2. Foglalkozástól eltiltás 56–57. §§ 3. Járművezetéstől eltiltás 58–59. §§ 4. Kitiltás 60. § 5. Kiutasítás 61. § 6. Pénzmellékbüntetés 64–65. §§	1. Kényszer-gyógykezelés 74. § 2. Alkoholisták kényszer-gyógyítása 75. §	1. Megrovás 71. § 2. Próbára bocsátás 72–73. §§ 3. Elkobzás 77. § 4. Vagyonekobzás 77/B. és 77/C. § 5. Pártfogó felügyelet 82. § 6. A jogi személlyel szemben alkalmazható intézkedések (2001. évi CIV. törvény)

Mint a táblázat alapján is látható, büntetőjogunkban a jogkövetkezmények kettőssége, azaz a dualista szankciórendszer érvényesül. Szankciórendszerünkben a büntetés az elsődleges, a meghatározó jogkövetkezmény, az intézkedések pedig elsősorban a speciális prevenció fokozottabb érvényre juttatására hivatottak. A jövő szempontjából kérdés, hogy a dualista szankciórendszer fenntartható-e, illetve fenntartandó-e, továbbá az ilyen szisztéma megfelel-e a jövőbeni igényeknek. Kétségek és problémák akkor keletkezhetnek ezzel összefüggésben, ha a jövő szankciórendszerének új feladat(ok) megoldását kell ellátnia. Ilyen problémakört szolgáltatathat – egyebek mellett – a jóvátétel, a tettes-áldozat kiegyezés kérdése, amely sem a büntetés, sem az intézkedés körében nem talál fenntartás nélkül megfelelő helyet. Hasonló a helyzet a vagyonegikobzással. Az viszont állítható, hogy a jövőre vonatkozó kriminálpolitikai törekvések egyike a jóvátétel ösztönzése.

Alapvető kiinduló kérdés, hogy milyen feladatot, programot kell betöltenie a jövőbeni szankciórendszerünknek. A szankciók kialakításának pedig döntő előzménye, hogy a bűncselekményt milyen értelemben fogjuk fel. Ettől az értelmezéstől függ ugyanis, hogy milyen programmal és milyen eszköztárral kívánunk a bűncselekményre reagálni. Alapvetően a bűncselekménynek kétféle értelmezése vált ismertté. Az első értelmében a deliktum az erkölcsileg és jogilag felelős egyes ember jogsértést jelentő bűncselekménye. Ennek következménye a szimbolikus rosszallással, helytelenítéssel (reprobációval) együtt járó, malumot jelentő proporcionális viszonzás, megtorlás.

A második klasszikus gondolkodási modell értelmében a bűncselekmény kevésbé a személyes autonómiával rendelkező személy akarat-megnyilvánulása, hanem olyan büntetendő magatartást jelent, amely a bűnisméltlés veszélyét hordja magában. A jövőbeni veszély elhárítását szolgáló program a prevenció, a megelőzés. Ez a perspektíva hasznossági-utilitárius gondolkodási irányba mutat.

Az előbb említett két gondolkodási modell nem kizárólag vagylagosan előforduló a valóságban, hanem az előbb említett két modell elemeit egyaránt tartalmazhatja. Ennek megfelelően a jövőbeni szankciórendszernek is a rosszallást, a reprobációt is maga után vonó arányos viszonzás, megtorlás, továbbá a prevenció eszköztárát is magában kell foglalnia.

Szankciórendszerünk továbbá relatíve meghatározott, amelyben a törvényi büntetési keretek az egyéniesített elbírálást lehetővé teszik.

Az anyagi jogi legalitás elve és következményei (nulla poena sine lege praevia, certa, scripta, stricta) nem csupán a bűncselekményi tényállások megfogalmazásánál, hanem a büntető jogkövetkezményekre is irányadóak. Ezek köréből csak a meghatározottság követelményét (certa) emelem ki. Ennek megfelelően a törvényi pontos meghatározottság a büntetéssel fenyegetésre is meghatározó, és a törvényi rendelkezések csak behatárolt büntetési kereteket tartalmazhatnak. Ennek az a magyarázata, hogy a törvényi előírás csak akkor felel meg az alkotmányossági követelményeknek és akkor hatékony, ha a népképviselői akarat a normaszövegben érthetően és világosan kifejezésre jut, ezáltal a bíró szubjektív-önkényes döntését kizárja. A büntetőjogi szankciókra vonatkozó döntéseknek a törvény alapján felülvizsgálhatóknak kell lenni. Továbbá biztosítani kell, hogy mindenki előre láthassa, milyen magatartás tilalmazott és büntetéssel fenyegetett. A gyakorlatban a meghatározottság követelménye talán még fontosabb, mint az elkövető terhére szóló analógia tilalma. A nemzetközi, elsősorban az európai ajánlásokat, elvárásokat egyaránt figyelembe venni és érvényesíteni kell.

Alapvető kriminálpolitikai törekvés kell legyen a bűnelkövetés jövőbeni szankcionálásánál, hogy az a hatályos joghoz képest még differenciáltabb legyen, azaz az alkalmazandó szankciók típusa, súlya, szigora jobban alkalmazkodjon a szankcionálandó deliktum súlyához, jellegéhez, figyelemmel az elkövető veszélyességére, személyi körülményeire is. Ugyancsak alapvető kriminálpolitikai törekvés kell legyen a végrehajtandó szabadságvesztés-büntetések arányának, tartamhosszának további csökkentése. Vagyis arra kell figyelemmel lenni, hogy a szabadságelvonnás azokra a bűncselekményekre korlátozódjon, amelyeknek tetтарыыos üldözése ezt kényszerítően megköveteli, illetve azon társadalomra fokozottan veszélyes büntetésekkel szemben kerülhessen alkalmazásra, akikkel szemben a társadalom védelme, a közösség biztonsági érdeke megköveteli.

Tekintettel kell lennünk a szigorú szankcionálás kontraproduktív hatásaira és következményeire. Ez a kontraproduktív hatás annál inkább és intenzívebben várható, minél szigorúbb a szankcionálás. (Orvosi hasonlattal élve, minél erősebb, minél nagyobb hatású egy gyógyszer és minél nagyobb a dózis, az adagolás, annál gyakoribb és erőteljesebb a nem kívánatos mellékhatás.)

III. A magyar büntetőjog főbüntetési nemeiről

1. Szabadságvesztés-büntetés

1.1. A szabadságvesztés-büntetés a hatályos rendelkezések értelmében és a jövőben is várhatóan változatlanul a legáltalánosabb büntetési nem, továbbra is ez az általános értékmérő. A büntető kódexben meghatározott összes büntetési tétel nagy része kizárólagosan szabadságvesztést ír elő, de alternatív büntetésként is szerepel. A szabadságvesztés egyik legfontosabb jellemzőjével, a tartam meghatározásával kezdődik hatályos büntetőjogunkban, de a legtöbb európai országban is a szabadságvesztés-büntetésre vonatkozó törvényi szabályozás. E szerint a szabadságvesztés vagy életfogytig tartó vagy pedig határozott tartamú.

A szabadságvesztés-büntetés tartamának és végrehajtási fokozatainak hazai alakulását a következő táblázat tekinti át:

szabad- ság- vesztés	1878:V. tc.	1950:II. törvény	1961: V. tör- vény	1966. évi 20. tvr.	1971. évi 28. tvr.	1978: IV. törvény	1993: XVII. tv.	1998: LXXXVI I. tv.
generál- lis mini- mum	1 nap (fogház)	30 nap	30 nap	-	-	3 hónap	1 nap	2 hónap
generál- lis maxi- mum	15 év fegyház élet- fogyt.	15 (20) év és élet- fogyt.	15 (20) év és nincs élet- fogyt.	-	élet- fogyt. újbolí beveze- tése	15 (20) év és élet- fogyt.	15 (20) év és élet- fogyt.	15 (20) év és élet- fogyt. (tény- leges élet- fogytig- lani is)
végre- hajt. fokozat	fegyház börtön fogház állam- fogh. elzárás	börtön elzárás	börtön bv.-i mh.	szig.bört börtön szig.bv-i munkah. bv.-i mh.	fegyház szig.bö rt börtön fogház	fegyház börtön fogház	fegyház börtön fogház	fegyház börtön fogház

1.1.1. A rendszerváltozást, s a halálbüntetés kiiktatását követően a hazai Btk. egyik legtöbbször és legtöbbet módosított rendelkezése az *életfogytig tartó szabadságvesztés* és az ebből történő feltételes szabadságra bocsátás. Ez a tény is jelzi, hogy itt elsősorban politikai megfontolások a meghatározóak.

Nemzetközi kitekintés alapján a következő csoportosítás adható.

a) Az országok egy csoportjában az életfogytig tartó szabadságvesztés, mint a második legsúlyosabb büntetés a *halálbüntetés mellett* létezik, tehát a társadalom védelme ill. az általános visszatartás követelményét kettősen biztosítják. Ilyen megoldás található pl. az Egyesült Államokban, Japánban.

b) Vannak államok, amelyek a *halálbüntetést ismerik* ugyan, de az *életfogytig tartó szabadságvesztést nem*. Ezt a megoldást követte korábban több kelet-európai ország, de ma már az ilyen szabályozás ritka, pl. az 1996. évi új orosz Btk. szűkebb körben ugyan, de változatlanul fenntartotta a halálbüntetést – amelyre most moratórium érvényesül –, az életfogytig tartó szabadságvesztés viszont csak a halálbüntetés átváltoztatásaként rendelhető el.

c) A *halálbüntetés eltörlése és az életfogytig tartó szabadságvesztés alkalmazása* jellemző a nyugat-európai országok többségére, mint pl. az angol, a francia, a német, az olasz, az osztrák, a svájci, a svéd büntetőjogra. Az utóbbi években ezt a megoldást követi a volt szocialista országok többsége, így a cseh, a lengyel Btk., s hazánk is.

d) A halálbüntetés és az életfogytig tartó szabadságvesztés nélküli, *csak határozott idejű szabadságvesztési* rendszer érvényesül pl. a portugál, a spanyol, a norvég vagy a szlovén Btk.-ban. Az 1998 januárjában hatályba lépett új horvát Btk. sem rendelkezik

életfogytiglani szabadságvesztésről mint embertelen büntetésről, és csak határozott ideig tartó szabadságvesztést ismer.

Összegzőként megállapítható, hogy az európai országok többségének büntetőjogi szabályozása ismeri az életfogytig tartó szabadságvesztést, de az is megjegyezhető, hogy fokozatosan szaporodik azon államok száma is, ahol – természetesen a halálbüntetés és – életfogytig tartó szabadságvesztés nélkül csak határozott tartamú szabadságvesztés alkalmazható. Ezen tendencia követése lenne kívánatos a jövőben Magyarországon is, azonban jelenleg és a közeljövőben is ilyen megoldás választása és támogatása nem tűnik reálisan megvalósíthatónak, s – úgy gondolom – a hazai politikai erők sem fogadják el.

1.1.2. Az életfogytig tartó szabadságvesztés hatályos büntetőjogunkban mindig vagylagos büntetés a tíz évtől tizenöt évig, illetve az öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztés mellett. A vagylagos büntetéskénti meghatározásából következően kivételes jellegű büntetésnek tekinthető, bár ezt a büntető törvényünk nem mondja ki. Ezt a legsúlyosabb büntetéssel fenyegetést jelenleg mintegy harminc bűncselekmény (állam elleni: 4, béke elleni és háborús bűntettek: 7, köztörvényes: 9, katonai: 10) szankciójaként szabályozza a Btk., de közülük gyakorlati jelentősége csak a szándékos emberölés minősített eseteinek van, vagyis csupán e büntett miatt alkalmazzák a magyar bíróságok az életfogytig tartó szabadságvesztést.

Az osztrák Btk. 36. §-a, továbbá az olasz alkotmánybíróság 1994. április 28-i határozata is kimondja, hogy alkotmányellenes az életfogytig tartó szabadságvesztés szabályozása, ha e büntetésnek a beszámítható fiatakorúakkal szembeni alkalmazását a Btk. nem zárja ki. Hazánkban is a Btk. 40. § (3) bekezdése értelmében életfogytig tartó szabadságvesztés azzal szemben szabható ki, aki a bűncselekmény elkövetésekor a 20. életévét betöltötte.

1.1.3. A Btk. ismételt módosításai újból és újból megváltoztatták az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték feltételes szabadságra bocsátására vonatkozó korábbi szabályozást.

Az életfogytig tartó szabadságvesztés szó szerinti értelemben az adott büntetéssel szemben az élete végéig tartó szabadságvesztést jelent. Ettől a köznapi értelemtől eltér a jogi, a szaknyelvi szóhasználat, és ennek megfelelően a törvényi szabályozás és a gyakorlati jogalkalmazás. Vagyis e szerint az életfogytig tartó szabadságvesztésnek nem kell az elítélt élete végéig tartani, mert a törvényben rögzített meghatározott időtartam kiállása után lehetőség nyílik az ilyen elítélt feltételes szabadon bocsátására.

Általánosnak tekinthető az a meggyőződés, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéltnek is reális lehetőséget kell adni jövője tervezésére, a társadalomba történő visszatérésére, és az emberiség szempontja is ezt igényli. Az életfogytig tartó szabadságvesztést ismerő országok legtöbbje szintén lehetőséget ad a feltételes elbocsátásra, amit vagy a bíróság, vagy más szerv engedélyez. A szabadon bocsátás másik formája néhány államban a kegyelemben részesítés. A feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét Európában az államok zöme már 15 év kitöltése után megadja. Nálunk a Btk. eredeti előírása szerint legalább húsz év letöltése után nyílt meg ez a lehetőség, ha alaposan feltehető volt, hogy a büntetés célja további szabadságelvonás nélkül is elérhető.

Az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt feltételes szabadságra bocsátására – a Btk. 1998. évi LXXXVII. törvénnyel történt módosítása nyomán – új szabályozás szüle-

tett. Eszerint a bíróság az ítéletében vagy lehetőséget ad a feltételes szabadságra bocsátásra, vagy ezt a lehetőséget eleve kizárja. Amennyiben lehetőséget ad a feltételes szabadságra bocsátásra, úgy a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontjának megállapítására két időtartam szolgál. Egyrészt az életfogytig tartó szabadságvesztéssel fenyegetett „elévülhető” bűncselekmények tekintetében a bíróság az ítéletében „legalább húsz évben”, másrészt az el nem évülő büntettek esetében „legalább harminc évben” határozhatja meg a minimálisan létöltendő időtartamot. Mivel azonban a bírói gyakorlat az életfogytig tartó szabadságvesztést csak a legsúlyosabb élet elleni bűncselekményeknél alkalmazza – amelyeknek a büntethetősége nem évül el –, így a legsúlyosabb büntetésből történő feltételes szabadságra bocsátás gyakorlatilag főszabályként „legalább harminc év” kiállása után lehetséges. Ennek folytán a legalább húsz év utáni feltételes szabadságra bocsátás, bár lehetőségként továbbra is megmarad, gyakorlati jelentősége elhanyagolható, így pl. az életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntetendő állam elleni büntetteknel fordulhat elő.

A „legalább húsz, illetve legalább harminc évben” meghatározás nem pontosan meghatározott megfogalmazású. Jelentheti egyrészt, hogy „csak” 20, illetve 30 évet kell kitölteni, másrészt jelentheti azt is, hogy legalább 20, illetve legalább 30 év, azaz lehet, hogy ezt követően 35 vagy 40 év, avagy +X év letöltése után nyílik lehetőség az elítélt szabadulására. Ebben a formában, illetve törvényi felső határ hiányában tehát ez a szabályozás a törvényesség elvének, közelebbről a meghatározottság követelményének nem felel meg, s így igen komoly alkotmányossági aggályokat kelt.

A feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontjának megállapításakor a bíróság nem előrejelzést készít arról, hogy az elítélt mikor válik érdemessé a feltételes szabadságra bocsátásra, hanem a bűncselekmény tárgyi súlyát, jellegét, elkövetési módját, a halmazatot mérlegelve rögzíti azt az időpontot, amelynek bekövetkezte után a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége egyáltalán vizsgálható.

Az életfogytig tartó szabadságvesztésből történő feltételes szabadságra bocsátásra vonatkozóan az európai kontinentális országok közül az olaszok és részben a franciák rendelkeznek a legszigorúbb szabályozással. Olaszországban a minimális büntetési idő 26 év (olasz Btk. 176. cikk), míg Franciaországban az általános szabályt jelentő 15 évi minimális időtartamtól a gyermekek szexuális indítékú megölését elkövető és életfogytiglani szabadságvesztésre ítéltéknél létezik kivétel, ekkor ugyanis a feltételes elbocsátás legkorábban 30 év kitöltése után következhet be három pszichiáter és öt bíró egyetértő véleménye esetén.

1.1.4. A Btk. 1998. évi LXXXVII. törvénnyel történt módosítása a bíróság számára lehetővé teszi a feltételes szabadságra bocsátás kizárását is. Az ezzel kapcsolatos rendelkezés semmilyen szabályt nem ad a bírói mérlegelés behatárolására. Ez a tényleges életfogytiglani megoldás mind alkotmányossági, mind jogösszehasonlítási, mind kiszabási, mind praktikus-végrehajtási okokból aggályosnak és kifogásolhatónak minősíthető. A Btk. új 47/A. §-a ugyanis nem egyeztethető össze

- a) a nulla poena sine lege certa elvvel;
- b) az emberi méltóság elvével, illetve ebből következően;
- c) az embertelen, a kegyetlen büntetés tilalmával;
- d) az ezirányú fejlett európai büntetőjogi szabályozásokkal, illetve alkotmánybíró-sági döntésekkel;
- e) a büntetékiszabási aggályokkal;

- f) a szabadságvesztés hatályos végrehajtási céljával, a reszocializáció elősegítése gondolatával;
- g) a praktikus, végrehajtási szempontokkal.

1.1.5. A Btk. új 47/B. §-a a lehetséges esetekre figyelemmel részletes szabályozást ad arra vonatkozóan, amikor az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt akár az elítélése előtt, akár a végrehajtása alatt, akár a feltételes szabadság tartama alatt – újabb, illetve további bűncselekményt követ el, amely miatt határozott tartamú szabadságvesztésre ítélik. Ilyen esetek számbavételét és az életfogytiglanival összefüggő jogkövetkezmények előírását tartalmazza a hivatkozott Btk.-beli rendelkezés, amelynek jövőbeni fenntartása vitatott lehet.

1.1.6. A Btk. 1998. évi módosítása jelentősen szigorította az életfogytig tartó szabadságvesztés esetén a *feltételes szabadság tartamára* vonatkozó rendelkezéseket. A Btk. – módosított – 48. § (1) bekezdése értelmében a korábbi tíz helyett az *életfogytig tartó szabadságvesztés esetén a feltételes szabadság tartama tizenöt év*. A korábbi szabályozás fenntartása lenne indokolt, a külföldi megoldások is maximum 5 [pl. német Btk. 57/a. § (3) bek.], illetve 10 évet [pl. osztrák Btk. 48. § (1) bek.] írnak elő.

1.1.7. Az életfogytig tartó szabadságvesztésből történő feltételes szabadságra bocsátásról a bv. bíró határoz. Ha a bv. bíró az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéltet nem bocsátotta feltételes szabadságra, a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét legkésőbb két év múlva, azt követően évente megvizsgálja (Bv. tvr. 8. §).

1.2. A *határozott ideig tartó szabadságvesztés* hatályos szabályozása szerinti *felső határa* változatlan maradhat, a legrövidebb tartamot illetően viszont a Btk. új módosítása a korábbi egy napi minimum-tartamot két hónapra emelte fel.

A *rövid tartamú szabadságvesztés* jelenlegi megítélése vitatott lehet.

A rövid tartamú – végrehajtandó – szabadságvesztés hátrányos vonásai régóta ismertek. Ezek között szerepel, hogy a tartam rövidsége miatt nem lehet megfelelő nevelő hatást elérni; a visszaesők esetében már nincs elrettentő hatása; az első ízben deliktumot elkövető személyt pedig aránytalanul keményen és szigorúan érintheti. További ellenérv, hogy ez a büntetési forma ugyanakkor magában foglalja a végrehajtandó szabadságvesztés összes hátrányát, nevezetesen a börtön-infekció, a stigmatizáció veszélyét; a családi, a munkahelyi és más társadalmi kapcsolatok lazulását, avagy törését. A szabadságvesztés végrehajtása továbbá jóval költségigényesebb a szabadságelvonás nélküli szankciókhoz képest; valamint a rövid tartamú szabadságvesztésnél a szabad életbe történő visszatérést sem lehet megfelelően előkészíteni.

A rövid tartamú szabadságvesztés egyértelmű és egyoldalú elutasítását az utóbbi időszakban mégis *differenciáltabb megítélés* követte. A veszélyek, a káros hatások mellett a büntetési forma pozitív vonásait is kiemelik. Így pl. a különösen intenzív rövid tartamú szabadságvesztés nyomatékos figyelmeztetést, pszichés sokkhatást válthat ki, továbbá bizonyos bűnelkövető körben a szabadságelvonástól és az egzisztenciális érdekek elvesztésétől való félelem szintén pozitív hatású lehet. A rövid tartamú szabadságvesztés negatív, káros hatásai a végrehajtás reformja révén is enyhíthetők, így pl. külön erre a célra szolgáló intézetekben; félszabadság formájában történő végrehajtás, az ún. szabadidő-büntetés stb. segítségével.

Tehát a rövid tartamú szabadságvesztésnek a büntetések köréből való száműzése, illetve az ilyen követelés hangoztatása indokolatlan; viszont kívánatos az alkalmazásának a további visszaszorítása és mindenekelőtt a szabadságelvonással nem járó szankciókkal történő helyettesítése. A rövid tartamú szabadságvesztés kiszabása kiváltképp akkor látszik indokoltnak, ha az addig hosszabb tartamban alkalmazott szabadságvesztés-büntetés helyébe lép.

A nyugat-európai büntetékiszabási gyakorlatban reneszánszát éli a rövid tartamú szabadságvesztés:

Mind a konzervatív irányzat a szigorú büntetési irányzattal, mind az ezzel szembenálló liberális-progresszív kör, akik a büntetőjogi rosszokozás enyhítését támogatják, vitathatatlanul előnyt látnak a rövid tartamú szabadságvesztés büntetésben, éppen azért, mert rövid. Ehhez még az is hozzátartozik, hogy a modern nyugati jóléti és szabadidős társadalmakban a cselekvési szabadság nagy értékkel bír, ezért a rövid tartamú szabadságelvonás is érzékenyen érinti az embert. Ezért időközben nemzetközileg is bevezetésre került az eredetileg 1948. évi angol Criminal Justice Act-ból „short sharp shock” (rövid ésles sokk) néven átvett formula, amit a rövid tartamú szabadságvesztés-büntetés jellemzésére használnak.

1.3. A határozott ideig tartó szabadságvesztésből történő feltételes szabadságra bocsátás

A feltételes szabadságra bocsátás a speciális prevenció szempontjából legalább olyan hatékony, mint a kiszabott szabadságvesztés teljes idejének kitöltése. A feltételes szabadságra bocsátás természete és ideje nagymértékben függ az állami szabályozástól és a kialakult gyakorlattól egyaránt. Bizonyos szempontból a ténylegesen kitöltésre kerülő szabadságvesztés időtartama lényegesen függ az elítélt jó magatartásától. Ez az alapelv viszont diszkrétanciát szülhet a bíróság által kiszabott szabadságvesztés tartama és a ténylegesen kitöltött szabadságvesztés tartama között, amely azért problematikus, mert aláássa a büntetőjog hitelességét és túlságosan tág utat enged a gyakorlati döntéshozók számára. Ez a veszély különösen az USA egyes tagállamaiban keletkezett, ahol a „börtön-adminisztrátor” egyedül, mindenféle bírósági döntés nélkül meg tudja változtatni a büntető bíróság döntését a ténylegesen kitöltésre kerülő szabadságvesztés tartama tekintetében. Ez a megoldás alkotmányossági kérdéseket vet fel a hatalmi ágak megosztása tekintetében és az USA-ban azt a tendenciát erősíti (amely egyes tagállamokban már meg is történt), amely a feltételes szabadságra bocsátás eltörlése felé vezet.

Ezzel ellentétben a legtöbb európai országban a feltételes szabadságra bocsátás az ítéleti büntetési tartam fele vagy kétharmadának kitöltése után elfogadott, míg a súlyosabb bűncselekmények elkövetői kétharmad vagy négyötöd kitöltése után (pl. Magyarországon).

A feltételes szabadságra bocsátás *hazai* alkalmazásának *objektív feltétele* a szabadságvesztés-büntetés meghatározott tartam-részekének a kitöltése. A feltételes szabadságra bocsátás időpontja a végrehajtási fokozatokhoz igazodik. E megkülönböztetésnek megfelelően fegyházban a büntetésnek legalább négyötöd, börtönben legalább háromnegyed, fogházban pedig legalább kétharmad részét kell kitölteni, minden esetben azonban legalább két hónapot. Ha a bíróság az előbbieken említett legkorábbi időpontban mellőzi a feltételes szabadságra bocsátást, azt később újból megvizsgálhatja és megadhatja az elítélt kedvezően megváltozott magatartása esetén.

Kedvező prognózisban megnyilvánuló *szubjektív feltétel* az elítéltnak a büntetés végrehajtása alatt tanúsított kifogástalan magatartása és erre figyelemmel az a feltételezés, hogy a büntetés célja további szabadságelvonás nélkül is elérhető. Ennek eldöntése az elítéltnak a büntetőintézeti viselkedéséből, törvénytisztelő életmódra való készségéből következtethető.

A Btk. 1997. évi módosítása vezette be azt az új rendelkezést, amely kibővítette a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét. Eszerint ha három évnél nem súlyosabb szabadságvesztést szab ki a bíróság, rendelkezhet akként, hogy a feltételes szabadságra bocsátásra már a büntetés felének letöltése után sor kerülhet, különös méltánylást érdemlő esetben. Ezen szabály eredetileg nem volt alkalmazható többszörös visszaeső esetében, az 1998. évi LXXXVII-es törvény azonban ezt a rendelkezést hatályon kívül helyezte 1999. március 1-jétől kezdődően. Majd a 2003. évi II. törvény újból kizárja a többszörös visszaesőket ebből a kedvezményből.

A Btk. 47. § (4) bekezdése a feltételes szabadságból kizáró okokat határozza meg, tehát amikor a törvényhozó a feltételes szabadságra bocsátást eleve indokolatlannak, illetve célszerűtlennek tekinti:

Btk. 47. § (4) Nem bocsátható feltételes szabadságra

a) akit olyan szándékos bűncselekmény miatt ítélték szabadságvesztésre, amelyet korábbi végrehajtható szabadságvesztésre ítéltése után, a végrehajtás befejezése előtt követett el,

b) aki a szabadságvesztésből legalább két hónapot nem töltött ki,

...

d) aki a bűncselekményt bünszervezetben követte el.

...

ad a) Nincs megfelelő alapja annak a feltételezésnek, hogy a büntetés célja a szabadságvesztés-büntetés teljes kiállása nélkül is elérhető azzal az elkövetővel szemben, akit olyan szándékos bűncselekmény miatt ítélték szabadságvesztésre, amelyet korábbi végrehajtható szabadságvesztésre ítéltése után, a végrehajtás befejezése előtt követett el. Kizáró hatása azonban csak a szándékos bűncselekmény miatti szabadságvesztésre ítélésnek van, vagyis a gondatlan deliktum miatti elítélésnél nem lehetséges a kizárás.

ad b) A két hónapi minimális tartam letöltése előtt egyáltalán nem bocsátható feltételes szabadságra az elítélt. Ennek indoka az, hogy az elítéltnak meghatározott minimális időt – általában a szabadságvesztés-büntetés általános minimumának megfelelő időtartamot – feltétlenül el kell tölteni a bv. intézetben ahhoz, hogy megalapozottan lehessen állást foglalni a feltételes szabadság kérdésében. A két hónapi időtartamba azonban beszámít az előzetes fogvatartásban (letartóztatásban) töltött idő is.

c)–e) A Btk. 47. § (4) bek. c)–e) pontjában felsorolt a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét kizáró okokat az 1998. évi LXXXVII. törvény iktatta be a Btk.-ba.

ad c) A kódex 47. §-ának eredeti szabályozása szerint nem voltak feltételes szabadságra bocsáthatók a többszörös visszaesők. A Btk. 1993. évi XVII. törvénnyel történt módosítása ezen kizáró okot hatályon kívül helyezte, mert méltánytalan hátránynak tekintette a többszörös visszaesők számára. Tehát a korábbi szabályozás értelmében ezek az elítéltek feltételes szabadságra bocsáthatók voltak. A Btk. 1998. évi LXXXVII. törvénnyel történt módosítása nyomán a többszörös visszaeső – általános jelleggel –

újából nem bocsátható feltételes szabadságra. Legutóbb pedig a 2003. évi II. törvény 2003. március 1-jével hatályon kívül helyezte ezt a pontot, vagyis jelenleg a többszörös visszaesők újából feltételes szabadságra bocsáthatók.

ad d) A Btk. 47. § (4) bek. d) pontja alapján nem bocsátható feltételes szabadságra, aki a bűncselekményt *bűnszervezetben* követte el.

ad e) A Btk. 47. § (4) bek. e) pontja alapján ki volt zárva a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből, aki a három évi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekményt *üzletszerűen vagy bűnszövetségben* követte el. Ezt a rendelkezést a 2003. évi II. törvény 2003. március 1-jével hatályon kívül helyezte.

A felsoroltakon túl nem bocsátható feltételes szabadságra az sem, akit nem szabadságvesztésre ítélték, de a büntetését később szabadságvesztésre változtatták. A törvény ugyanis a „határozott ideig tartó szabadságvesztésre ítélt” feltételes szabadságra bocsátásáról rendelkezik. Így amennyiben más büntetésre ítélessel összefüggésben szabadságvesztésre történő átváltoztatásra kerül sor, kizárt a feltételes szabadság.

A feltételes szabadság tartamáról a Btk. 48. §-a rendelkezik:

- Btk. 48. § (1) A feltételes szabadság tartama azonos a szabadságvesztés hátralevő részével, de legalább egy év, életfogytig tartó szabadságvesztés esetén tizenöt év.*
- (2) Ha a szabadságvesztés hátralevő része egy évnél rövidebb, és végrehajtását nem rendelték el, a büntetést – a feltételes szabadság letelte után – a hátralevő rész utolsó napjával kell kitöltöttnek tekinteni.*
- (3) A feltételes szabadság tartamára, de legkevesebb egy évre az elítélt pártfogó felügyelet alá helyezhető.*
- (4) A bíróság a feltételes szabadságot megszünteti, ha az elítéltet a feltételes szabadság alatt elkövetett bűncselekmény miatt végrehajtandó szabadságvesztésre ítélik. Ha az elítéltet egyéb büntetésre ítélik, vagy ha a magatartási szabályokat megszegi, a bíróság a feltételes szabadságot megszüntetheti.*
- (5) A feltételes szabadság megszüntetése esetén a feltételes szabadságon eltöltött idő a szabadságvesztésbe nem számít be.*

A büntetés enyhítésének egy speciális, indirekt formája az a jutalom, amelyet az elítélt a büntetés végrehajtása alatt végzett börtönmunkájáért kapott („good time”). Ez a megoldás ritka Európában. Spanyolországban már eltörölték, Görögországban viszont nagymértékben csökkentette a börtönnépességet. Egy börtönmunkával eltöltött nap két nap „kedvezményt” jelent a kiszabott szabadságvesztés tartamából. Európán kívül is ismert ez a „munkamodelles” feltételes szabadságra bocsátási mód, néhány országban különösen hatásos, pláne ott, ahol az állam nem tud fizetni a börtönmunkáért (pl. Brazíliában).

Sok országban a feltételes szabadságra bocsátás ún. „pozitív prognózistól”, kedvező előjelektől függ, amelyek az elítélt kedvező előéletén, börtönben tanúsított magatartásán és személyiségjegyein múlnak. Több országban kitétel az a feltételezés, hogy az elítélt a továbbiakban jogkövető magatartást kövessen.

Az elektronikus házi őrizet (EHÖ) bevezetése, amelyet a feltételes szabadságra bocsátás előtt alkalmaznak az elítélttel szemben különösen elterjedt Belgiumban és Angliában (Belgiumban hat hónappal, Angliában két hónappal az elbocsátás előtt) és lecsökkentette a kockázatot az elítéltnél a büntetés-végrehajtási intézetbe történő visszaküldésére. Németországban az EHÖ az ún. nyitott börtönökben terjedt el az utolsó három hónap időtartamra.

Speciális megoldásokat figyelhetünk meg Skandináviában és Hollandiában. Ezekben az országokban az elítélteket alapvetően megilleti a feltételes szabadsághoz való jog, amely csak akkor utasítható vissza, hogyha megfelelően alátámasztott „negatív prognózis” áll fenn, amely arra irányul, hogy az elítélt a feltételes szabadságra bocsátás ideje alatt feltehetően újabb súlyos bűncselekményeket követne el. Ugyanez a „kötelező” rendszer (amikor tehát az általános szabály a feltételes szabadságra bocsátás és ez csak ritka kivételek esetén tagadható meg) található Görögországban.

Ideális esetben a feltételes szabadságra bocsátás elrendelésének kérdése a bíróság hatáskörébe tartozik, hiszen a bíróság jogosult a szabadságtól való megfosztásra, különösen hosszú tartamú szabadságvesztés esetén. Szintén ideális esetben a bíróság képes megítélni, hogy az elítélt szabadságának visszaadása milyen hatással van az elítéltre. A feltételes szabadságra bocsátás előtt személyes meghallgatást kell tartani, szerencsés esetben szociális munkások bevonásával. Dániában például a feltételes szabadságra bocsátásról döntő hivatalnok a feltételes szabadságra bocsátás előtt fél évig felelős az elítélt magatartásáért. Kérdéses az az újítás, amelyet az USA néhány tagállamában bevezettek, amely szerint az áldozatok nyilatkozhatnak az elítélt feltételes szabadságra bocsátásának legkorábbi időpontjáról. Ez nagy mértékben aláássa az egyenlő elbíráláshoz való jogot.

2. A közérdekű munka

A közérdekű munka a bíróság által, az ítéletében meghatározott és a köz javára végzendő munkának ingyenes teljesítését jelenti hetenként legalább egy napon. A közérdekű munkavégzést – mint főbüntetést – a legújabb Btk.-módosítás is fenntartja, és bár az eddigi hazai gyakorlati alkalmazása nagyon szerény, bevezetésének és fenntartásának büntetőpolitikai koncepciója azonban helyeselhető. Így nem véletlen, hogy a közérdekű munkavégzés a rövid tartamú szabadságvesztés egyik leggyakrabban alkalmazott alternatívája sok nyugat-európai országban. A külhoni és a magyar szabályozás között lényeges különbség az, hogy a nyugati rendelkezések a bűnelkövető hozzájárulásához, beleegyezéséhez kötik a közérdekű munkavégzés alkalmazását. Az ítélelhozatal előtt az elkövető hozzájárulásának a magyar szabályozásba történő beépítése feltétlenül szükségesnek mutatkozik, a nemzetközi dokumentumokban foglalt követelmények (kényszer- és a kötelező munka tilalma, lásd pl. az Európai Emberi Jogi Egyezmény 4. cikk) és a hatékonyság szempontjából is. Sajnálatos módon a büntető kódexünk legújabb módosítása sem rendelkezik erről. A Btk. 50. § (1) bekezdésének az önkéntes nemteljesítés következményeként a közérdekű munkát szabadságvesztésre átváltoztató rendelkezése ezzel összefüggésben nem tűnik elegendőnek, egyébként is ez a szabály nem a közérdekű munka elrendelésére vonatkozik.

A közérdekű munka gyakoribb hazai alkalmazásának lényegi feltétele egyrészt e büntetésnek megfelelő elkövetői körrel szembeni elrendelése, másrészt a végrehajtás körülményeinek és a munkavégzés ellenőrzésének körültekintő biztosítása.

A megfelelő elkövetői körrel szembeni alkalmazás követelményénél abból kell kiindulni, hogy e büntetésnek nem a munkára nevelés az elsődleges célja, sokkal inkább arra kellene irányulnia, hogy az elkövető a köz ellen elkövetett bűnét jóvátegye a köz javára végzett munkával. Vagyis nem szabadna a közérdekű munkát az alkoholista, a munkakerülő, a meghatározott munkát egészségi vagy más okból elvégezni képtelen személyek, a

lumpen elemek büntetésévé degradálni. Másik oldalról viszont erőteljes lehet a közérdekű munka nemkívánatos diffamáló, szinte megszégyenítő hatása.

A közérdekű munka végrehajtására vonatkozó részletes joganyagot a Bv. tvr. V. fejezete tartalmazza. Ennek értelmében e főbüntetés végrehajtását a bv. bíró a pártfogó felügyelő útján ellenőrzi. A Bv. kódex 2003. július 1-jén hatályba lépett módosítása szerint a munkahely kijelölése előtt pártfogó felügyelői vélemény beszerzését rendeli el. A kijelölt munkahellyel a közérdekű munkavégzés tartamára nem létesül munkaviszony. Ugyancsak a Bv. tvr.-ben található az a rendelkezés, amely szerint a megyékben és a fővárosban működő munkaügyi központok rendszeresen tájékoztatják a megyei, fővárosi bíróságot, 2003. július 1-je óta pedig az újonnan felállított pártfogó felügyelői szolgálat megyei (fővárosi) hivatalát is azokról a munkahelyekről, amelyek közérdekű munka végzésére elítéltek kijelölését igénylik. A gyakorlatban azonban a munkaügyi központok és a bíróságok közötti együttműködés nem megfelelő, illetve nem is igen áll rendelkezésre elfogadható minőségű és mennyiségű munkahely. Emellett a pártfogó felügyelő végrehajtási jogköre, a munkavégzés ellenőrzése háttérfeltételeinek a biztosítása sem kielégítő.

A Btk. 49. § (3) bekezdése lényegében átvette a korábbi szabályozást a főbüntetés teljesítésére azzal az eltéréssel, hogy már nincs meg az a törvényi korlát, amely szerint a közérdekű munkát az elítélt csak heti egy napon végezheti. A munkaviszonyban állóknál mindazokon a napokon teljesíthető e büntetés, amelyeken a munkavállalónak egyébként nem kellene munkát végeznie. A Btk. 1997. évi módosítása – feltehetőleg tévesen – kiiktatta a Bv. tvr. 61. § (3) bekezdését, amely arról rendelkezett, hogy az elítélt a közérdekű munkát az évi rendes szabadságának ideje alatt, folyamatosan is végezheti.

A Btk. 49. § (4) bekezdése a közérdekű munka tartamának generális minimumát (egy nap) és a maximumát (ötven nap) határozza meg. A korábbi szabályozás maximumként a túlzottan magas száz napi tartamot jelölte meg és a Btk. 1997. évi módosítása csökkentette e főbüntetés leghosszabb tartamát a felére. A külföldi szabályozásoktól eltérően a közérdekű munkára vonatkozó legújabb hazai törvényi rendelkezés e főbüntetés tartamát változatlanul napokban és nem órákban szabja meg.

Az előző szabályozástól eltérően az 1997. évi Btk.-módosítás az egy napi közérdekű munkát hat óra időtartamban rögzíti. A fentiekből következően a közérdekű munka tartamának alsó határa egy nap, azaz hat óra, felső határa pedig ötven nap, azaz háromszáz óra.

A korábbi Btk. rendelkezés nem rögzítette azt, hogy az egy napi közérdekű munkának hány óra munkavégzés felel meg, erről a Bv. tvr. 61. § (2) bekezdésében található olyan előírás, amely szerint a közérdekű munka végrehajtása során a napi munkaidő legalább négy óra, legfeljebb nyolc óra. Ezt az igazságtalannak tekinthető szabályt, hisz az azonos tartamú büntetés egyes esetekben kétszer annyi munkavégzéssel teljesíthető – a Btk. 1997. évi módosításával összefüggésben – meglepő módon – nem helyezték hatályon kívül, így jelenleg az az igen furcsa és ellentmondásos helyzet állapítható meg, hogy az egy napi munkaidő óraszámára vonatkozóan egyidejűleg két, ugyanakkor egymástól eltérő rendelkezés van hatályban. A gyakorlatban – a lex posteriori derogat lex priori, a büntetőjogban nem egyértelmű elvére is figyelemmel – feltehetőleg a 6 órás szabály kerül a jövőben alkalmazásra.

Az átváltoztatás arányossága problematikusnak tekinthető, hiszen ha valaki a törvényben rögzített napi hat órás munkakötelezettségének nem tesz eleget, akkor ennek helyébe 24 óra tartamú szabadságvesztés lép.

Komoly problémát jelent az is, hogy kirívó módon nehézkes és kevésbé hatékony a közérdekű munka végrehajtása.

3. A pénzbüntetés

A pénzbüntetés szabályozása a Btk. új módosításával változott mind a napi tétel száma, mind az egy napi tétel összege tekintetében. Míg az utóbbi módosítás támogatható, addig a napi tétel számának 360-ról 540-re emelése indokolatlanul eltűzött. Egyrészt a külföldi országok Btk. szabályozásai általában maximumként 360 napi tételt írnak elő, másrészt a jelenlegi hazai gyakorlatban zömében 120 és 250 napi tétel között szabják ki a büntetést. A 300 fölötti napi tételszám alkalmazása viszont viszonylag ritka. Ilyen helyzetben indokolatlannak és fölöslegesnek tűnik a napi tételszám fölemelése és ennek további fenntartása, hisz a jelenlegi törvényi kereteket sem használja ki a jogalkalmazó.

Szintén új mozzanat, hogy tekintettel kellene lenni a cselekménnyel elért vagy elérni kívánt anyagi előnyre is. A problémát feltehetően majd a jogalkalmazónak kell megoldania, és ki kell kerülnie a kétszeres értékelés tilalmát, ahol ugyanis a célzott anyagi előny eleve tényállási elem.

A pénzbüntetés alkalmazási gyakoriságával kapcsolatban azt is komolyan kell venni, hogy a kiszabott pénzbüntetések nem elhanyagolható arányát az elítéltek nem fizették, illetve nem fizetik meg, és az átváltoztatás következtében szabadságvesztést töltő elítéltek száma növekszik.

Nemzetközi tekintetben a pénzbüntetés gyakorlati alkalmazása eléggé eltérő. A németeknél az összes kiszabott büntetőjogi szankció 80 %-át is meghaladja, míg Svájcban a kiszabott büntetések kb. 30 %-át teszi ki a pénzbüntetés. A fejlett országok köréből az Egyesült Államokban leginkább alárendelt a pénzbüntetés szerepe. Az USA-ban általában más büntetés(ek) mellett alkalmazzák. A rövid tartamú szabadságvesztések alternatívájaként sem jellemző a pénzbüntetés alkalmazása, mint ahogy ez Nyugat-Európában elterjedt. Sőt, egyes tagállamok a törvénykönyveikből ki is iktatták a pénzbüntetést, mint önálló büntetést. A bagatell bűncselekmények esetén sincs olyan megszorítás a bíróságok számára, hogy ilyenkor ne szabadságvesztést szabjanak ki. Tehát e tekintetben is megállapítható, hogy az USA példája a hazai büntetőjogunk számára nem követésre méltó.

IV. A büntetés végrehajtásának – részbeni – felfüggesztéséről

A. A büntetés végrehajtása felfüggesztésének jogi természetéről

1. A büntetés végrehajtásának felfüggesztése a jogirodalomban a *feltételes elítélés* körébe tartozik. A feltételes elítélés változatainak közös jellemzője az a cél, hogy a bűnelkövetővel szemben mellőzzék az általa elkövetett bűncselekmény büntető jogkövetkezményeinek a tényleges alkalmazását, és egyúttal biztosítsák neki, hogy joghátrány – tipikusan szabadságelvonás – nélkül marad, ha meghatározott időszak (próbaidő) alatt a számára előírt feltételeket, meghagyásokat teljesíti, kiváltképp, ha nem követ el ismételt bűncselekményt. A feltételes elítélés kialakulására az a célszerűségi felismerés vezetett, hogy a bűnelkövetők jó részével szemben kiszabott szabadságvesztés-büntetés vég-

rehajtása esetén inkább a büntetés hátrányos hatásai, semmint előnyös vonásai érvényesülnek. Ezen jogintézmény létrejötte lehetővé tette azt, hogy a megtévedt büntetettek, az alkalmi, nem súlyos bűncselekményt elkövetők elkerülhessék a büntetőintézeteket, amelyek nemegyszer a káros befolyásolás, az ún. börtönfertőzés színterei is. Tehát a feltételes elítélés a szabadságvesztés végrehajtása elkerülésének egyik legfontosabb eszköze, s különösen alkalmasnak tűnt a korábbi időszakokban jórészt károsnak minősített rövid tartamú szabadságvesztés pótlására. A feltételes elítélés keletkezése alapvetően összefüggött egy felfogás-, illetve szemléletmódosulással. A jogi megtorlás követelése helyébe a múlt század második felétől kezdődően ugyanis mindinkább a megelőzés követelménye, a bűnelkövetőknek az újabb bűncselekménytől való visszatartása lépett. Ennek elérésére kínálkozott egyik lehetséges eszközként a feltételes elítélés. Ebben az esetben az elkövetőtől függ a vele szemben kiszabott büntetés mellőzése vagy tényleges végrehajtása. A feltételes elítélésnek két fő formája fejlődött ki a XIX. század folyamán: az amerikai-angol és a belga-francia rendszer.

Az *amerikai-angol (probation) szisztéma* szerint a bíróság a bűnelkövető bűncselekmény miatti anyagi jogi bűnösségét megállapítja („conviction”), de a deliktum jogkövetkezményeként a büntetés kiszabását („sentence”) próbaidőre felfüggeszti (elhalasztja), és így az elkövetőt alkalmas személyek („probation officer”) kezessége, illetve felügyelete mellett szabadlábbon hagyja. Amennyiben az elkövető a megállapított próbaidőt, vagyis a próbát sikeresen kiállotta, a bíróság a büntetőeljárást megszünteti, ha pedig nem telik el eredményesen a próbaidő, a bíróság a büntetést kiszabja. A feltételes elítélésnek ezt a próbációs változatát az észak-amerikai Massachusettsben a XIX. század közepe óta alkalmazzák, kezdetben magánkezdeményezések formájában. Első alkalommal ezt az új jogintézményt az említett tagállamban 1878-ban szabályozta törvény. Európában pedig elsőként Angliában nyert alkalmazást ez a megoldás. (Innen a jogintézmény megnevezésénél az „amerikai-angol” megjelölés használata.)

A XIX. század vége felé jelentkezett a feltételes elítélés másik változata, a *belga-francia modell* (sursis). Ennek lényege az, hogy a bíróság a bűnösség megállapítása mellett a büntetést is kiszabja, de annak tényleges végrehajtását próbaidőre felfüggeszti. Amennyiben az elítélt a próbát sikerrel kiállotta, a kiszabott büntetés végrehajthatósága megszűnik. A próba sikertelensége esetén a kiszabott, de felfüggesztett büntetés végrehajtását el kell rendelni. Egyes jogrendszerek a próbaidő tartamára az elítélt számára magatartási szabályok betartását, meghagyások teljesítését írják elő, illetve ezek megállapítását is lehetővé teszik.¹¹

2. A büntetés végrehajtása felfüggesztésének alapgondolata az, hogy a bűnelkövető számára alkalmat kíván adni a bűncselekmények elkövetésétől tartózkodó életvezetésre és a büntetés végrehajtását elkerülve a bűnelkövető reszocializációját biztosítja, s ennek folytán a rövid tartamú szabadságvesztés végrehajtásával járó hátrányos vonásokat elkerüli. E jogintézmény igazolásra talál mind a preventív, mind az igazságossági megfontolások alapján.¹² Lackner szerint a büntetés végrehajtása felfüggesztésének jogi természete-

¹¹ MAURACH, REINHART – GÖSSEL, KARL HEINZ – ZIPF, HEINZ: *Strafrecht Allgemeiner Teil*. Ein Lehrbuch Teilband 2. 7. Aufl. C.F. Müller Juristischer Verlag, Heidelberg, 1989. 637–651. p.; STRENG, FRANZ: *Strafrechtliche Sanktionen – Grundlagen und Anwendung*. Kohlhammer, Stuttgart, Berlin, Köln, 1991. 64–75. p.; NAGY FERENC: *A magyar büntetőjog általános része*. Korona Kiadó, Budapest, 2001. 439–442. p.

¹² SCHÖNKE, ADOLF – SCHRÖDER, HORST – STREE, WALTER: *Strafgesetzbuch. Kommentar*. 26. Aufl. Verlag C.H.Beck, München, 2001. 806–807. p.

te a joggyakorlatban és a tudományban nem lezárt módon magyarázott. Jogi konstrukcióját tekintve a felfüggesztés nem önálló jellegű büntetés és nem is intézkedés, hanem csak a büntetés végrehajtásának a modifikációja. Csupán abba az irányba hat, hogy a szabadságvesztés végrehajtását felfüggeszti, ezért a büntetés mértéke a felfüggesztéstől függetlenül kerül kiszabásra.

Kriminálpolitikai megközelítésből a felfüggesztés önálló jogintézmény, amelyet önmagában sem a büntetési cél, sem a prevenció cél teljes mértékben nem magyaráz, hanem mindkettő elemeit egyesíti. Vannak olyan nézetek, amelyek szerint a büntetés végrehajtásának felfüggesztése nevelő intézkedés, speciálpreventív reszocializációt szolgáló intézkedés, de van olyan álláspont is, amely a felfüggesztést önálló, a szabadságvesztés-büntetéssel azonos szankciónemnek tekinti. Figyelembe veendő azonban, hogy a felfüggesztés célja többszű. Meghatározott elkövetői csoportoknál, mint pl. az alkalmi elkövetőknél kedvezmény nyújtásában merül ki a szabadságvesztés káros hatásainak elkerülése érdekében. Más elkövetői csoportoknál arról van szó, hogy a reszocializáció esélyét értelmesen próbálják kihasználni.¹³

3. Hazánkban általánosan elfogadott álláspont szerint a büntetés végrehajtásának felfüggesztése *nem önálló büntetési nem*, hanem olyan sajátos reakció, amelyet a büntetékiszabás során alkalmaznak és amely a büntetés végrehajtásának a módját változtatja meg.

Ezen intézmény *jogi természetének* vizsgálatakor – nézetünk szerint is – különbséget kell tenni a jogi, dogmatikai és a kriminálpolitikai megítélés és értékelés között. *Jogi, dogmatikai* megközelítés alapján a büntetés végrehajtásának felfüggesztése – az előbb kifejtett általánosan elismert hazai felfogásnak megfelelően – a büntetés végrehajtásának a modifikációja és nem önálló szankcióforma. Ez azt jelenti, hogy a büntetést, így pl. a szabadságvesztést először is a felfüggesztés kérdésére tekintet nélkül, a büntetékiszabási elvekre figyelemmel kell kiszabni és a büntetés mértékét meghatározni. Csak ezután kell – a büntetékiszabási körülményekhez igazodó mértékű büntetést alapul véve – állást foglalni és dönteni a büntetés végrehajtása felfüggesztéséről.

A büntetés végrehajtásának *felfüggesztése kriminálpolitikai aspektusból nézve önálló szankcióforma*, amely ambuláns reszocializálásként írható körül. A büntetés végrehajtásának felfüggesztése ugyanis önálló funkciót tölt be – mindenekelőtt a szabadságvesztés-büntetés tekintetében – a szabadságelvonás nélküli jogkövetkezmények és a zárt jellegű, végrehajtandó szabadságvesztés között. Így nem véletlen, hogy ez a szankcióforma önálló jogkövetkezményként kerül szabályozásra több ország büntetőjogában. A büntetés végrehajtása felfüggesztéséhez különböző jellegű meghagyások, utasítások előírása kapcsolható, továbbá nagyon lényeges az a körülmény, hogy ezzel a jogkövetkezménytípussal elkerülhetők azok a károk, hátrányos vonások, amelyek a szabadságvesztés végrehajtásával általában egybekapcsolódnak. Mindezek ismeretében a korszerű büntetőpolitikai törekvéseknek az felel meg, hogy a bíróság *csak akkor* alkalmazzon *végrehajtandó* szabadságvesztést, ha a büntetés célja csak ezáltal érhető el.¹⁴

Meghatározott elkövetői körre a végrehajtás felfüggesztése és a pártfogó felügyelet együttes alkalmazása hatékony szankció, tekintettel a viszonylag csekély visszahívásra és a megspórolt kiadásokra. A különböző vizsgálatok azt mutatják, hogy elsősorban az

¹³ LACKNER, KARL – KÜHL, KRISTIAN: *Strafgesetzbuch mit Erläuterungen*. 24. Aufl. Verlag C.H.Beck, München, 2001. 311–312. p.

¹⁴ NAGY FERENC: i. m. 441. p.

idősebbeknél, az első büntényeseknél, illetve a nők körében a leginkább hatékony a végrehajtás felfüggesztése. A fiatalokúknál és a fiatal felnőtteknél azonban már nagyobb a visszahívási arány. Több ország példája azt mutatja, hogy a sikerhez a pártfogók nagyobb létszáma szükséges és jobb kiképzés, tekintettel a problematikusabb természetű „próbaidősk” növekvő számára.¹⁵

4. A szabadságvesztés-büntetés és ún. szurrogátumainak, így a büntetés végrehajtásának feltételes felfüggesztésére vonatkozó szabályozások és gyakorlat nemzetközi áttekintését az 1980-as évtized első éveiben *Dünkel* és *Spieß*,¹⁶ továbbá *Jescheck*¹⁷ végezte el. A külföldi büntetőjogi szabályozások – a magyar hatályos rendelkezésekkel egybevetve – részben nagyvonalúbbak, részben a hazaihoz hasonlóak. Egyik oldalon a felfüggesztés alkalmazhatóságához megkövetelt büntetési tétel felső határa több esetben magasabban megállapított, számos ország büntetőjoga viszont restriktív feltételekről is rendelkezik, kizárva pl. a visszaeső bűnelkövetőket. A jelenleg hatályos magyar Btk.-beli szabályozás bizonyos fókig restriktíve kialakított, de a bírónak viszonylag szabaddabban mozgásteret is biztosít.

Csaknem minden európai országban a felfüggesztés alkalmazásának feltétele a kedvező prognózis, vagyis a bűncselekmények elkövetése nélküli jövőbeni magatartás feltételezése.

A büntetés végrehajtásának felfüggesztése tekintetében előforduló megoldás, hogy a büntetések köréből azt csak a szabadságvesztés esetében teszik lehetővé, mint pl. a német büntetőjogban (megjegyzendő azonban az, hogy a német szabályozás lehetőséget biztosít meghatározott büntetőjogi intézkedések végrehajtásának felfüggesztésére is). Gyakoribb megoldás az, hogy a szabadságvesztés mellett más büntetések esetében is biztosított a felfüggesztés lehetősége, mint pl. a franciáknál vagy a svájciaknál, avagy a lengyeleknél.¹⁸ Szintén előforduló megoldás, hogy a feltételes elítélés kifejezetten önálló szankcióként szabályozott, mint pl. a dánoknál, a svédekénél.¹⁹ A szabadságvesztés-büntetéshez kapcsolódóan tipikus a két évig terjedő tartam végrehajtásának a felfüggeszthetősége (pl. osztrák, olasz, spanyol, lengyel büntetőjog), azonban ettől a kétéves határtól lefelé is (pl. a svájciaknál 18 hónap), és felfelé is található eltérés. Ez utóbbira példaként felhozható a belga vagy a portugál szabályozás, ahol a felfüggesztés 3 évig lehetséges, avagy a francia büntetőjog, ahol 5 évig terjedhet a felfüggesztés.²⁰

Elvileg a két évig terjedő szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának felfüggeszthetősége a magyar büntetőjogban de lege ferenda nem csak kívánatos, hanem a külföldi szabályozásokra tekintettel ez jobban képviselhető is. (A svájci büntetőjogban a jelenleg hatályos 18 hónapi határ a jövőben 2 évre emelkedik.) Annál is inkább, mert a viszonylag nagyvonalúbb szabályozásokkal összefüggésben hátrányos következmények nem

¹⁵ KAISER, GÜNTHER: *Kriminologie. Eine Einführung in die Grundlagen*. 10. Aufl. C.F. Müller Verlag, Heidelberg, 1997. 430–433. p.

¹⁶ DÜNKEL, FRIEDER – SPIESS, GERHARD (Hrsg.): *Alternativen zur Freiheitsstrafe*. Strafaussetzung zur Bewährung und Bewährungshilfe im internationalen Vergleich. Eigenverlag des Max-Planck-Instituts, Freiburg, 1983. különösen 399–501. p.

¹⁷ JESCHECK, HANS-HEINRICH: Die Freiheitsstrafe und ihre Surrogate in rechtsvergleichender Darstellung. In Jescheck, Hans-Heinrich (Hrsg.): *Die Freiheitsstrafe und ihre Surrogate im deutschen und ausländischen Recht*. Nomos Verlagsgesellschaft, Band 3., Baden-Baden, 1984. 2099–2112. p.

¹⁸ *Das polnische Strafgesetzbuch. Kodeks karny*. Freiburg im Breisgau, 1998. 70–71. p.

¹⁹ *Das schwedische Kriminalgesetzbuch – Brottsbalken*. Freiburg im Breisgau, 2000. 189–192. p.

²⁰ JESCHECK, HANS-HEINRICH – WEIGEND, THOMAS: *Lehrbuch des Strafrechts*. Allgemeiner Teil. 5. Aufl. Duncker & Humblot, Berlin, 1996. 835. p.

ismertek, sőt pozitív tapasztalatokról számolnak be, mint pl. dánoknál, belgáknál, franciáknál.²¹

A külföldi szabályozásokban az is tipikus, hogy a felfüggesztés próbaideje alatt az elítélt személy pártfogó felügyelet alatt áll, illetve meghatározott magatartási szabályokat kell teljesítenie, adott esetben – egyebek mellett – (kár)jóvátételt. Ilyen vagy ehhez hasonló megoldás követése a magyar büntetőjogtól sem lehet idegen.

B. A büntetés végrehajtásának részbeni felfüggesztéséről

1. A büntetés végrehajtásának részbeni felfüggesztése esetében a kiszabott büntetés kettő – az elítéltnak különböző szigorúságot jelentő – részre tagolódik: egyik rész a végrehajtandó és a másik – maradék – rész a végrehajtásában feltételesen felfüggesztett. Vagyis a büntetés végrehajtásának részbeni felfüggesztése lehetővé teszi a bíróság számára, hogy a büntetés egy részének végrehajtása mellett a fennmaradó részt próbaidőre felfüggeszse. Például ha a bíró egy évi tartamú szabadságvesztés-büntetést szab ki, rendelkezhet úgy, hogy ebből 4 hónapot kell végrehajtani és a maradék 8 hónap végrehajtását felfüggeszti; avagy 5 évi szabadságvesztés esetében csak 2 évet kell ténylegesen letölteni és a fennmaradó 3 év végrehajtását próbaidőre felfüggeszti.

Egy ilyen lehetőség nem csupán a szabadságvesztés-büntetésre képzelhető el, de tekintetben elsősorban ezen büntetésre korlátozzuk a téma tárgyalását.

2. Egyes országokban kifejezetten kizárt a büntetési forma alkalmazásának a lehetősége, mint pl. a németeknél [Btk. 56. § (4) bek.].

A német szakirodalomban a részbeni felfüggesztés jogintézményéről – meglepő módon – vajmi keveset lehet találni. Az ismert Btk. kommentárokból is többnyire csupán a törvényszöveg ismertetése és rögzítése található meg, vagyis hogy a részbeni felfüggesztés nem lehetséges.²² Régebről Preisdanz kommentárjában az a kitétel lelhető fel, hogy amennyiben a szabadságvesztés-büntetés végrehajtása révén az elítéltet érő, illetve fenyegető szociális és pszichés terhelést el akarjuk kerülni és a jogközösségbe való reszocializációját kívánjuk elérni, úgy a felfüggesztést az egész büntetésre kell biztosítani.²³ Jescheck korábbi tankönyvében ezzel kapcsolatban a következő mondat szerepel: a szabadságvesztés-büntetés egy részének felfüggesztése nem megengedett, mert ezáltal épp a rövid tartamú szabadságvesztés végrehajtásának támogatásáról lenne szó.²⁴

Dogmatikai problémák is felmerülhetnek a részbeni felfüggesztés elutasítása mögött. Ha ugyanis a két évig tartó szabadságvesztéseknél meghatározott prognosztikus feltételek fennállta esetén a felfüggesztés révén a szabadságvesztés végrehajtását nélkülözhetőnek tekintik, akkor ezt követően igencsak nehezen indokolható, hogy a büntetés egy részét mégiscsak végre kell hajtani. Ez a végrehajtandó rész valószínűleg relatíve rövid

²¹ Lásd 7. lábjegyzet és SCHÖCH, HEINZ: *Empfehlen sich Änderungen und Ergänzungen bei den strafrechtlichen Sanktionen ohne Freiheitsentzug?* Verlag C.H.Beck, München, 1992. 82. p.

²² TRÖNDLE, HERBERT – FISCHER, THOMAS: *Strafgesetzbuch und Nebengesetze*. 51. Aufl. Verlag C.H. Beck, München, 2003. 443–463. p.; SCHÖNKE, ADOLF – SCHRÖDER, HORST – STREE, WALTER: i. m. 806–819. p.; LACKNER, KARL – KÜHL, KRISTIAN: i. m. 311–321. p.

²³ PREISDANZ, HOLGER: *Strafgesetzbuch. Lehrkommentar*. 29. Aufl. J. Schweitzer Verlag, Berlin, 1975. 233. p.

²⁴ JESCHECK, HANS-HEINRICH: *Lehrbuch des Strafrechts*. Allgemeiner Teil. 3. Aufl. Duncker & Humblot, Berlin, 1978. 679. p.

tartamú lenne és így valójában konfliktusba kerülne a német Btk. 47. §-ával. (Ez a rendelkezés a hat hónapról rövidebb tartamú szabadságvesztés kiszabását csak kivételes esetekben engedi meg, amennyiben az az elkövetőre gyakorolt hatás végett vagy a jogrend védelméhez feltétlenül szükségesnek mutatkozik.) E szerint a részbeni felfüggesztés értelme a hosszabb tartamú szabadságvesztés-büntetésekénél lenne, de a feltételes szabadságra bocsátás szabályaira is tekintettel kellene lenni.

Weigend úgy foglalt állást, hogy a visszaesés elleni sikeres küzdelemhez a szabadságvesztés részbeni felfüggesztése bizonyosan nem jobban alkalmas, mint a szabadságvesztés egész tartamának a felfüggesztése. Szerinte csak akkor értelmes egy ilyen jogintézmény bevezetése, ha biztosítottnak látszik, hogy a bíróságok a részbeni végrehajtást nem azzal a jelszóval rendelik el, hogy egy kis „börtönlevegő” a büntetettnek bizonyára nem árt, hanem csupán azon esetekben lenne lehetséges a bevezetés, amelyekben a bíróságok különben hosszabb tartamú végrehajtandó szabadságvesztést rendelnének el. Már emiatt nem ajánlott a részbeni felfüggesztés a 2 évig terjedő szabadságvesztés esetében. Tehát a részbeni felfüggesztés bevezetése azon esetekben jöhetne szóba, ahol a bíróság hosszabb tartamú szabadságvesztést alkalmaz és ekkor lehetne szó a felfüggesztés lehetőségének a kiterjesztéséről, azaz a 2 év és az 5 év közötti tartamra. Vagyis akkor fogadható el a részbeni felfüggesztés, amennyiben a hosszabb tartamú szabadságvesztés végrehajtásának csökkentéséhez vezető szabályozás születik.²⁵

3. A szabadságvesztés-büntetés egy részének a felfüggesztése több ország büntetőjogi szabályozásában és gyakorlatában megtalálható, pl. a hollandoknál 1929. óta, Dániában 1961. óta, Belgiumban 1964. óta, Franciaországban 1970., Ausztriában 1988-tól kezdődően.²⁶ Legújabbban pedig a svájci büntetőjogban.

3.1. Svájcban a büntetés végrehajtásának részbeni felfüggesztése már az 1969 és 1970-es években vitatéma volt, amikor is a svájci Btk. általános részének részbeni revíziója zajlott le. Akkoriban a részbeni felfüggesztés bevezetésére irányuló javaslatot elutasították. 1988-ban ez az elképzelés újból előkerült, azonban a szakértői bizottság ezt nem vette figyelembe. Azonban ez a téma Svájcban változatlanul aktuális és a Btk. általános részének 1998. évi revíziója során ez a jogintézmény (sursis partiel) bevezetése napirendre került. A revízió erre vonatkozó normaszövege szerint, vagyis a 43. § (4) bekezdése értelmében

„A bíróság a büntetés végrehajtását az (1) bekezdés szerint részben elhalasztja, ha ez szükségesnek tűnik a tettesnek további büntettek és vétségek elkövetésétől történő visszatartása érdekében. Az elhalasztott (felfüggesztett) rész legalább 6 hónap, a végrehajtandó rész pedig ugyancsak legalább 6 hónap kell legyen, és a büntetés tartamának felét nem lépheti át. A feltételes szabadságra bocsátás engedélyezésére vonatkozó rendelkezések (86. §) a végrehajtandó részre nem alkalmazhatók.”²⁷

²⁵ WEIGEND, THOMAS: *Sanktionen ohne Freiheitsentzug*. Goldammer's Archiv für Strafrecht, 1992. 354–355. p.

²⁶ KNÜSEL, MARK: Die teilbedingte Freiheitsstrafe: abermals eine neue Variante der kurzen Freiheitsstrafe? In: KUNZ, KARL-LUDWIG (Hrsg.): *Die Zukunft der Freiheitsstrafe*. Verlag Paul Haupt, Bern und Stuttgart, 1989. 43–62. p.; KUHN, ANDRÉ: Strafaussetzung. Alles oder Nichts? *Neue Kriminalpolitik* 9. Jahrgang, 1997. Heft I. 18. p.

²⁷ „Reform des Sanktionensystems”: Fachtagung über die Auswirkungen der Revision des Allgemeinen Teils des Strafgesetzbuches auf die Praxis. Freiburg, November 1998.

A szakirodalomban a sursis partiel bevezetésére irányuló javaslatot többen kritikával fogadták, illetve fogadják. *Riklin* arra jut, hogy csak a rossz törvényhozó enged olyan szabályozást, amelynek hatásai nem láthatók előre. Szerinte a kompromisszum abban állhatna, hogy a sursis partiel jogintézményéről le kellene mondani, a hatályos jognak a büntetés végrehajtása felfüggesztésére vonatkozó szabályozása felső határát 2 évre kellene kiterjeszteni és a 2 és a 3 évi tartam közötti szabadságvesztésnél behatárolt feltételek mellett lenne megengedhető a részleges felfüggesztés, ha különleges körülmények állnak fenn.²⁸

A sursis partiel – megtartása esetében – csak a 2 év feletti tartamú szabadságvesztésnél képzelhető el, a kontraproduktív hatás kizárása miatt. Az is átgondolandó, hogy ez esetben az 5 évig terjedő szabadságvesztések részbeni felfüggesztése lenne megengedhető.

Pieth szintén hibásnak tartja azon kriminálpolitikai elképzeléseket, amelyek az egyik oldalon a hat hónap alatti rövid tartamú szabadságvesztések csökkentésére törekednek, a másik oldalon viszont további lehetőséget kínálnak a hat hónapot meghaladó végrehajtandó szabadságvesztés-büntetések alkalmazásának kibővítésére. Ennek következtében a sursis partiel jelenlegi megfogalmazásában „idegen test” a svájci büntetőjogban. *Pieth* értelmezése szerint a részbeni felfüggesztés bevezetésével a szabadságvesztés hátrányos vonásait semmibe veszik és számítani lehet a végrehajtandó szabadságvesztés növekvő alkalmazására az egy év és a 18 hónap közötti szabadságvesztések körében. A bírónak ebben a helyzetben, főként pedig a nem egyértelmű esetekben az in dubio contra libertatem elvet kellene követni.²⁹

Végül a 2002. december 13-án elfogadott svájci Btk. módosítása bevezeti a részben felfüggesztett büntetés intézményét az alábbiak szerint:

43. cikk

- (1) A bíróság a pénzbüntetés, a közérdekű munka vagy a legalább egy évi és a legfeljebb három évi szabadságvesztés végrehajtását csak részben függesztheti fel, ha ez szükséges ahhoz, hogy a tettes bűnösségét megfelelően figyelembe vegyék.
- (2) A feltétlenül végrehajtandó rész a büntetés felét nem lépheti át.
- (3) A részben felfüggesztett szabadságvesztésnél mind a felfüggesztett, mind a végrehajtandó rész legalább hat hónap kell legyen. A feltételes szabadságra bocsátás engedélyezésére vonatkozó rendelkezések (86. cikk) a feltétlenül végrehajtandó részre nem alkalmazhatók.

44. cikk

- (1) Ha a bíróság a büntetés végrehajtását egészében vagy részben felfüggeszti, úgy az elítéltnak 2-től 5 évig terjedő próbaidőt határoz meg.
- (2) A próbaidő tartamára a bíróság pártfogói segítséget rendelhet el és utasításokat határozhat meg.
- (3) A bíróság az elítéltnak elmagyarázza a felfüggesztett és a részben felfüggesztett büntetés jelentőségét és következményeit.

²⁸ RIKLIN, FRANZ: Zur Revision des Systems der Hauptstrafen. *Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht*, 1999/3. 272–273. p.

²⁹ PIETH, MARK: *Bedingte Freiheit*. Helbing & Lichtenhahn, Basel-Genf-München, 2001. 381–383. p.

45. cikk

*Ha a próbaidő sikeresen telik el, a felfüggesztett büntetést nem hajtják végre.*³⁰

3.2. A dán Btk. 31. §-a értelmében az általános büntetések a börtönbüntetés, a fogház (elzárás) és a pénzbüntetés. A 33. § szerint a börtönbüntetés vagy életfogytig tartó vagy határozott időtartamú, amely nem lehet kevesebb 30 napnál és nem több, mint 16 év. Azokban az esetekben, amelyekben a törvény megengedi, a bűncselekményre előírt alaphüntetési keretnél magasabb is alkalmazható, azonban börtönbüntetés legfeljebb 20 évig terjedő tartamban szabható ki.

A fogházbüntetés (elzárás) 7 naptól 6 hónapig terjedő tartamban rendelhető el. A törvény 56. §-a feltételes elítélésről ad szabályozást.

(1) *bek. Amennyiben a végrehajtandó szabadságvesztés alkalmazása szükségesnek látszik, azonban a vádlott személyi viszonyaira vonatkozó megállapítások az 56. § szerinti feltételes elítélés mellett szólnak, a bíróság meghatározhatja, hogy a kiszabott büntetés egy része, legfeljebb 6 hónap nyilvánítható végrehajtandóvá, míg a büntetés fennmaradó része felfüggeszthető. Ebben az esetben végrehajtandó fogházbüntetés (elzárás) elrendelhető akkor is, ha a bűncselekmény ezzel a büntetési nemmel egyébként nem fenyegetett. A felfüggesztett börtönbüntetéshez kapcsolódóan végrehajtandó fogházbüntetés (elzárás) is elrendelhető.*

(2) *bek. Feltételes elítéléshez kapcsolódóan pénzbüntetés kiszabható akkor is, ha az érintett bűncselekmény ilyen büntetéssel nem fenyegetett.*³¹

3.3. A francia Btk. a büntetések egyéniesítésének formái című fejezetben ad szabályozást a büntetés végrehajtásának részbeni felfüggesztéséről. A Code Pénal 132-42 cikke értelmében „a bíróság dönthet úgy, hogy a felfüggesztés a börtönbüntetés végrehajtásának csak egy általa meghatározott tartamú részére alkalmazandó”.³²

3.4. Az osztrák Btk. a 43a. §-a rendelkezik a büntetés egy része feltételes felfüggesztéséről. A szabályozás általános feltétele a büntetés végrehajtásának feltételes felfüggesztésére vonatkozó 43. § szerinti feltételek megléte. A Btk. 43a. §-a a következő szankciólehetőségeket tartalmazza: *

a) Pénzbüntetés kiszabása esetén, amennyiben a Btk. 43. § előfeltételei a büntetés egy része tekintetében fennállnak, a bíróság a pénzbüntetés egy része feltételes felfüggesztését alkalmazza. A *pénzbüntetés részbeni felfüggesztése* esetén a törvény nem írja elő a feltételes vagy a feltétlen rész minimális alsó vagy felső mértékét. Általában az ajánlott, hogy a büntetés azonos vagy legalábbis nem túlzottan különböző részekre osztdjon.

b) A *pénz- és a szabadságvesztés-büntetések kombinációjánál* a több mint 6 hónapi és a két évet meg nem haladó végrehajtandó szabadságvesztésnél a büntetés egy részének 360 napi tételíig terjedő pénzbüntetésre átváltoztatása lehetséges, ha egyúttal a maradék szabadságvesztés-büntetés feltételesan felfüggeszthető.

c) A *szabadságvesztés-büntetés részbeni felfüggesztésének* a lehetősége adott a hat hónapot meghaladó, de két évet meg nem haladó szabadságvesztés kiszabása esetén, ha a bűnelkövető korábbi elítéléseire tekintettel sem az egész büntetés nem fűggeszthető

³⁰ Schweizerisches Strafgesetzbuch. Änderung vom 13. Dezember 2002. (Zweiter Abschnitt: Bedingte und teilbedingte Strafen.)

³¹ Das dänische Strafgesetz – Straffeloven. Freiburg im Breisgau, 1997. 24–29., 38–41. p.

³² Das französische Strafgesetzbuch – Code pénal. Freiburg im Breisgau, 1999. 67–71. p.

fel, sem az előző bekezdés nem alkalmazható, úgy a 43. § előfeltételei mellett a büntetés egy része feltételelesen felfüggeszthető. A büntetés feltételelesen fel nem függesztett (azaz végrehajtandó) része legalább egy hónapi tartamú kell legyen és nem lehet több, mint az egész büntetés egyharmada (azaz 8 hónap).

d) A szabadságvesztés részbeni felfüggesztése lehetséges akkor is, ha két évet meghaladó, de a 3 évet meg nem haladó szabadságvesztés-büntetés kiszabására kerül sor, és nagy a valószínűsége annak, hogy a bűnelkövető nem követ el további büntetendő cselekményeket. A végrehajtandó rész ugyancsak nem lehet kevesebb egy hónapnál és nem lehet több mint a büntetés egyharmada.

A legsúlyosabb bűncselekményeknél (életfogytiglanival, vagy a legalább tíz évi szabadságvesztés-büntetés fenyegetésénél) a 43a. § alkalmazása kizárt. Értelme ennek az 1987-ben bevezetett jogintézménynek az, hogy a büntetés végrehajtásának felfüggesztése kapjon további alkalmazhatósági kört.³³

A büntetés egy része feltételes felfüggesztésének gyakorlati tapasztalatairól Birklbauer átfogó munkája számol be. E szerint a szabadságvesztés-büntetés részbeni felfüggesztését nem ritkán az egészében felfüggesztett szabadságvesztés rovására rendelik el. A tipikus bűncselekmény-típus, ami miatt a részben felfüggesztett büntetés alkalmazásra kerül, a vagyon elleni deliktumok köre. Az egyes szabályozási variációkat figyelembe véve megállapítható, hogy a szabadságvesztés-büntetés végrehajtása részbeni felfüggesztésének alkalmazási gyakorisága magasabb, mint a pénz- és a szabadságvesztés-büntetések kombinációja. Az összes, részben felfüggesztett szabadságvesztés-büntetések körülbelül kétharmadát 6 hónap és 12 hónap közötti tartamban rendelték el. A részben felfüggesztett szabadságvesztést – a törvényhozó szándékával bizonyos fokig ellentétben – elsődlegesen az első büntetésekkal szemben szabják ki.³⁴ A szerző az alkalmazást illetően területileg, regionálisan eltérő büntetési gyakorlatról számol be, továbbá kíváncsún tartja a részben felfüggesztett szabadságvesztés-büntetés alkalmazhatóságának kiterjesztését a 3 és az 5 év közötti tartam esetében, kedvező speciálpreventív prognózis mellett.³⁵

C. A részbeni felfüggesztés előnyei

A büntetés végrehajtásának részbeni felfüggesztését pártolók érvrendszerében szerepel az, hogy a jelenlegi szankciórendszerünk nem eléggé rugalmas, így a szabadságvesztés részbeni felfüggesztése nagyobb differenciálást tesz lehetővé az ítékezés során és ezzel a büntetés jobb egyéniesítését szolgálja. Ez az érv helyesnek tekinthető, ugyanis ha a bíró lehetőséget kap a büntetés osztására, ez nagyobb mozgásteret biztosít számára az ítékezés során.

Az érvek között felbukkan az is, hogy mivel a büntetésnek csak egy részét kell letölteni, így rövidebb szabadságvesztés-büntetés kerülhet végrehajtásra, s ennek folytán „börtönöveket” lehet megtakarítani. Ez az érv csak akkor fogadható el, ha a részben felfüggesztett büntetések olyan szabadságvesztés-büntetéseket helyettesítenek, amelye-

³³ BURGSTALLER, MANFRED: Az 1987. évi osztrák büntetőjogi reform alapvető kérdései. *Jogtudományi Közöny*, 1989. 4. szám. 179–180. p.; FOREGGER, EGMONT – KODEK, GERHARD: *Strafgesetzbuch*. Kurzkomentar. 6. Aufl. Manz, Wien, 1997. 152–155. p.

³⁴ BIRKLBAUER, ALOIS: *Die teilbedingte Strafnachsicht*. Verlag Österreich, Wien, 1998. 180. p.

³⁵ Uo. 187. p., 255. p.

ket a részbeni felfüggesztés lehetősége nélkül végrehajtandó büntetésként szabnának ki. Amennyiben viszont a részben felfüggesztett szabadságvesztést olyan büntetés helyett szabják ki, amely egészében felfüggeszthető lehetne, úgy ez azt jelentené, hogy viszonylag hosszabb tartamú végrehajtandó szabadságvesztésre vonatkozó ítéletek születnek, amelyet természetesen el kell kerülni.

A pártoló érvek között található az is, hogy a büntetés végrehajtásának teljes mértékű felfüggesztését gyakran a sértettek, a lakosság, sőt akár a bűnelkövető is felmentésként értelmezik. A szabadságvesztés egy részének felfüggesztése azonban lehetővé tenné ezen büntetésnek rövidebb időtartamban történő kiszabását, ezzel a lakosság a büntetőjog iránt több bizalmat érezne, s így az elkövető a cselekménye súlyát jobban átgondolhatná és mérlegelhetné. Ez a punitívnek tekinthető érv abból indul ki, hogy a büntetés végrehajtásának felfüggesztését „az egész vagy semmi” alapján kell megítélni. A fenti érv mögött meghúzódó szándék nem az, hogy a viszonylag hosszabb tartamú büntetéseket rövidebbel kívánja behelyettesíteni, hanem meghatározott elkövetői kört súlyosabban akar megbüntetni, mint az jelenleg van.

Olyan érv is elhangzik, hogy a büntetés egy részének végrehajtása a visszaesés kockázatát csökkenti. Vagyis erősödik az elítélteknél az a tudat, miszerint aki pontosan tudja, hogy szabadulása után mi vár rá, ha visszaeső lesz, talán törvénytisztelőbb módon viselkedik, mintha a büntetése egészét már maga mögött tudja. Ez az érvelés kriminológiaiailag nem ellenőrizhető, bár ettől még valós lehet.

D. A részbeni felfüggesztés hátrányos vonásai

A büntetés végrehajtásának felfüggesztése az igazságszolgáltatás bizalma az elítélt felé. Ezt a bizalmat a bűnelkövető vagy megérdemli, vagy nem. Ha megérdemli, akkor ez a bizalom ne legyen korlátozott és a büntetést egészében kell felfüggeszteni. Valójában azonban a részbeni felfüggesztés olyan esetekre is alkalmazható lehetne, amikor a jelenleg hatályos jogunkban nem lehetséges, mint pl. a két évet meghaladó tartamú szabadságvesztés esetében.

A büntetés végrehajtásának rövidítésére létezik már a feltételes szabadságra bocsátás, ehhez képest felesleges a részbeni felfüggesztés. Ez az érv figyelmen kívül hagyja azokat az eseteket, amelyekben a feltételes szabadságra bocsátás nem vagy még nem lehetséges. Például ha egy három évi szabadságvesztés-büntetést a bíró egy évi végrehajtandó és két évi felfüggesztett büntetésre osztana. A feltételes szabadság alkalmazásával szemben, amely még a fogház fokozatban is főszabályként leghamarabb csupán a büntetés kétharmad részének letöltése után jöhet szóba, a példa szerinti esetben az egy év „nyereséget” jelentene. Továbbá a részbeni felfüggesztés alkalmazásával rövidebb tartamú lenne a ténylegesen végrehajtandó rész. A feltételes szabadságra bocsátás kibővítésével az a veszély állhat fenn, hogy egy ilyen változás a szankciórendszer szigorodását hozhatja magával, amennyiben a bíró a korábbi szabadon bocsátás lehetőségét a büntetés kiszabása során „bekalkulálná”, vagy a feltételes szabadságra bocsátás restriktívebb alkalmazásához vezethetne, miként ez Ausztriában is történt a feltételes szabadságra bocsátás kiterjesztésekor (kétharmad részről a felére).

A negatív érvek között szerepel az, hogy a büntetés azon része, amit börtönben kell letölteni, túl rövid lenne ahhoz, hogy nevelő hatás elérhető legyen. Ezzel szemben

megállapítható, hogy a nevelő hatás a gyakorlatban inkább a megbüntetett személy személyiségétől függ, mintsem a szabadságvesztés hosszától.

A hátrányos vonásokat kiemelő érvek értelmében a szabadságvesztés egy részének felfüggesztése a bíró számára lehetővé tenné az elrendelt előzetes letartóztatások utólagos igazolását, és ezáltal az elrendelő hatóságot arra bátorítaná, hogy előzetes letartóztatást gyakrabban rendeljen el. Ezen érvelés alapján nehezen megmagyarázható, hogy miért élne a bíró a részbeni felfüggesztés jogintézményével az előzetes letartóztatás legitimációja érdekében. Az előzetes letartóztatás nem az ítélettel legitimálódik, elrendelésének jogszerűsége független a bűnelkövető bűnösségétől vagy a kiszabott szankciótól, illetve annak hosszától.

A részbeni felfüggesztés – szól a következő negatív érv – a jogbiztonságot veszélyeztetné, a büntetőjogi szabályozást komplikáltabbá tenné, ezáltal a bíró munkáját nehezítené és igazságtalanságokhoz vezetne az elítéltek között. Valóban a bíró munkája annál nehezebb, minél szélesebb a rendelkezésre álló szankciók skálája, de épp ezáltal jobb egyéniesítés érhető el és ez nem vezet igazságtalansághoz.

Sok szakember a rövid tartamú szabadságvesztés alkalmazása ellen van és így szerintük a részbeni felfüggesztés a fenti rövid tartamú büntetés elrendelésének új lehetőségét teremtené meg. Valójában a részbeni felfüggesztés rövidebbé teszi a végrehajtandó részt, de ezt a rövidebb részt a hosszabb tartam-rész helyett rendelik el, s így a végrehajtandó szabadságvesztés-büntetés alkalmazásának csökkenéséhez vezethet. Az előbbi negatív érv egyébként kapcsolható lehet, amennyiben a törvényhozó törvényi alsó határt állapít meg.³⁶

V. A szabadságvesztés-büntetések tartamáról

A magyar bíróságok által elrendelt *szabadságvesztés-büntetések tartamáról* a következő táblázat tájékoztat.

Az adatok alapján az állapítható meg, hogy az 1980-as évtizedben a *6 hónapig terjedő* (végrehajtandó és felfüggesztett) *szabadságvesztés-büntetések* együttes aránya 1988-ig fokozatosan és folyamatosan csökkent: az 1980. évi 48,9 %-ról 1988-ban 30,86-ra. 1990-et követően ez a csökkenést jelző folyamat megállt, sőt szembeötlően újbóli emelkedés figyelhető meg 1999-ig, majd az 1998. évi 46,4 %-ról 1999-ben 42,4 %-ra, 2000-ben pedig 34,3 %-ra csökkent ez a 6 hónapig terjedő szabadságvesztési arány. Az említett csökkenés jelentős mértékben tovább folytatódott: 2001-ben már 30 % alá süllyedt.

A *6 és 12 hónap közötti tartam* kiszabása tekintetében változó a kép, de 1988-at követően fokozatosan csökkent az ilyen tartamú szabadságvesztés alkalmazási gyakorisága. 1998-tól kezdődően viszont növekedés tapasztalható. Az előbb említetteknek megfelelően a kiszabott szabadságvesztésen belül az egy évig terjedő tartam az utóbbi másfél évtized során mindig meghaladta a 70 %-ot; 1980-ban ez az arány még 83,7 % volt, 1990-ban 71,2 %, 1996-ban 78,7 %, 1999-ben hasonlóképp 78,6 %, 2000-ben 73,8 %. 2001-ben süllyedt a fenti arány a 70 % alá (69,6 %).

Vagyis a rövid, illetve rövidebb tartamú szabadságvesztés kiszabási gyakorisága a legutóbbi időszakban folyamatosan csökkenő tendenciát mutat.

³⁶ KNÜSEL, MARK: i. m. 51–61. p.; KUHN, ANDRÉ: i. m. 19–21. p.

Az 1 és 5 év közötti tartamú szabadságvesztés kiszabási aránya 1991-ig emelkedő tendenciát mutatott, az azt követő évek ingadozásai után viszont szembetűnő emelkedést jeleznek az adatok.

A KISZABOTT SZABADÁSVESZTÉS-BÜNTETÉSEK TARTAMA (FELNŐTTKORÚAK)

		Összesen	6 hónapig	6–12 hónapig	1–2 év	2–5 év	5 év fölött
1980	A	25.066	12.251	8.727	2.444	1.387	244
	%	100	48.9	34.8	9.8	5.5	1.0
1983	A	27.295	11.438	10.699	2.956	1.809	387
	%	100	41.9	39.2	10.9	6.6	1.4
1986	A	28.108	10.281	11.626	3.583	2.078	540
	%	100	36.57	41.36	12.74	7.78	1.78
1987	A	26.780	8.716	11.742	37.599	2.085	478
	%	100	32.54	43.84	14.03	7.78	1.78
1988	A	22.820	7.043	10.262	3.284	1.796	435
	%	100	30.86	44.96	14.39	7.87	1.90
1989	A	19.893	6.173	8.621	3.115	1.614	370
	%	100	31.03	43.33	15.65	8.11	1.85
1990	A	16.121	4.653	6.824	2.778	1.503	363
	%	100	28.9	42.3	17.2	9.3	2.3
1991	A	20.589	6.666	8.202	3.622	1.753	346
	%	100	32.4	39.8	17.6	8.5	1.7
1992	A	22.964	7.726	9.106	3.758	1.942	432
	%	100	33.6	39.65	16.4	8.45	1.9
1993	A	21.042	8.213	7.625	3.237	1.616	351
	%	100	39.0	36.2	15.4	7.7	1.7
1994	A	21.404	8.792	7.563	3.031	1.587	431
	%	100	41.1	35.3	14.2	7.4	2.0
1995	A	22.969	10.169	7.848	2.908	1.646	398
	%	100	44.3	34.2	12.7	7.2	1.7
1996	A	23.239	10.463	7.837	3.002	1.507	430
	%	100	45.0	33.7	12.9	6.5	1.9
1997	A	25.526	11.634	8.407	3.384	1.605	496
	%	100	45.6	32.9	13.3	6.3	1.9
1998	A	28.738	13.333	9.569	3.569	1.774	493
	%	100	46.4	33.3	12.4	6.2	1.7
1999	A	29.474	12.491	10.679	4.040	1.758	506
	%	100	42.4	36.2	13.7	6.0	1.71
2000	A	30.279	10.393	11.950	5.327	1.981	628
	%	100	34.3	39.5	17.6	6.5	2.1
2001	A	30.429	8.842	12.334	6.205	2.350	698
	%	100	29.1	40.5	20.4	7.7	2.3

Forrás: Statisztikai Évkönyvek, KSH.

Megjegyzés: 1995-96-ban összesen 30 esetben (9+21); 1997-98-ban összesen 25 esetben (16+9); 1999-ben 12, 2000-ben 13, 2001-ben pedig 9 esetben szabtak ki életfogytiglant.

Az 5 év fölötti tartamú szabadságvesztés részesedése az utóbbi másfél évtizedben az 1 % (1980-ban) és a 2,3 % (1990-ben és 2001-ben) között ingadozott. 1993-ban ez az arány 1,7 %, 1996-ban 1,9 %, 1999-ben pedig 1,7 % volt. Az elmúlt két esztendőben viszont ez az arány 2% fölé emelkedett.

Az 1980 és 2001 közötti 22 éves időszakban az *életfogytig tartó szabadságvesztést* a bíróságok összesen 241 esetben alkalmazták, így az *évenkénti átlagos elrendelési gyakoriság* hazánkban az elmúlt két évtized során 11; az utóbbi hat évben pedig 13,3 (1996: 21, 1997: 16, 1998: 9, 1999: 12, 2000: 13, 2001: 9 = $80/6 = 13,3$). Meglepő évenkénti eltérések azonban kimutathatóak, míg pl. 1993-ban 3, 1996-ban viszont 21 esetben került sor az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabására.

Tényként kell megállapítani továbbá azt is, hogy a hazai szabadságvesztés-büntetések kiszabásának következményeként a végrehajtási intézeteink már most is megengedhetetlen módon túlszűfoltak (az ún. átlagtelítettség 156 % volt a 2000. évi Büntetés-végrehajtási Évkönyv adatai alapján).

A fogvatartottak összlétszámát a következő táblázat tekinti át:

FOGVATARTOTTAK ÖSSZLÉTSZÁMA										
Év (dec. 31-i állapot szerint)	Előzetesen letartóztatott	%	Elítélt	%	Kényszer-gyógykezelt	%	Elzárásra utalt	%	Összesen	%
1990.	3246	26,3	8897	72,2	146	1,2	30	0,2	12319	100
1991.	4264	28,8	10326	69,7	152	1,0	68	0,5	14810	100
1992.	4272	26,8	11424	71,8	143	0,9	74	0,5	15913	100
1993.	3557	26,9	9390	71,2	130	1,0	119	0,9	13196	100
1994.	3433	26,1	9390	71,4	121	0,9	196	1,5	13143	100
1995.	3183	25,6	8928	71,7	128	1,0	215	1,7	12455	100
1996.	3455	27,2	8986	70,4	147	1,1	174	1,3	12763	100
1997.	3660	27,3	9408	70,2	165	1,2	172	1,3	13405	100
1998.	3909	27,2	10171	70,8	173	1,2	113	0,8	14366	100
1999.	4114	27,2	10800	71,5	181	1,2	15	0,1	15110	100
2000.	4105	26,4	11201	72,1	173	1,1	60	0,4	15539	100
2001.	4263	24,7	12755	73,8	194	1,1	63	0,4	17275	100
2002.	4329	24,3	13260	74,3	192	1,1	40	0,2	17838	100

Forrás: Statisztikai Évkönyvek, KSH és Magyar Statisztikai Zsebkönyv 2002.

A hazai büntetés-végrehajtási intézetekben 2002-ben átlagosan mintegy 18.000 személyt tartottak fogva, akiknek háromnegyede elítélt, közel egynegyede pedig előzetes letartóztatott, a többi fogvatartott kényszergyógykezelt vagy elzárásra utalt személy volt. A fogvatartottak 2002. évi száma az előző évi 11 %-os növekedés után további 3 %-kal nőtt, ez lényegében az elítéltek számának emelkedéséből adódott.

VI. Egyes intézkedések a büntetőjog szankciórendszerében

A. Az elkobzás

A büntetőjogi intézkedések között szabályozott elkobzás *jogi természete* ellentmondásos, mivel büntetési és intézkedési jellege egyaránt kimutatható. Célja elsődlegesen nem az, hogy joghátrány alkalmazásával tartson vissza újabb bűncselekmény elkövetésétől, de a gyakorlatban sokszor súlyos hátrányt jelent az elkövető számára.

Az elkobzásnak némelykor nagyobb a súlya, mint egy büntetésnek és nem csupán az elkövető, hanem mások is hátrányt látnak benne. A mellékbüntetések közé történő beillesztését biztonsági, védelmi intézkedés jellege gátolja, hiszen néhány büntethetőséget kizáró ok (gyermekkor, kóros elmeállapot vagy a cselekmény társadalomra veszélyességének csekély foka) miatt *nem büntethető elkövető esetében is* az elkobzást el kell rendelni [77. § (4) bek.]. A társadalom védelme azonban ezekben az esetekben is szükségessé teheti az elkobzást.

Az előbbiek miatt, jóllehet az elkobzás az elkövető bűnösségének a hiányában is elrendelhető, de az alkalmazásakor mindenképpen és mindenkor figyelembe veendő az arányosság követelménye. Az Alkotmánybíróság 86/1/1995. élnöki végzése szerint az elkobzás a Btk.-ban nem büntetés, hanem védelmi jellegű biztonsági intézkedés, így szükségképpen nem vonatkoznak rá a büntetés arányosságával kapcsolatos követelmények. Ehhez a félreérthető indokoláshoz az jegyezhető meg, hogy az elkobzásra természetesen nem a büntetés, hanem az intézkedés arányosságával összefüggő követelményeknek kell vonatkozniuk és érvényesülniük, hiszen az arányosság elve és követelményei a szankciók egész rendszerére, s nem kizárólag a büntetésekre irányadók.

Az 1978. évi Btk. az elkobzás *intézkedés* minősítését tartotta fenn, és a hatályos szabályozása a következő:

Btk. 77. § (1) El kell kobozni azt a dolgot,

- a) amelyet a bűncselekmény elkövetéséhez eszközül használtak, vagy arra szántak,*
- b) amelynek birtoklása a közbiztonságot veszélyeztet, vagy jogszabályba ütközik,*
- c) amely bűncselekmény elkövetése útján jött létre,*
- d) amelyre a bűncselekményt elkövették.*

(2) El kell kobozni azt a sajtóterméket, amelyben a bűncselekmény megvalósul.

(3) Az (1) bekezdés a) és d) pontja esetében az elkobzást nem lehet elrendelni, ha a dolog nem az elkövető tulajdona, kivéve, ha a tulajdonos az elkövetésről előzetesen tudott, feltéve, hogy az elkobzás mellőzését nemzetközi jogi kötelezettség nem zárja ki.

(4) Az elkobzást akkor is el kell rendelni, ha az elkövető gyermekkor, kóros elmeállapot vagy a cselekmény társadalomra veszélyességének csekély foka miatt nem büntethető.

(5) Nincs helye elkobzásnak a cselekmény büntethetőségének elévülésére megállapított idő, de legalább öt év elteltével.

(6) Nem lehet elrendelni annak a dolognak az elkobzását, amelyre a vagyonelekobzás kiterjed.

(7) Az elkobzott dolog tulajdonjoga törvény eltérő rendelkezése hiányában az államra száll.

Az elkobzás *előfeltétele* büntetőjogellenes cselekmény megvalósítása bűncselekmény vagy legalábbis büntetendő cselekmény formájában. E cselekménnyel az elkobzandó tárgy a törvény által meghatározott viszonyban áll, azonban nem szükségképpen kritériuma, hogy az elkobzással érintett személy az adott magatartásért büntetőjogilag is felelőssé tehető legyen (1624/B/1991. ABH).

Az elkobzás mind *önállóan*, mind *más szankció* (büntetés vagy intézkedés) *mellett* alkalmazható. Az elkobzás valamennyi főbüntetés mellett kiszabható, sor kerülhet az elrendelésére akkor is, ha a bíróság mellékbüntetést önálló büntetésként szab ki; végül helye lehet az elkobzás kimondásának intézkedések mellett is.

Ezzel szemben büntetés vagy intézkedés hiányában (vagyis önállóan) az elkobzás alkalmazásának a lehetőségei körülhatároltak.

Az általános feltételeket, amelyek mellett elkobzásnak helye van, a Btk 77. § bekezdései sorolják fel.

Eszerint az alábbi dolgok elkobzását kell elrendelni:

a) A *bűncselekmény elkövetésének eszköze* (instrumenta sceleris), vagy *amit arra szántak*. (Pl. a lopásnál a használt hamis kulcs; avagy a gépkocsi, ha azon a csempészet véghezvitele érdekében átalakítást végeznek, s így a csempészet eszközévé válik. Ellenben a lopás helyszínének megközelítésére használt gépkocsit vagy más járművet nem lehet elkobozni, mert ilyen esetben a gépkocsi, illetve a jármű nem a bűncselekmény eszköze, hiszen az elkövető nem a lopás törvényi tényállásához tartozó cselekményt vitt véghez, hanem csupán megközelítette azzal az egyes bűncselekmények helyszínét, illetve a távozásra használta fel azt.) A bűncselekmény elkövetésére szánt dolog elkobzásának feltétele büntetőjogellenes cselekmény megvalósítása, továbbá olyan dolog megléte, amelyet még nem használtak eszközül, de bizonyíthatóan arra szánták, hogy eszközként használják fel. Ez lehetséges befejezett bűncselekménynél, kísérletnél és a büntetendő előkészületnél is. (A lopáshoz felhasználni kívánt eszköz elkobzásának tehát nincs helye, mivel a lopás előkészületét a törvény nem rendeli büntetni.)

b) A *dolog birtoklása a közbiztonságot veszélyeztető vagy jogszabályba ütközik*. A közbiztonságot veszélyeztető és egyes tárgyak (pl. robbanóanyag, kábítószer, lőfegyver) jogszabályba ütköző birtoklása többnyire bűncselekményt valósít meg, ilyenkor az adott dolog a 77. § más rendelkezése alapján eshet elkobzás alá. Azonban a 77. § (1) bekezdésének b) pontja alapján az elkobzást akkor is el kell rendelni, ha a dolog birtoklása bűncselekmény elkövetésével nem áll összefüggésben, s ezért más szabály alapján nincs helye elkobzásnak.

c) A *bűncselekmény produktuma* (producta sceleris). Ilyen dolog pl. a közokirat-hamisításnál az elkészített hamis közokirat, pénzhamisításnál a hamis bankjegy. A bűncselekmény elkövetése útján létrejött dolgot meg kell különböztetni attól a dologtól, amelyre nézve a bűncselekményt elkövették. Így nem a bűncselekmény elkövetése útján jön létre pl. lopásnál az eltulajdonított dolog, hanem az az elkövetés tárgya.

d) Az a *dolog, amelyre a bűncselekményt elkövették*. Az 1998. évi LXXXVII. törvénnyel bevezetett ezen általános rendelkezés a korábbi Btk.-ban meghatározott különös részi szabályokat váltotta fel, amelyek az önkényuralmi jelképek használatára, a közszemérem megsértésére, egyes közrend elleni bűncselekményekre, továbbá bizonyos gazdasági deliktumokra, valamint a szerzői és a szomszédos jogok megsértésére vonatkoztak.

A *bűncselekményt megvalósító sajtóterméket* szintén el kell kobozni (annak a sajtóterméknek az elkobzásáról van szó, amelyben a bűncselekmény, pl. a rágalmazás megvalósult).

A 77. § (3) bekezdés kivételt tesz az (1) bekezdés általános szabálya alól, amely szerint az elkobzást akkor is el kell rendelni, ha a dolog nem az elkövető tulajdona. A kivétel az (1) bekezdés a) és d) pontjára vonatkozik. El kell rendelni azonban az elkobzást, ha a dolog tulajdonosa a bűncselekmény elkövetéséről előzetesen tudott.

Valamennyi eddig ismertetett – törvényben előírt – esetben az elkobzás elrendelése kötelező.

Említést érdemel az a Btk.-beli szabályozás is, amely bevezeti az *elkobzás elévülését* [77. § (5) bek.], jöllehet a törvény az intézkedések elévülését általánosságban nem ismeri. A bírói gyakorlat szerint az elkobzás öt éves elévülési ideje nem tekinthető abszolút határidőnek, vagyis az elévülés félbeszakításáról és nyugvásáról szóló rendelkezések vonatkoznak rá.

Amennyiben a vagyoneklobzás és az elkobzás törvényi feltételei egyaránt fennállnak, csak a vagyoneklobzást lehet és kell elrendelni, ha az elkobzandó dolog „a bűncselekmény elkövetéséből eredő” vagyonnak tekintendő. Viszont nem alkalmazható a vagyoneklobzás, ha az elkobzandó dolog nem a bűncselekmény elkövetéséből ered, hanem más jellegű összefüggésben áll vele.

Az elkobzott dolog tulajdonjoga az elkobzást kimondó határozat jogerőre emelkedésével az államra száll [77. § (7) bek.].

Az elkobzás *gyakorlati alkalmazását* illetően túlnyomórészt büntetés vagy intézkedés mellett rendelik el a bíróságok. Önálló intézkedésként az elkobzást viszonylag ritkán – bár növekvő arányban – alkalmazzák. Az elkobzást a megyei (fővárosi) bíróság gazdasági hivatala hajtja végre.

Btk. 77/A. § (1) A 77. § (1) bekezdésének a) és d) pontjában meghatározott esetekben az elkobzás kivételesen mellőzhető, ha az elkövetőre vagy a tulajdonosra a bűncselekmény súlyával arányban nem álló, méltánytalan hátrányt jelentene, feltéve, hogy az elkobzás mellőzését nemzetközi jogi kötelezettség nem zárja ki.

(2) Az (1) bekezdés nem alkalmazható, ha az elkövető a bűncselekményt bünszervezetben követte el.

A 77/A. §-t az 1998. évi LXXXVII. törvény iktatta be a büntető kódex Általános Részébe, amit a 2001. évi CXXI. számú törvény megváltoztatott. A jelenleg hatályos rendelkezésben kiiktatásra kerültek a vagyoni előny és az elkobzás alá eső érték megfizetésére kötelezésre vonatkozó rendelkezések. Ugyanakkor megtartja a hatályos szabály az elkobzás mellőzésének lehetőségét a bűncselekmény elkövetéséhez használt vagy arra szánt eszköz és azon dolog esetében, amelyre a bűncselekményt elkövették, amennyiben az az elkövetőre, illetve a tulajdonosra nézve méltánytalan hátrányt jelentene, kivéve azokat az eseteket, amikor nemzetközi szerződés az elkobzást kötelezővé teszi.

B. A vagyonekobbzásról

1. A vagyonekobbzás szabályozásának nemzetközi alakulásáról

1.1. A vagyon elkobbzását kimondó büntetés tilalmának alkotmányban történő megfogalmazása több európai ország alaptörvényében megtalálható. Így pl. a belga alkotmány 17. cikke azt rögzíti, hogy „Vagyon elkobbzását kimondó büntetést nem lehet kiszabni.” A norvég alkotmány 104. §-a szerint „A földek és javak elkobbzása eltöröltetik.”³⁷

A román alkotmány 41. cikk (7) bekezdése értelmében a törvényes úton szerzett vagyont nem lehet elkobbzni. A megszerzés törvényes jellege feltételezett. Ugyanezen cikk (8) bekezdése azt rögzíti, hogy a bűncselekmény elkobbzésére szánt vagy használt, illetve az ezek elkobbzéséből eredő javak csakis a törvény feltételei között kobbzhatók el.³⁸

Ez az alkotmányi tilalom néhány államban csak a teljes vagyon elkobbzására vonatkozik [pl. görög: 7. cikk (3) bek., török: 38. cikk]. Több nyugat-európai országban pedig, ha alkotmányi szinten nem is tiltják a teljes vagy a részleges vagyonekobbzás büntetés alkalmazását, de a büntető kódexek nem szabályozzák, így nem teszik lehetővé az ilyen szankció kiszabását.

1.2. A vagyonekobbzástól, mint büntetéstől azonban megkülönböztetendő a bűncselekménnyel szerzett vagyoni előny elvonását lehetővé tevő büntetőjogi jogkövetkezmény, amelynek kriminálpolitikai jelentősége egyre nő a nyugati országok többségében. Ilyen szankciót főként azoknál a bűncselekmény-kategóriáknál írnak elő, illetve alkalmaznak, amelyeknél nagy nyereség érhető el (pl. szervezett kábítószer-kereskedelem, illegális fegyverkereskedelem, továbbá környezetkárosítás, gazdasági bűnelkobbzés területén, de olyan klasszikus deliktumoknál is, mint az orgazdaság vagy a kitarottság). Ezen büntetőjogi jogkövetkezmények jogi természete vitatott és gyakorlati alkalmazásuk általában nem számottevő ugyan, de a szervezett bűnözéssel szembeni intenzívebb és hatékonyabb fellépés érdekében a büntetőjog eszköztárából nem hiányozhatnak.³⁹

1.3. Így pl. a *németeknél* a szervezett bűnözés elleni küzdelmet szolgáló 1992. július 15-i törvény – számos más rendelkezése mellett – két új szankciót vezetett be a Btk.-ba, amivel a törvényhozó a szervezett bűnelkobbzéseket a legérzékenyebb pontján, a finanszírozási oldalán igyekszik megragadni: a vagyoni büntetést (Vermögensstrafe) és az ún. bővített (kiterjesztett) elvonást (Erweiterter Verfall). A Btk. 43a §-ába illesztett vagyoni büntetés értelmében a bíróság az életfogytig tartó vagy a két évnél hosszabb határozott tartamú szabadságvesztés-büntetés mellett pénzösszeg fizetését rendelheti el, amelynek felső határát az elkobbtó vagyonának az értéke (nagysága) határoolja be, amennyiben a törvény erre kifejezetten lehetőséget ad (főként a szervezett bűnözés szempontjából tipikus bűncselekmények esetében, mint pl. a kábítószer-törvény szerinti egyes bünteteknél). Az, hogy az elkobbtó vagyont legálisan vagy illegálisan szerezte, a büntetés elrendelésénél nem játszik szerepet, viszont az általános büntetékiszabási elvek figyelembe vételével kell e szankciót alkalmazni.

³⁷ NAGY FERENC: Az anyagi büntetőjog és az alkotmány. In.: Alkotmány és jogtudomány. (Szerk.: Tóth Károly) Acta Jur. et Pol. Szeged, 1996. 90. p.

³⁸ In. Kelet-Európa új alkotmányai. (Szerk.: Tóth Károly) Szeged, 1997. 280. p.

³⁹ KAISER, GÜNTHER: Kriminologie. Eine Einführung in die Grundlagen, 10. Aufl. Heidelberg, 1997. 437–440. p.

A Btk. 73d §-a olyan tárgyak elvonásáról rendelkezik, amelyeket az elkövető jogellenes büntetendő cselekmények elkövetéséért vagy belőlük szerzett. Az elvonás mindkét formája [a 73. § szerinti elvonás és a 73d § szerinti bővített (kiterjesztett) elvonás] a tulajdon ellen irányul és – szemben az elkobzással – nem vonatkozik a bűncselekmény elkövetésének eszközére, valamint a bűncselekmény produktumára, hanem a büntetendő cselekményből származó bruttó bevételre.⁴⁰

A vagyoni büntetés németországi bevezetését mindenekelőtt a rendőri vonal szorgalmazta, míg a tudomány, az ügyvédi és más gyakorlati jogi szakemberek is erőteljes alkotmányjogi aggályokat juttattak kifejezésre.⁴¹ Úgy tűnik, ez az aggály megalapozott volt. Mivel a német szövetségi alkotmánybíróság 2002. március 20-i ítélete a vagyoni büntetés alkotmányellenességét állapította meg és semmisnek nyilvánította az erre vonatkozó szabályozást.⁴² Az alkotmánybírósági döntés értelmében a vagyoni büntetésnek a Btk. 43a §-ában történt megfogalmazása a német alaptörvény 103. cikk (2) bekezdésével nem egyeztethető össze.⁴³ Vagyis a vagyoni büntetés szabályozásában nem valósul meg a büntetőjogi jogkövetkezmények pontos törvényi meghatározottsága. A vagyoni büntetés legmagasabb összegét – a német rendelkezés szerint – az elkövető vagyona határozza be. Amennyiben pedig az elkövető vagyonának értéke (nagysága) csupán a behatároló tényező, az a meghatározottság alkotmányos követelményével nem egyeztethető össze. A német szövetségi alkotmánybíróság indoklása szerint így a törvényhozó a

⁴⁰ A német szabályozásról lásd SCHÖNKE, A. – SCHRÖDER, H. – ESER, A.: *Strafgesetzbuch. Kommentar* 26. Aufl. München 2001. 957–978. p.; LACKNER, K. – KÜHL, K.: *Strafgesetzbuch mit Erläuterungen*. 24. Aufl. München 2001. 422–431. p. A német szabályozásról magyar nyelven lásd NAGY FERENC (1996) i. m. 90–91. p.; RAJMON BALÁZS: A vagyoneklobzás német szabályai. *Magyar Jog*, 2001. 8. sz. 493–502. p.

⁴¹ ESER, ALBIN: Neue Wege der Gewinnabschöpfung im Kampf gegen die organisierte Kriminalität? In: *Festschrift für Walter Stree und Johannes Wessels*. Heidelberg, 1993. 833–853.; JESCHECK, H.-H. – WEIGEND, T.: *Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil*. 5. Aufl. Berlin, 1996. 789–795. p. Lackner szerint a vagyoni büntetés szabályozása a törvényhozói intenció szerint felemás koncepción alapul és ezért a büntetési rendszerben „idegen test”. Egyrészt kinyilvánítottan büntetés kell legyen és így a bűnösségi elv kell, hogy érvényesüljön, másrészt viszont bűnösségtől független célt követ a szabályozás az elkobzás eszközeként. Lásd LACKNER, K. – KÜHL, K.: i. m. 235–235. p.

⁴² A német szövetségi alkotmánybíróság az ítélethez 4 pontban – nálunk is fölöttébb figyelembe veendő – irányelveket (Leitsätze) fogalmazott meg, amelyek a következők:

1. A törvényi meghatározottság követelménye [alaptörvény 103. cikk (2) bek.] a büntetéssel fenyegetésre is érvényesül. A bűnösen elkövetett kriminális jogtalanságra irányuló büntetést mint helytelenítő állami reakciót a parlamentális törvényhozónak kell, jellegét és mértékét tekintve, normatíve meghatározni, amelynek – a büntető szabállyal szembeni cselekvés esetén – a norma címzettje számára előreláthatónak kell lenni.

2. A büntetéssel fenyegetésről szóló döntésnél a törvényhozó nem csupán a meghatározottságra és a jogbiztonságra törekszik, hanem a jogállami bűnösségi elvet is megfelelően figyelembe kell venni és a bíró számára a szankció szabályozása révén lehetővé kell tenni az egyes konkrét esetben az igazságos és arányos büntetés kiszabását. A bűnösségi elv és a jogkövetkezmények meghatározottsága egymással konkuráló alapelveinek alkotmányjogiilag kiegyenlített viszonyát kell megteremtteni.

3. A szóba jövő büntetés mértéke tekintetében a törvényhozónak a büntetési keretet úgy kell meghatározni, hogy abból a büntetés minimális mértéke és a szankció felső határa egyaránt kitűnjön.

4. Amennyiben a törvényhozó – miként a német Btk. 43a § szerinti vagyoni büntetés esetében – új büntetési nemet vezet be, amely mindemellett intenzív alapjogi beavatkozást is megenged, a bíró számára – a hagyományos büntetéseknél nagyobb mértékű beavatkozást – különleges irányelveket kell a kezébe adni, amelyek a szankció kiválasztására és kiszabására vonatkozó döntésnél az előreláthatóságot biztosítják.

⁴³ A német alaptörvény 103. cikke (2) bekezdése szerint „Egy cselekmény csak akkor büntethető, ha a büntethetőség a cselekmény elkövetése előtt törvényileg meghatározott volt.”.

jogalkalmazónak a kiindulási pontot és mozgásteret lehetővé tevő büntetési tételkeretet nem határozta meg az alkotmányjogi minimumnak megfelelően.⁴⁴

1.4. A svájci Btk. 59. cikke – „más intézkedések” (Andere Massnahmen) megjelölés alatt – rendelkezik a vagyoneklobzásról. E szerint a bíró olyan vagyoni értékek elkobzását rendeli el, amelyek bűncselekményből származnak vagy bűncselekmény elkövetéséhez kívánták felhasználni vagy azt díjazni, ha azt nem adták át a sértettnek a jogszerű állapot helyreállítása érdekében.

Az elkobzás nem alkalmazható, ha a vagyoni értékeket harmadik személy szerezte meg úgy, hogy nem tudott az elkobzás okáról és azonos ellenértéket adott érte, vagy ha az elkobzás számára más módon aránytalanul súlyos terhet jelentene.

Az elkobzás öt évig rendelhető el, de ha a cselekmény elévülési ideje ennél hosszabb, az elkobzásra is ez a határidő az irányadó.

Az elkobzást hivatalosan közzé kell tenni. A sértett vagy harmadik személyek igényei a hivatalos közzétételtől számított öt éven belül elévülnek.

Az 59. cikk (2) bekezdése a vagyoneklobzást pótló egyenérték megfizetéséről rendelkezik, míg a (3) bekezdés a bűnöző szervezet rendelkezése (hatalma) alatt álló valamennyi vagyontárgy elkobzását mondja ki. Ezen (3) bekezdés arról is rendelkezik, hogy a bűnöző szervezetben részt vevő személy vagy támogatója (260ter cikk) vagyoni értékei tekintetében – ellenkező bizonyításáig – a szervezet rendelkezési hatalmát vélelmezik, vagyis az ilyen vélelmezett vagyoni értékekre is alkalmazható a vagyoneklobzás.

Az említett svájci szabályozás utolsó (4) bekezdése lehetővé teszi azt, hogy „ha az elkobzandó vagyoni értékek mennyiségét nem, vagy csak aránytalan ráfordítással lehetne megállapítani, a bíró becsléssel állapíthatja meg az értékét”.⁴⁵

Svájcban a Btk. Általános Részének 1998. évi revíziója szintén fenntartja a vagyoneklobzást, amelyet változatlanul „más intézkedések” címszó alatt helyez el. A jelenleg hatályos svájci szabályozás és az 1998. évi revízió vagyoneklobzásra vonatkozó rendelkezései lényegében ugyanazok, vagyis a koncepció nem változott, csupán kisebb eltérések figyelhetők meg, így pl. a vagyoneklobzás a revízió értelmében nem 5, hanem 7 év után évülne el.⁴⁶

1.5. Az osztrák Btk. 20. §-a rendelkezik a gazdagodás elvonása jogintézményről. E szerint a büntetéssel fenyegetett cselekmény elkövetése révén vagyoni előnyhöz jutott, vagy ilyen cselekmény elkövetéséért vagyoni előnyben részesülő elkövetőt a bekövetkezett jogtalan gazdagodásával egybeeső pénzösszeg megfizetésére kell kötelezni. Amennyiben a gazdagodás mértéke nem állapítható meg vagy csak aránytalan ráfordítással, úgy a bíróság az elvonandó összeget saját meggyőződése szerint állapítja meg. Ha a tettes folytatólagos vagy ismétlődő büntetteket követ el és ezáltal vagyoni előnyhöz jut vagy ezért vagyoni előnyt kapott, és amennyiben az elkövetőhöz az elkövetett bűntettekkel időbeli összefüggésben – feltehetően bűncselekményből származó – további vagyoni előnyök jutottak és azok jogszerű eredete nem valószínűsíthető, úgy ezen vagyoni előnyök is figyelembe veendőek a gazdagodás elvonása mértékének a meghatározásakor.

⁴⁴ BVerfG, 2 BvR 794/95 vom 20.3.2002. Absatz-Nr. (1-145), <http://www.bverfg.de/>. A német alkotmánybírósági döntés néhány megállapításáról – igencsak vitatható végkövetkeztetéssel – magyar nyelven lásd RAJMON BALÁZS: A német Alkotmánybíróság egy érdekes döntéséről. *Magyar Jog*, 2002. évi 10. szám, 614-616. p.

⁴⁵ In. *Schweizerisches Strafgesetzbuch* (Hrsg.: Bundeskanzlei), Bern, 2001. 24-25. p.

⁴⁶ Entwurf A:StGB AT, 1998. Art 70-72.

Az osztrák rendelkezések lehetővé teszik a pénzösszeg megfizetésére ítélet – a büntetendő cselekményekből származó közvetlen és jogtalan gazdagodás mértékének megfelelően, amelynek összegét a bíróság meggyőződése szerint határozza meg – azzal szemben is, aki bünszervezethez történő tartozásával időbeli összefüggésben vagyoni előnyhöz jutott, amely tekintetben az feltételezhető, hogy büntetendő cselekményekből származik és annak jogszerű eredete nem valószínűsíthető. A közvetlen és jogtalan gazdagodás mértékével egybeeső pénzösszeg megfizetésének lehetőségét szintén megteremtik a más személy, személyi társaság, jogi személy, illetve a jogutód illegális gazdagodása esetében. (Úgy tűnik, a hatályos magyar szabályozás háttérében az osztrák „minta” kimutatható.)

Az osztrák Btk. 20a. §-a lehetővé teszi a törvényben meghatározott esetekben az elvonás mellőzését is. A gazdagodás elvonása osztrák megítélés szerint nem büntetés, sem megelőző intézkedés, hanem „sajátos jellegű jogtalansági jogkövetkezmény”.⁴⁷

A lengyel Btk. 45. cikke értelmében a bíróság olyan vagyoni előnyök elvonását is elrendelheti, amelyek csak közvetve erednek bűncselekmény elkövetéséből.⁴⁸

1.6. Az angol büntetőjogban (értve ezalatt Anglia és Wales büntetőjogát)⁴⁹ a modern értelemben vett vagyonek kobzásról (*confiscation*) szóló rendelkezések kialakulása 1986-ra tehető, ekkor alkották meg a kábítószer bűncselekményekről szóló 1986-os törvényt (DTOA). A jogszabály megalkotása közvetlenül arra a közfelháborodásra vezethető vissza, amely azt követően alakult ki, hogy az elkobzásról (*forfeiture*) szóló rendelkezések alkalmatlannak bizonyultak egy sikeresen leleplezett kábítószerrel visszaélésből eredő jelentős vagyon elvonására.

A DTOA alapján vagyonek kobzás alkalmazására kábítószerrel visszaélés (*drug trafficking*) miatti elítélést (*conviction*) követően, de más büntetés (pl. szabadságvesztés) kiszabása előtt van lehetőség.⁵⁰ A bíróságnak elsőként azt a kérdést kell eldönteni, hogy a terhelt jutott-e valamilyen bevételhez a kábítószerrel visszaélésből. Ha a bíróság megállapítja, hogy az illető bevételhez jutott, akkor a bíróságnak meg kell határoznia ennek összegét, és az adott személyt ennek megfizetésére kell kötelezni. A vagyonek kobzás megfizetésére a bíróság határidőt szabhat. A bíróság a vagyonek kobzás elrendelését követően dönt azon szabadságvesztés mértékéről, amit nem fizetés esetén kell a terheltnek letöltenie.

A bíróság különféle *vélelmeket* alkalmazhat annak meghatározása céljából, hogy a terhelt jutott-e jövedelemhez kábítószerrel visszaélésből, és ha igen, meghatározza az abból származó vagyon értékét. A terheltnek lehetősége van a vélelmek megdöntésére.

A szabályozás szerint a vagyonek kobzás nemcsak abból a bűncselekményből eredő vagyonra terjed ki, amely miatt az elkövetőt elítélték.

A későbbiekben a kábítószerrel visszaélésből eredő vagyon elvonására vonatkozó rendelkezések egy új törvényben jelentek meg (*Drug Trafficking Act 1994*), amely lényegében összefoglalta a DTOA-t és módosításait, valamint további könnyítéseket ho-

⁴⁷ FOREGGER, E. – Bachner-Forgger, H. (Hrsg.): *Strafgesetzbuch*. 13. Aufl. Wien, 1997. 26–30. p.

⁴⁸ In. *Das polnische Strafgesetzbuch. Kodeks karny*. (a német fordítás és bevezetés készítője Weigend, Ewa) Freiburg im Breisgau, 1998. 56. p.

⁴⁹ Az angol szabályozás rövid ismertetése HOLLÁN MIKLÓS: A vagyonek kobzásra vonatkozó angol büntetőjogi szabályozás... című cikk-kézirata alapján, amely időközben megjelent az *Állam- és Jogtudomány* c. folyóirat 2002. évi 3–4. számában, 245–275. p.

⁵⁰ Az angol büntetőjogban a bűnösség megállapítása és a büntetés kiszabása – nagyobb jelentőségű ügyekben – eljárásilag is elkülönül.

zott a hatóságok számára. Például a vélelmező tények bizonyításához a továbbiakban nem volt szükséges a teljes bizonyosság, hanem csak a nagyobb valószínűség.

A büntető igazságszolgáltatásról szóló 1988. évi törvény (*Criminal Justice Act 1988*) a DTOA-éhoz hasonló vagyonelkobzási előírásokat vezetett be szinte bármilyen más bűncselekményre is. Az ezekre irányadó szabályok azonban enyhébbek, mint a kábítószerrel visszaélésre vonatkozók, a vélelmek például nem olyan drasztikusak. Ezeket a szabályokat módosította az 1993-as büntető igazságszolgáltatási törvény (*Criminal Justice Act 1993*), és az 1995. évi a bűncselekményből eredő vagyonról szóló törvény (*Proceeds of Crime Act 1995*). A kábítószerrel visszaélésre és a más bűncselekményekre vonatkozó szabályozás különbsége azonban, mind jogforrási, mind érdemi tekintetben egészen addig fennmaradt, amíg 2002-ben az angol Parlament elfogadta a bűncselekményből eredő vagyonról szóló törvényt (*Proceeds of Crime Act, 2002*), amely egységesített szabályozást alakított ki.

1.7. E rövid nemzetközi kitekintés összegzéseként megállapítható, hogy a jogállami büntetőjog nem teszi lehetővé, sőt tilalmazza a törvényes úton szerzett vagyon (vagyon értékek) büntetőjogi szankció formájában történő elkobzását. A vagyon előny elvonásával, mint büntetőjogi jogkövetkezménnyel csupán a bűncselekményből származó vagy azzal összefüggő vagyon javak, illetve pénzösszeg tekintetében találkozhatunk.

A bűncselekményből származó vagyon előnyök elvonásának elbírálására a német SPD-tervezet írt elő polgári jogi bíróságot, azonban a vizsgált országok egyike sem teszi lehetővé az illegális előnyök polgári jogi elbírálását, s az angol szabályozás sem jelent e tekintetben kivételt.

A jogkövetkezmény természetét illetően az európai országok többnyire mellékkövetkezmény, illetve intézkedés formájában szabályozzák a vagyon előnyök elvonását, mint pl. Svájc, Ausztria, Olaszország.

Az ide vonatkozó külföldi rendelkezések általában egyidejű vagy már bekövetkezett büntetőjogi elítélést és közvetlen összefüggést feltételeznek a szankcionált büntetendő cselekmények és az érintett vagyon értékek között.

Bizonyítási téren könnyítések, illetve kivételek teremtése a jellemző, de a teljes körű bizonyítási teher megfordítása is előfordul, mint pl. az angolszászoknál. Ez utóbbi megoldás megengedhetősége azonban aggályos és kérdéses. A bűnöző szervezetek tekintetében pedig általában a szervezet rendelkezési hatalmát törvényileg vélelmezik.

A vizsgált országok nem tekinthetők egységesnek az ún. harmadik személynél jelentkező illegális vagyon értékek elvonása tekintetében. Vannak országok, ahol csak az elítéltnak a bűncselekményből származó vagyona kobozható el, máshol pedig könnyebb és egyszerűbb bizonyítási lehetőséget kap ez a harmadik személy, több ország büntetőjogában viszont lehetőséget teremtenek a harmadik személy tekintetében a nem jóhiszeműen szerzett és bűncselekményből származó vagyon értékek elvonására.⁵¹

⁵¹ Lásd KILCHLING, MICHAEL: C.: Rechtsvergleichende Perspektiven. In: *Möglichkeiten der Gewinnabschöpfung zur Bekämpfung der Organisierten Kriminalität* (Hrsg.: Kilchling, Michael und Kaiser, Günther) Freiburg i. Br. 1997. 596–640. p.

2. A vagyonekobbzás szabályozásának hazai alakulásáról

Hazánkban az 1878. évi *Csemegei kódex* nem szabályozott ilyen (mellék)büntetést. Az akkori büntetőjogi felfogás szerint ugyanis a vagyonekobbzás a büntetőjog „közjogi” jellegével, „a magántulajdon szentségével” nem volt összeegyeztethető, valamint a büntetés jelentős káros vonásokat foglal magában. Nevezetesen nem személyes jellegű, mivel a hátrány nem csupán az elkövetőt, hanem annak vétlen családját is egzisztenciálisan, igen érzékenyen éri, továbbá nem jól egyéniesíthető, így aligha lehet speciál-preventív hatása.

A XX. századi hazai jogunkban mégis megjelenik az „elavultnak, a tudományban rég elítéltnek” minősített és az 1878. évi Btk.-ból is kihagyott vagyonekobbzás, mégpedig először 1915-ben a XVIII. törvénycikkkel. E törvény 2. §-a szerint a háború idején a felségsértés vagy a hűtlenség bűncselekményét elkövető személy – a cselekményéből keletkező kár, sérelem és egyéb hátrány megtérítéséért – a belföldön található vagyonnal akként felelt, hogy az a bűncselekmény elkövetésével törvénynél fogva az államra szállt. Az államnak ezt az igényét – a régi hűtlenségi perek mintájára – külön perrel kellett érvényesíteni. *Finkey Ferenc* szerint ezzel a szabályozással a vagyonekobbzásban a magánjogi kártérítés és a büntetőjogi pénzbüntetés fogalma mintegy összefolyik.⁵² A vagyonekobbzással – lényegét és tartalmát tekintve – azonosnak volt tekinthető a vagyoni elégtétel, amely az 1920-as évek elején hozott több törvény alapján elrendelhető volt (pl. 1920. évi XV., 1921. évi III. t.c.).

A 81/1945. (II. 5.) ME. sz. rendelet 3. §-a a háborús és népellenes bűncselekmények elkövetőivel szemben írta elő a vagyonekobbzást.

Az 1950. évi II. törvény 30. §-a a büntett miatt kiszabható büntetések között együtt sorolja fel az egyébként önálló jellegű ekobbzást és a vagyonekobbzást.⁵³ A Btá. említett §-a értelmében vagyonekobbzásnak akkor volt helye, ha a törvény azt külön rendelte, tehát – a miniszteri indoklás szerint – egyes meghatározott, különösen súlyos, illetve a társadalom érdekét közvetlenül veszélyeztető bűncselekmények miatt. Az 1950. évi 39. számú tvr. pedig olyan szabályozást tartalmazott, hogy ahol korábbi jogszabály vagyoni elégtétel megfizetésére kötelezésről rendelkezik, e helyett a Btá.-ban szabályozott vagyonekobbzást kell érteni.

Az 1961. évi V. törvény nem követte a Btá. megoldását. A kódex a vagyonekobbzást a mellékbüntetések között említi, s a 55. § értelmében ezt a szankciót a törvényben meghatározott esetekben

- kell alkalmazni halálbüntetés, illetőleg 5 évet meghaladó szabadságvesztés kiszabása mellett;
- lehet alkalmazni 3 évet meghaladó szabadságvesztés mellett is, ha ezt a társadalom védelme szükségessé teszi.

Az 1966. évi 16. tvr. és az 1973. évi 14. sz. tvr. a vagyonekobbzás alkalmazási feltételeinek a körét bővítette, a változás iránya pedig a mellékbüntetés kiterjesztése volt.⁵⁴

⁵² FINKEY FERENC: *A magyar anyagi büntetőjog jelen állapota*. Grill Könyvkiadó. Budapest, 1923. 34–47. p.

⁵³ VÖ. GYÖRGYI KÁLMÁN: *Büntetések és intézkedések*. KJK. Budapest, 1984. 42–44. p.

⁵⁴ NAGY FERENC: *A magyar büntetőjog általános része*. Korona Kiadó, Budapest, 2001. 408–412. p.

3. A vagyonelkobzás hazai rendelkezéseinek kritikája

3.1. Az 1978. évi Btk. eredeti szabályozása értelmében a megfelelő vagyonnal rendelkező elkövetővel szemben akkor volt helye vagyonelkobzásnak, ha a Btk. Különös Része ezt az adott bűncselekménynél lehetővé tette, vagy ha a bűncselekményt haszonszerzés céljából követték el. E feltételek megléte esetén a törvény 62. §-a a vagyonelkobzás kötelező és mérlegeléstől függő elrendeléséről rendelkezett. A három évi szabadságvesztésnél súlyosabb büntetés mellett kellett, míg a végrehajtandó szabadságvesztés mellett lehetett alkalmazni ezt a mellékbüntetést.

A Btk. 1993. évi módosítása megszüntette a vagyonelkobzás alkalmazásának kötelező esetét, s csupán lehetőségként tartotta meg e mellékbüntetést a végrehajtandó szabadságvesztés mellett a bűncselekményt haszonszerzés céljából elkövetőkkel szemben, feltéve, ha megfelelő vagyonnal rendelkeztek.

A büntető kódex 1997. évi LXXIII. törvénnyel történt módosítása viszont újból bevezette a vagyonelkobzás kötelezően elrendelendő változatát. E szerint a vagyonelkobzásnak volt mérlegelésen alapuló és kötelezően elrendelendő esetköre. A mérlegelésen alapuló vagyonelkobzás alkalmazásának egy általános előfeltételét és két további feltételét szabályozta a törvény. Az általános előfeltétel az, hogy az elkövetőnek megfelelő vagyona legyen. Az általános előfeltétellel rendelkező elővetővel szemben is csak azon feltétel esetén lehetett helye vagyonelkobzásnak, ha a bűncselekményt haszonszerzés céljából követték el. Amennyiben az általános előfeltétel és az előző feltétel adott volt, a mellékbüntetés alkalmazása bírói mérlegeléstől függött a végrehajtandó szabadságvesztés mellett. A vagyonelkobzás az előbb említett feltételek fennállása esetén volt kötelező, ha

- a) a bűnszervezet létrehozásának büntetést követik el,
- b) a bűncselekményt bűnszervezet tagjaként követik el, és a bűnszervezet tagjakénti elkövetés a bűncselekmény minősítő körülménye.

3.2. A korábban hozott rendelkezéseket és ezen utóbbi módosított hazai szabályozást is több szempontból aggályosnak, sőt alkotmányellenesnek is lehetett minősíteni. A vagyonkonfiskációs jellegű büntetés következtében közvetlenül száll át az egész vagyon, vagy annak bizonyos – adott esetben meghatározott pénzösszegben is kifejezhető – része az államra és lesz egészben vagy részben vagyonvesztett az elítélt. A jogtörténeti és az összehasonlító tapasztalatok azt mutatják, hogy régebben és újabban is az állam javára történő vagyonelkobzás a fiskális haszonszerzés és a politikai hatalmi visszaélés rendkívül nagy veszélyét teremtette, illetve teremti meg.

Az említett törvényi szabályozás tekintetében a parttalan, a korlátok nélküli büntetés-meghatározás jellegzetes esetéről van szó, vagyis a büntető kódexünk a vagyonelkobzásnak sem az alsó, sem a felső határát – mint a pénzbüntetésnél vagy a pénzmellékbüntetésnél – nem határozza meg, jóllehet a törvényesség elve, a törvényi meghatározottság követelménye, illetve a bírónak törvényhez kötése ezt követelné. Az ezzel ellentétes hazai megoldás egy jogállamban aligha képviselhető. A bíróságok tehát a büntetés kiszabásuk során minden törvényi mérték és határ nélkül kell hogy ítélkezzenek. Így a döntésük ezen a ponton se nem mérhető, se nem felülvizsgálható utólag.

Alapvető követelmény továbbá, hogy egy büntetésnek megfelelő arányban kell állnia a cselekmény súlyával, az elkövetői bűnösség fokával. Egy olyan büntetés azonban, amit lényegében csupán az elkövető megfelelő vagyona és vagyonának a nagysága határol be,

nem kielégítő pontosságú törvényi szabályozás. Az arányosság elvével ugyanis nem egyeztethető össze, hogy a vagyonekobzás a haszonszerzés céljából elkövetett enyhe és súlyosabb bűncselekmény megvalósításához egyaránt kapcsolódhat.

Nem kevésbé súlyos aggályok és ellentmondások adódnak a vagyonekobzás és a végrehajtandó szabadságvesztés kényszerű kumulációjából, hiszen a tett súlyával és a bűnösség fokával való arányosság elsősorban a főbüntetésre, vagyis a szabadságvesztésre vonatkozik. A kiegészítő mellékbüntetés szerepe, funkciója itt vitatható lehet, mivel a vagyonekobzás az érintett elkövető gazdasági egzisztenciáját akár totálisan is megsemmisítheti, így aránytalan szankcióként érvényesül(het).

Továbbá a korábbi hatályos jogunk szerint a vagyonekobzás végrehajtandó szabadságvesztés mellett volt kiszabható, vagyis akkoriban egy naptól életfogytig tartó büntetésig terjedhetett az alkalmazható főbüntetés tartama. Ez azt is jelentette, hogy a bíróság igen rövid (akár pár napos) szabadságvesztés mellett akár a teljes vagyon elkobzását is elrendelhetette. Ilyen és ehhez hasonló esetekben pedig eleve aránytalan jogkövetkezmény sújtaná az elítéltet.

Külön gondot okozó tényező, hogy a vagyon legális vagy illegális megszerzésének a vagyonekobzás elrendelésénél nem volt jelentősége, vagyis a legálisan szerzett vagyon, illetve vagyonrész elvonása is lehetővé vált. Így az ilyen, legálisan szerzett vagyon, illetve vagyontárgyak elkobzása esetében, amelyek az elkövetett bűncselekménnyel nem álltak összefüggésben, a bűnösségi elvvel ellentétes az alkalmazás és csak az általános visszatartás lehetett a büntetéskiszabás célja, alapja. Alkotmányunk biztosítja a tulajdonhoz való jogot, de aki a vagyonát bűnösen, nem legálisan szerzi, az méltatlanná válik az ezirányú alkotmányjogi védelemre. A méltatlanná válás gondolata azonban csak akkor igazolja a vagyonba történő beavatkozást, ha a szankcióval érintett vagyontárgyakat az elkövető bűncselekmények elkövetésére használta fel, erre alkalmazta, bűnelkövetés révén szerezte, avagy e tárgyak a közösségre komoly veszélyt jelentenek. Vagyis mindenképpen az a kívánatos, hogy visszaélés miatt, méltatlanná válás okán speciális összefüggés legyen az elkövetett bűncselekmény és az elvonandó vagyon között.⁵⁵

3.3. A Btk. 1998. évi LXXXVII. törvénnyel történt módosítása alapkoncepciójában megváltoztatta a vagyonekobzás eddigi szabályozását. Az új felfogás lényege, hogy a bűncselekmény elkövetése nem képezhet alapot semmilyen vagyonszerzésre. A hatályos szabályozás ennek megfelelően a vagyonekobzást a bűncselekmény elkövetéséből eredő vagyonra írja elő, amit az elkövető a bűncselekmény elkövetése során vagy azzal összefüggésben szerzett. Az alapkoncepció megváltozásával azonban a vagyonekobzás szankciórendszerbeli elhelyezése ekkor még változatlan maradt, vagyis továbbra is mellékbüntetésként került szabályozásra.⁵⁶ Ebből következően tehát az előbbieken vázolt kritikai észrevételek egy része még mindig irányadó.

3.4. A 2002. április 1-jétől hatályos – 2001. évi CXXI. törvénnyel a Btk.-ba beiktatott – 77/B. § szabályozza a vagyonekobzást a következők szerint.

⁵⁵ NAGY FERENC: A vagyonekobzás büntetés alkotmányi tilalma? *Magyar Jog*. 1996. évi I. szám. 24–26. p.; NAGY FERENC: *Az anyagi büntetőjog és az alkotmány*. 1996. i. m. 90–93. p.

⁵⁶ Vö. SZEDER GYULA: A vagyonekobzás és az elkobzás új szabályairól. *Magyar Jog*. 1999. évi 8. szám. 485–491. p.

Btk. 77/B. § (1) Vagyonekobzást kell elrendelni arra a

- a) a bűncselekmény elkövetéséből eredő vagyonra, amelyet az elkövető a bűncselekmény elkövetése során vagy azzal összefüggésben szerzett,
 - b) a vagyonra, amelyet az elkövető bünszervezetben való részvétele ideje alatt szerzett,
 - c) a vagyonra, amely a bűncselekmény elkövetéséből eredő, a bűncselekmény elkövetése során vagy azzal összefüggésben szerzett vagyon helyébe lépett,
 - d) a vagyonra, amelyet a bűncselekmény elkövetése céljából az ehhez szükséges vagy ezt könnyítő feltételek biztosítása végett szolgáltatottak vagy arra szántak,
 - e) a vagyonra, amely az adott vagyoni előny tárgya volt.
- (2) A vagyonekobzást el kell rendelni arra a bűncselekmény elkövetéséből eredő, a bűncselekmény elkövetése során vagy azzal összefüggésben szerzett vagyonra is, amellyel más gazdagodott. Ha gazdálkodó szervezet gazdagodott ilyen vagyonnal, a vagyonekobzást vele szemben kell elrendelni.
- (3) Ha az elkövető, vagy a (2) bekezdés szerint gazdagodott személy meghalt, illetőleg a gazdálkodó szervezet átalakult, a vagyonekobzást a jogutóddal szemben kell elrendelni arra az (1) bekezdés szerinti vagyonra, amelyre a jogutódlás történt.
- (4) Az (1) bekezdés b) pontja esetében, az ellenkező bizonyításig vagyonekobzás alá eső vagyonnak kell tekinteni a bünszervezetben való részvétel ideje alatt szerzett valamennyi vagyont.
- (5) Vagyonekobzás nem rendelhető el
- a) arra a vagyonra, amely a büntetőeljárás során érvényesített polgári jogi igény fedezetül szolgál,
 - b) arra a vagyonra, amelyet jóhiszeműen, ellenérték fejében szereztek,
 - c) az (1) bekezdés b) pontja esetében, ha a vagyon törvényes eredete bizonyított.

Ez a jelenleg is hatályos Btk.-beli rendelkezés az előző szabályozási koncepciót alapjaiban megtartotta ugyan, de a szankciórendszerbeli elhelyezése érdemben megváltozott, miután a vagyonekobzás az új törvényi módosítás szerint nem mellékbüntetés, hanem intézkedés.⁵⁷ Vagyis a hatályos szabályozás szerint a vagyonekobzás nem jelent vagyoni jellegű büntetést, mivel – főszabályként – az elkövető jogszerűen szerzett vagyonát nem érinti. A vagyonekobzás esetében az eredeti, a bűncselekmény elkövetése előtti állapot visszaállításáról van lényegében szó.

A fenti főszabálytól kivételt jelent a 77/B. § (1) bekezdésének b) pontja, amely általános szabályként rendeli elkobozni azt a vagyont, amelyet az elkövető a bünszervezetben való részvétele ideje alatt szerzett. Ez esetben a vagyonekobzást arra a vagyonra nem lehet elrendelni, amelynek törvényes eredete bizonyított. Ellenkező bizonyításig viszont a vagyonekobzás alá eső vagyonnak kell tekinteni a bünszervezetben való rész-

⁵⁷ A vagyonekobzás hatályos szabályozását is értelmezi a Legfelsőbb Bíróság részéről KÓNYA ISTVÁN és BERKES GYÖRGY a Bírósági Határozatok 2002. évi 10. számában „A Btk.-t módosító novella (a 2001. évi CXVI. tv) egyes rendelkezéseinek értelmezése” cím alatt. Az új szabályozásról az eddigiekben különösebb értékelés, illetve kritikai észrevételek nélküli ismertetéseket, illetve kommentálásokat olvashatunk, lásd BERKES GYÖRGY (szerk.): *Magyar Büntetőjog (Kommentár a gyakorlat számára)* 2. kiadás. (a vonatkozó rész szerzője Kónya István) HVG ORAC, Budapest, 2002. 14. pótlás, 151–154/2. p.; WIENER A. IMRE (szerk.): *Büntetőjog Általános Rész.* (a vonatkozó rész szerzője Wiener A. Imre) KJK-KERSZÖV, Budapest, 2002. 196–198. p.; BÉKÉS IMRE (szerk.): *Büntetőjog Általános Rész.* (a vonatkozó rész szerzője Molnár Gábor) HVG ORAC, Budapest, 2002. 316–321. p.

vétel alatt szerzett valamennyi vagyont. A bizonyítás sikertelenségének kockázatát az elkövető viseli.

A Btk. 77/B. § (2) bekezdése szerint a vagyoneklobzást arra a bűncselekményből származó, vagy azzal összefüggésben szerzett vagyonra is el kell rendelni, amellyel az elkövetőhöz képest más természetes vagy jogi személy gazdagodott. Ezen rendelkezés alkalmazásának fontos feltétele azonban, hogy az így megszerzett vagyonnak a harmadik személynél gazdagodásként kell megjelenni.

Az (5) bekezdés a vagyoneklobzás alkalmazásának korlátjait jelentő tilalmakat határozza meg.

77/C. § (1) A vagyoneklobzást pénzüsszegben kifejezve kell elrendelni,

a) ha a vagyon már nem lelhető fel,

b) ha a 77/B. § alapján vagyoneklobzás alá eső vagyon az egyéb vagyontól nem különíthető el, vagy az elkülönítése aránytalan nehézséget okozna,

c) a 77/B. § (5) bekezdésének b) pontjában meghatározott esetben.

(2) A vagyoneklobzást akkor is el kell rendelni, ha az elkövető gyermekkor, kóros elmeállapot vagy a cselekmény társadalomra veszélyességének csekély foka miatt nem büntethető.

(3) Az eklobzott vagyon törvény eltérő rendelkezése hiányában az államra száll.

(4) A 77/B. § és a 77/C. § alkalmazásában vagyonon annak hasznát, a vagyoni értékű jogot, követelést, továbbá bármely pénzben kifejezhető értékkel bíró előnyt is érteni kell.

4. De lege ferenda észrevételek és javaslatok

4.1. A vagyoneklobzás új szankciórendszerbeli elhelyezésének indokolása annyiban elfogadható, hogy az új szabályozási koncepció szerint a vagyoneklobzással – főszabályként – nem jár együtt büntető jellegű joghátrány, hanem az elkövetőnek a bűncselekmény elkövetése előtti vagyoni helyzetét állítja vissza. Ennyiben a vagyoneklobzás hatályos szabályozása valóban nem sorolható a büntetések sorába, bár az is megjegyezhető, hogy a 77/B. § (1) bekezdés b) pontja alapján a vagyoneklobzás kiterjed a bünszervezetben való részvétel ideje alatt szerzett, de nem bűncselekményből eredő vagyonra is. Ez utóbbi megoldás viszont a jogállami követelményekkel összhangba hozható szabályozási alapkoncepcióval teljesen ellentétes. Ezt a rendelkezést a Legfelsőbb Bíróság pedig – a BH 2002. 10. számában – rendkívül aggályos módon igen kiterjesztően értelmezi: „A bünszervezetben való részvétel idejét tágan kell érteni. Így a rendelkezés akkor is alkalmazandó, ha az elkövető az adott időpontban éppen nem fejt ki bűnöző tevékenységet, de a bünszervezeti tagságát nem számolta fel.”. Vagyis eszerint mindenfajta bűncselekmény vagy büntetendő cselekmény elkövetése nélkül alkalmazható büntetőjogi szankció, azaz vagyoneklobzás? Az idézett rendelkezés egyébként akkor nem alkalmazható, ha a vagyon törvényes eredete bizonyított. Tehát e tekintetben a bizonyítási teher megfordul. Ez a tény már önmagában törést jelent a hosszú-hosszú idő óta követett és elfogadott tradicionális elvvel, pláne itt diszkriminatívnek tekinthető módon kerül megfogalmazásra, vagyis csak a bünszervezettel összefüggésben.

Úgy gondolom, hogy a jövőben is a vagyoneklobzásra vonatkozó szabályozási koncepció lényege az lehet, amit a 2001. évi CXXI. törvény 15. §-ához fűzött indokolás

foglalmaz meg. E szerint „a vagyoneklobzás ténylegesen csak a bűncselekményből származó javak elvonását jelentse, és ne terjedjen ki az attól függetlenül, jogszerűen megszerzett vagyona, illetőleg ne sértse más személyeknek az adott vagyontárgyon fennálló jogait”. Egy ilyen szabályozási koncepción felépülő jogintézmény lényegében elveszti represszív joghátrány jellegét, mivel csak a bűncselekmény elkövetéséből, illetve az azzal összefüggésben szerzett javaknak a nemzetközi egyezményekben is előírt elvonását teszi lehetővé. Azonban egy ilyen koncepciójú szabályozás nem csupán a büntetés, hanem az intézkedés ismérveinek sem felel meg teljesen. Vagyis intézkedésként a vagyoneklobzás nem szolgál kifejezetten nevelési, gyógyító és/vagy biztonsági célokat és nem az elkövető veszélyessége ellen irányul. Újabb bűncselekmény elkövetésének megakadályozása mint preventív cél és érv az intézkedéskénti szabályozás mellett szólhat, de ez esetben nem igazából erről van szó. Létezik olyan vélemény is, amely szerint ezen szankció azért szolgál biztonsági célokat, mivel egyik elsődleges célja annak megakadályozása, hogy az illegális vagyont új bűncselekménybe „fektessék be”. Ez azonban csupán feltételezés, hiszen a gyakorlatban feltehetően távolról sem minden esetben fekteti új bűncselekménybe a bűncselekményből szerzett vagyont, jövedelmet a bűnelkövető, sőt inkább a legális ügyletekbe történő befektetés tűnik gyakoribbnak és valószínűbbnek. Továbbá a vagyoneklobzás alapvető igazságossági igényt is kielégíthet: elvonni a bűnelkövetőtől azt, amelyhez legálisan nem juthatott volna hozzá. Ezen érv persze távolról sem jellemző sajátja az intézkedéseknek.

Megítélésem szerint a vagyoneklobzás inkább egy sajátos jellegű „harmadik nyomú” mellékkövetkezmény. Sőt az is felvethető, hogy a büntetőjognak mi köze van egy olyan nem kifejezetten büntetőjogi jellegű jogkövetkezményhez, amellyel az eredeti jogszerű állapotot kívánják visszaállítani. Az ilyen célkitűzés követése valójában a polgári jog területe. [Az elvonásnak, illetve a kiterjesztett elvonásnak a német büntetőjogba történő bevezetésével is az történt, hogy a jogalkotó nem tudta besorolni sem a büntetések, sem az intézkedések körébe, hanem egy általános jellegű, átfogóbb semleges kifejezéssel illette (Maßnahme). Az osztrákoknál hasonló a helyzet, miután a gazdagodás elvonása sajátos jellegű jogtalansági jogkövetkezmény (Unrechtsfolge eigener Art).]⁵⁸ Ezen „harmadik nyomú” jogkövetkezmény-felfogással szemben felhozható, hogy az a büntetőjogi szankciórendszer szükségtelen túlbonyolítását eredményezné. Továbbá érv lehet az intézkedésként való szabályozás mellett az is, hogy így lehetőség van a bűnösségtől független alkalmazásra is.

Ezen rész összegzéseként leszögezhető, hogy a vagyoneklobzás jogi természetének megítélése fölöttébb vitatott és vitatható, s ha pedig továbbra is a büntetőjogi szankciórendszer része marad, úgy az intézkedések közötti elhelyezése tűnik kevésbé „zavarónak”.

4.2. Az említett új szabályozási koncepció gyenge pontja – egyebek mellett – a vagyonnak, illetve a vagyoni értékeknek bűncselekmény elkövetéséből származása bizonyításának a kérdésköre. A vagyoneklobzásnak a jelenlegi formában történő szabályozása és alkalmazása ellen szól ugyanis az, hogy

- a büntetendő magatartás bizonyítása mellett – főszabályként – túlzott bizonyítási terhet ró a jogalkalmazó szervekre,
- ez az eljárás elhúzódtásához vezetve veszélyeztetheti az időszerűséget,

⁵⁸ KAISER: i. m. 438. p.; FOREGGER, E.: – Bachner-Foregger, H. (Hrsg.): *Strafgesetzbuch*. i. m. 27. p.

– emiatt esetleg éppen a vagyonek Kobzás alkalmazhatóságát biztosító tények felderítésére nem kerül sor.

Ezen bizonyítási nehézségek miatt már önmagában sem várható jelenleg és a jövőben sem számottevő jogalkalmazás a vagyonek Kobzás tekintetében. Ezzel kapcsolatban megállapítható az, hogy érzelhetően csökkent a vagyonek Kobzás gyakorlati alkalmazása az 1998. évi szabályozás hatályba lépését követően annak ellenére, hogy aggályosan széles körű alkalmazási lehetőséget biztosított a törvényhozó.

4.3. A vagyonek Kobzásra vonatkozó hazai hatályos szabályozás problematikus, illetve aggályos pontjai – a fentiek mellett – a következők:

– Nem egészen felel meg a hatályos Btk.-beli rendelkezés a jogbiztonság, közelebbi a meghatározottság követelményének. A bírói mozgáster gyakorlatilag behatárolás nélküli, még a pénzüsszegben elrendelendő változatnál is, vagyis a vagyonek Kobzásnak mint büntetőjogi szankciónak nincs sem alsó, sem felső határa. Amennyiben pedig az elkövető illegális vagyonának értéke, illetve nagysága csupán a behatároló tényező, az – legalábbis a már idézett német alkotmánybírósági döntés értelmében – a meghatározottság alkotmányos követelményével nem teljesen egyeztethető össze. A meghatározottság követelményének pedig nem csupán a büntetésekre, hanem a büntetőjogi intézkedésekre is érvényesülnie kell. Ha ez nem így lenne, akkor a jogalkotó arra kaphatna felhatalmazást, hogy nyugodtan éljen csak a „címkézési csalás” eszközével, vagyis a büntetésnek intézkedéssé átkeresztelésével, és ennek folytán erre az „átkeresztelt” intézkedésekre már a garanciális előírások nem vonatkoznának.

– A jelenlegi szabályozás értelmében a vagyonek Kobzást önállóan és büntetés, továbbá intézkedés, azaz pl. megrovás, próbára bocsátás vagy javítóintézeti nevelés mellett is lehet alkalmazni. Vagyis a megrovástól az életfogytig tartó szabadságvesztésig kiszabható a vagyonek Kobzás, ami komoly arányossági problémákat vethet fel.⁵⁹

– Igencsak aggályos – a bünszervezeti kérdéskörön túlmenően – a hatályos szabályozás azon része is, amelyben közvetlenül büncselekmény, illetve büntetendő cselekmény kifejtése nélkül kerülhet sor büntetőjogi szankció alkalmazására [„más gazdagodott”, „gazdálkodó szervezet”, „jogutód”, lásd 77/B. § (2)–(3) bek.]. Természetesen a kijátszással szemben fel kell lépni, azonban jogállamilag elfogadhatóbb keretek között.⁶⁰

⁵⁹ Lásd még ide vonatkozóan a német szövetségi alkotmánybíróság már korábban hivatkozott határozatának indoklását és az „irányelveit” a meghatározottságot és az arányosságot illetően. Az idézett „irányelvek” a hazai büntetőjogi szabályozás és jogalkalmazás irányadó mércéjének is tekinthetők nem csupán a büntetésekre, hanem – legalábbis túlnyomórészt – az intézkedésekre vonatkozóan is. – Van olyan vélemény is, hogy a vagyonek Kobzás esetében a szankció mértékének nem kell az elkövető bűnösségétől függnie és az intézkedés formájában szabályozott szankció csak a büncselekményből eredő vagyonra kell, hogy tekintettel legyen. Továbbá a büncselekménnyel való arányosságnak a büntetésre kell irányodniak lennie és csak a bűnös vagyonnal való arányosságnak a vagyonek Kobzásra. – Az említett alapvetően tévesnek tekinthető és a büntetőjogi intézkedéseket a jelenleg nem igazából büntetőjogi szankciónak minősíthető vagyonek Kobzásra leszkűtő véleményekkel szemben lásd NAGY FERENC: *Intézkedések a büntetőjog szankciórendszerében*. KJK. Budapest, 1986. 234–235. p. és 249–253. p.

⁶⁰ Ezzel kapcsolatban olyan nézet is ismert, hogy a vagyon elkobzása a „más” gazdagodótól nem ellentétes a jogállami alapelvekkel, mert itt rosszhiszeműen szerzett vagyonról van szó. Erre pedig a Ptk. 4. § (1) bekezdésében megjelenő alapelv vonatkozik, amely szerint „A polgári jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítése során a felek a jóhiszeműség és a tisztesség követelményeinek megfelelően, kölcsönösen együttműködve kötelesek eljárni”. Ebben a vonatkozásban így nincs szükség büncselekmény, de még büntetendő cselekmény elkövetésére sem azon kívül, amiből a rosszhiszeműen szerzett vagyon eredt. – Úgy gondolom, hogy egy ilyen álláspont képviselője teljességgel tévúton tévelyeg és összekeveri a büntetőjogot a polgári

– A hatályos szabályozásban nincs megfelelő összhang a 77/B. § (5) bekezdés b) pontja és a 77/C. § (1) bekezdés c) pontja között. Az előbb megjelölt rendelkezés azt írja elő, hogy „vagyonelkobzás nem rendelhető el ... arra a vagyonra, amelyet jóhiszeműen, ellenérték fejében szereztek”. A másik említett szabályozás szerint pedig „a vagyonelkobzást pénzüsszegben kifejezve kell elrendelni ... a 77/B. § (5) bekezdésének b) pontjában meghatározott esetben”.

– Számomra értelmezhetetlen a 77/C. § (2) bekezdés első fordulata, azaz hogyan lehet vagyonelkobzást elrendelni, ha az elkövető gyermekkor miatt nem büntethető és emiatt büntető eljárás sem indul(hat), vagy legalábbis nem folytatható. [Avagy itt az eljárási törvényünkben szabályozott ún. tárgyi eljárást kell(ene) alkalmazni (vö. Be. 375. §)?]

A vagyonelkobzás és az elkobzás viszonyát értelmezi a Legfelsőbb Bíróság a BH 2002. évi 10. számában, azonban a 2001. évi CXXI. törvény 14–15. §-aihoz fűzött indokolás és a Legfelsőbb Bíróság előbb említett értelmezése sem tartalmaz eligazítást a vagyonelkobzás és a pénzmellékbüntetés viszonyáról. Ezzel összefüggésben pedig hatályon kívül került a Btk. 64. § (3) bekezdése is, amely korábban – 2002. április 1-jéig – arról rendelkezett, hogy vagyonelkobzás esetén pénzmellékbüntetés kiszabásának nincs helye. Az az értelmezés viszont kérdéses és vitatható, amely szerint a két szankciót egymás mellett is ki lehetne szabni.

C. A pártfogó felügyelet

A pártfogó felügyelet a bűncselekményt elkövetők ellenőrzését, irányítását, a társadalomba beilleszkedésük segítését és támogatását szolgáló intézkedés. A *pártfogó felügyelet célját* az 1979. évi 11. tvr. 92. § (1) bekezdése akként határozza meg, hogy „az elkövető ellenőrzésével és irányításával elősegítse annak megakadályozását, hogy ismételten bűncselekményt kövessen el, és segítséget nyújtson a társadalomba való beilleszkedéshez, az ehhez szükséges szociális feltételek megteremtéséhez”. Ez a célmeghatározás egyértelműen a *speciális prevenciót* emeli ki. Az elkövető ellenőrzése és irányítása, illetve segítése és támogatása nem célja az intézkedésnek, hanem a kívánt cél elérésének az eszköze.

A pártfogó felügyelet jellemző vonása *kettős természete* is. A speciálpreventív célt egyrészt a bűnelkövető ellenőrzésével, felügyeletével szolgálja, másrészt a pártfogolt segítségével és támogatásával. Tehát a biztonsági, felügyeleti, valamint reszocializációs, segítői vonások elválaszthatatlan ötvözete, komplexitása kell, hogy érvényesüljön. A

joggal. Amennyiben pedig legalább büntetendő cselekmény elkövetése nélkül alkalmazható – sőt itt alkalmazandó – büntetőjogi szankció, az megközelítőleg sem jogállami, hanem a totalitárius állam büntetőjogában előforduló megoldás. – A konkrét témakörünket illetően a kérdés inkább az, hogy jogállamilag mennyiben elfogadható és a hatalmi, politikai visszaéléseket mennyiben kiküszöbölő szabályozási mód, amely a vagyon elkobzását akkor is lehetővé teszi, ha a vagyoni előny *nem közvetlenül* bűncselekmény elkövetéséből származik, hanem *csak közvetve*, és ennek folytán más személynél, szervezetnél jelentkezik a gazdagodás. Tudniillik nagyon is előfordulhat a gyakorlatban, hogy a „más” személy, jogutód nem tudott a gazdagodás bűncselekményi hátteréről és ezt nem tudja igazából bizonyítani, avagy nem tudott az illegális háttérrel, de kellő körültekintés mellett tudhatt volna a vagyon, illetve a jövedelem eredetéről. Az viszont tényként szögezhető le, hogy több európai ország büntetőjogában lehetőség van a vagyonelkobzásra az előbb említett „közvetett” formában is, de ez nem teszi megnyugtatóvá és meggyőzővé a hatályos hazai – problematikusnak tekinthető – szabályozást.

pártfogó felügyelet említett kettősségéből adódik, hogy ennek az intézkedésnek az osztályozása nem egyértelmű, illetve vitatott.

A pártfogó felügyelet hatályos Btk.-beli szabályozása a következő:

Btk. 82. § (1) Pártfogó felügyelet elrendelésének akkor van helye, ha a feltételes szabadság (48. §), illetve a próbaidő (72. §, 89. §) eredményes elteltéhez az elkövető rendszeres figyelemmel kísérése szükséges. A próbára bocsátott vagy a felfüggesztett szabadságvesztésre ítélt visszaeső [72.§ (4) bek.⁶¹, 89. § (6) bek.] valamint az, akivel szemben a vádemelést elhalasztották, pártfogó felügyelet alatt áll.

(2)

(3) *Az (1) bekezdésben meghatározott pártfogó felügyelet tartama azonos a feltételes szabadság, illetve a próbaidő tartamával.*

(4)

(5) *A pártfogó felügyelet alatt álló személy köteles a jogszabályban és bírósági határozatban előírt magatartási szabályokat megtartani, a pártfogóval rendszeres kapcsolatot tartani és részére az ellenőrzéshez szükséges felvilágosítást megadni.*

(6) *A magatartási szabályok kötelezettségeket és tilalmakat írnak elő annak érdekében, hogy a pártfogolt képessége szerint dolgozzék, és törvényisztelő életmódot folytasson. Ilyen különösen a munkával, a kereset felhasználásával, az időszakos jelentkezéssel, az esetleg szükséges gyógykezeléssel, megelőző-felvilágosító egészségügyi szolgáltatáson való részvétellel kapcsolatos kötelezettség, illetőleg a lakó- és munkahely önkényes megváltoztatásának, meghatározott helyek látogatásának, vagy egyes személyekkel való érintkezésének a tilalma.*

A pártfogó felügyelet *specifikuma*, hogy mindig járulékos jellegű intézkedés. Önállóan soha nem rendelhető el, hanem büntetés vagy intézkedés végrehajtásának a kiegészítője. Ez a járulékos jellegű jogkövetkezmény a büntetések közül csak a szabadságvesztéshez, az intézkedések közül pedig a próbára bocsátáshoz kapcsolódhat. A Bv. tv. 1993. évi átfogó módosítása a pártfogó felügyelő feladatköre bővítésének az irányába mutat, ugyanis a közérdekű munka végrehajtását a bv. bírónak pártfogó felügyelő útján kell ellenőriznie.

A pártfogó felügyelet a visszaeső bűnelkövető próbára bocsátása és szabadságvesztés-büntetése végrehajtásának felfüggesztése, továbbá az ügyési vádemelés elhalasztása esetén *kötelező*, míg a feltételes szabadságra bocsátottaknál, a nem visszaeső felfüggesztett szabadságvesztésre ítéltknél és a nem visszaeső próbára bocsátottaknál a bíróság *mérlegelésétől függ*.

[A 82. § (2) *bekezdése* alapján *kivételesen* pártfogó felügyelet alá volt helyezhető az az elítélt, aki a szabadságvesztés-büntetést már kitöltötte, amennyiben az újabb bűncselekmény elkövetésének megelőzése és a társadalomba való beilleszkedése érdekében irányításra és ellenőrzésre van szüksége. Ezt a rendelkezést a 2001. évi CXXI. tv. hatályon kívül helyezte.]

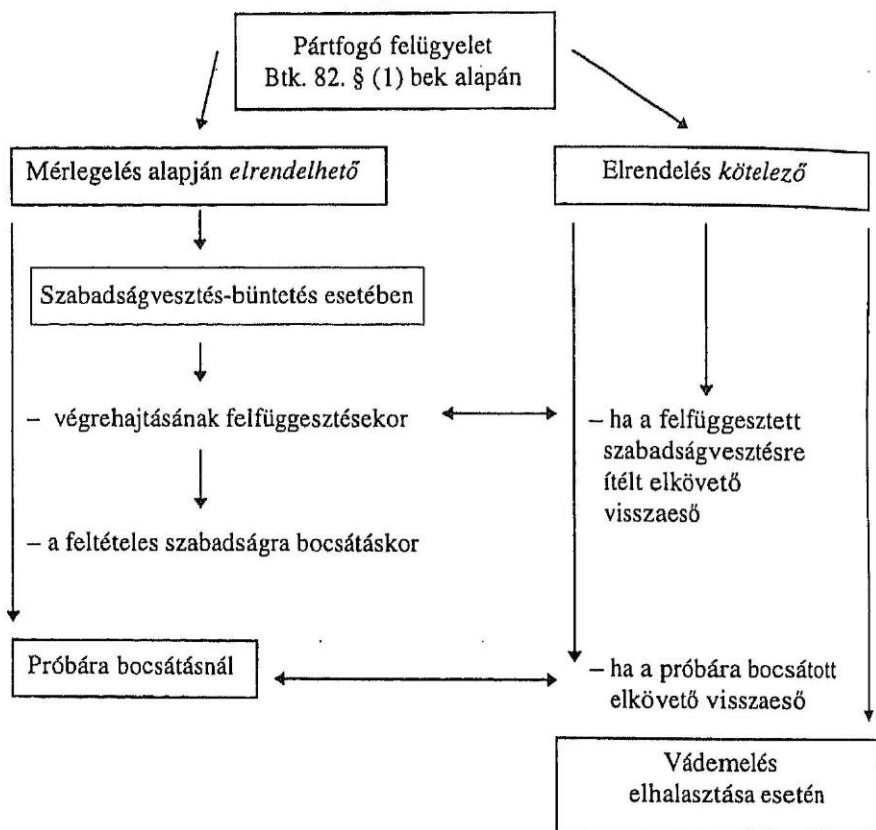
A pártfogolt alapvető kötelezettségei azonosak, bármilyen címen helyezték pártfogó felügyelet alá. Ezeket a kötelezettségeket sorolja fel a 82. § (5) *bekezdése*.

⁶¹ Helyesen: 72. § (6) bek.

A pártfogó felügyelet céljának elérése érdekében a bíróság a pártfogolt számára *magatartási szabályokat* ír elő. A pártfogolt legfontosabb kötelezettsége, hogy az előírt magatartási szabályokat megtartsa. Az általános jellegű, minden pártfogoltra kötelező magatartási szabályokat részleteiben a Bv. tvr. 96. §-a határozza meg.

Szükséges lehet azonban, hogy a bíróság a pártfogolt személyiségét, családi körülményeit, egészségi állapotát figyelembe véve, mérlegelése alapján *külön magatartási szabályokat* állapítson meg. Ezt teszi lehetővé a 82. § (6) bekezdése, illetve részleteiben a Bv. tvr. 97. §-a.

A pártfogó felügyelet *tartamát* a törvény külön nem jelöli meg, az igazodik a feltételes szabadság, a próbaidő tartamához. Tehát a bíróság határozatában a pártfogó felügyelet tartamának feltüntetése általában szükségtelen.

A pártfogó felügyelet végrehajtása és a pártfogó felügyelők jogállása tekintetében komoly jogszabályi változások történtek a közelmúltban.⁶² A hatályos rendelkezések értelmében a pártfogó felügyelet végrehajtása a pártfogó felügyeleti szolgálat feladata, amely a Pártfogó Felügyelői Szolgálat Országos Hivatalából és a megyei (fővárosi) hivatalokból tevődik össze. E hivatalokban működnek a pártfogó felügyelők, akik ellát-

⁶² Lásd a 2003. évi XIV. törvényt a pártfogókra vonatkozó egyes törvények módosításáról.

ják – többek között – a pártfogó felügyelet végrehajtásával kapcsolatos teendőket, összehangolják az e végrehajtásban közreműködő szervek és szervezetek tevékenységét, meghatározott terheltekről környezettanulmányt készítenek, a magatartási szabályok meghatározása, és a bírósági döntés megalapozása érdekében pártfogó felügyelői véleményt készítenek.

A jövőben fog tehát elválni, hogy az új jogi szabályozás alkalmas lesz-e a pártfogó felügyelet végrehajtása gyakorlati problémáinak megoldására. A szükséges *továbbfejlesztés irányait* korábban az alábbiakban jelöltük meg:

- a) a pártfogó felügyelők túlterheltségének határozott enyhítése, számuk, e jogintézmény jelentőségének, presztízsének növelése;
- b) a pártfogolt személyiségére, életvitelére vonatkozó információgyűjtést és áramlást biztosító megoldás rendszeresítése;
- c) a pártfogó felügyelők felsőfokú szakképzettségének és továbbképzésének a biztosítása, ideértve a pártfogók számára a megfelelő koordináció és iránymutatás rendszeres lehetővé tételét;
- d) több átmeneti szállás létesítése és megfelelően kulturált, ellenőrzött működtetése;
- e) a szociális segítő tevékenységhez nélkülözhetetlen a civil közösségekkel, a jótékonyossági, illetve az egyházi szervezetekkel való jó együttműködés, a felajánlott segítségüknek, programjaiknak az igénybevétele.

A korábban kivételesen elrendelhető pártfogó felügyelettel [82. § (2) bek.] rokon jogintézménynek tekinthető a legalább háromévi szabadságvesztésből szabadult személy *bűnmegelőzési ellenőrzése*, amelyről a rendőrségről szóló – módosított – 1994. évi XXXIV. törvény és a bűnmegelőzési ellenőrzésről szóló 28/1999. (VIII. 13.) BM. rendelet rendelkezik. A bűnmegelőzési ellenőrzést – a rendőrségi törvényben és az említett BM. rendeletben írt feltételek megléte esetén – az elítéltet szabadító bv. intézet székelye szerint illetékes rendőr-főkapitányság kezdeményezésére a büntetés-végrehajtási bíró rendeli el. Az ellenőrzés végrehajtása a kijelölt rendőrségi bünyügyi szolgálat hatáskörébe tartozik. A pártfogó felügyeltől eltérően a bűnmegelőzési ellenőrzésre vonatkozó hatályos joganyag nem tartalmaz az ellenőrzés alá vont személyre olyan kötelezettségeket, magatartási szabályokat, amelyek be nem tartása esetén szankció alkalmazása válna lehetségessé. Azonban a bűnmegelőzési ellenőrzés tartalmi elemeként a szabadult elítélt személlyel szemben kontroll, meghatározott rendőri intézkedések foganatosítása, sőt bírói engedélyhez nem kötött titkos információgyűjtés is végezhető. A pártfogó felügyelet viszont nem korlátozódik csupán a pártfogolt ellenőrzésére, irányítására, hanem emellett a segítség nyújtását is magában foglalja.

A pártfogó felügyelet nem azonosítható a Bv. kódex IX. Fejezetében szabályozott *elítélt utógondozással*. A két jogintézmény között az az alapvető különbség, hogy amíg a büntetőjogi intézkedésként szabályozott pártfogó felügyelet tartalmi eleme a pártfogolt ellenőrzése és irányítása mellett a segítségnyújtás, addig a büntetés-végrehajtási jogi jogintézménynek tekintendő utógondozás lényege a szabadságvesztésből szabadult személy támogatása abban, hogy a társadalomba beilleszkedjék. Továbbá a pártfogoltat magatartási szabályok terhelik, az utógondozás viszont nem jár együtt ilyen kötelezettségek előírásával. A pártfogó felügyelet tehát intézkedésként szabályozott büntetőjogi szankció, amely kikényszeríthető, a joghátrány-tartalma érvényesíthető, addig az utógondozás a szabadságvesztésből szabadult elítélt kérésére adott segítség, támogatás, amelynek kényszer- és szankcióalkalmazási következménye nincs.

VII. A hazai bírósági szankciókiszabási gyakorlat jellemzői

Bírósági szankciókiszabási gyakorlat
(felnőttkorúak)

Év	Absz. %	Elítélt összesen	Halál-büntetés	Összes szab. vesztés	Felfüg. szabadság-vesztés	Végrehajtandó szabadságvesztés	Javító nevelő (közérdekű) munka	Pénzbüntetés	Egyéb
1975	A	59.233	3	25.358	10.766	14.592	3.653	30.219	–
	%	100		42,8	18,2	24,6	6,2	51,0	
1980	A	55.300	5	25.066	11.548	13.518	2.591	26.265	1.373
	%	100		45,3	20,9	24,4	4,7	47,5	2,5
1985	A	54.851	2	26.477	11.780	14.697	2.684	21.079	4.609
	%	100		48,3	21,5	26,8	4,9	38,4	8,4
1990	A	42.538	–	16.121	6.005	10.116	676	18.641	7.094
	%	100		37,9	14,1	23,8	1,6	43,8	16,7
1991	A	59.447	–	20.589	8.855	11.734	253	27.989	10.615
	%	100		34,6	14,9	19,7	0,4	47,1	17,9
1992	A	70.583	–	22.964	10.820	12.144	61	33.760	13.797
	%	100		32,5	15,3	17,2	0,08	47,8	19,5
1993	A	67.873	–	21.042	10.919	10.123	146	33.578	13.107
	%	100		31,0	16,1	14,9	0,2	49,5	19,3
1994	A	70.787	–	21.404	12.052	9.352	418	35.172	13.792
	%	100		30,2	17,0	13,2	0,6	49,7	19,5
1995	A	77.029	–	22.969	13.682	9.287	869	38.442	14.749
	%	100		29,8	17,76	12,05	1,1	49,9	19,14
1996	A	75.525	–	23.239	13.741	9.498	1.272	36.168	14.846
	%	100		30,8	18,2	12,6	1,7	47,9	19,6
1997	A	80.624	–	25.526	15.272	10.254	1.700	38.204	15.194
	%	100		31,7	18,9	12,7	2,1	47,4	18,8
1998	A	89.249	–	28.738	17.565	11.173	1.850	42.093	16.568
	%	100		32,2	19,7	12,5	2,1	47,2	18,5
1999	A	88.436	–	29.474	17.936	11.538	2.490	41.129	15.343
	%	100		33,3	20,3	13,0	2,8	46,5	17,3
2000	A	87.689	–	30.279	18.537	11.742	2.754	40.220	14.436
	%	100		34,5	21,1	13,4	3,1	45,9	16,5
2001	A	88.241	–	30.429	18.305	12.124	3.364	40.128	14.319
	%	100		34,5	20,7	13,7	3,8	45,5	16,2
2002	A	92.405	–	30.530	18.766	11.764	4.063	42.671	15.141
	%	100		33,0	20,3	12,7	4,4	46,2	16,4

Forrás: A Statisztikai Évkönyvek (KSH), Magyar Statisztikai Zsebkönyv 2002. és az Igazságügyi Minisztérium adatai alapján

A hazai szankciókiszabási gyakorlatban hosszú időn keresztül, egészen a rendszerváltozás időszakáig a *szabadságvesztés-büntetés* volt a meghatározó és a leggyakrabban kiszabott szankciófajta. A szabadságvesztés-büntetésen belül pedig a végrehajtandó változat aránya egészen 1993-ig meghaladta a felfüggesztett szabadságvesztés részesedését.

Szintén 1993-tól kezdődően azonban az összes elítélésen belül a szabadságvesztés-büntetés együttes aránya általában 30–33 % körül mozog, ez 1997-ben 31,7 %, 1999-ben 33,3 %, 2001-ben pedig 34,5 % volt. Az is megjegyezhető, hogy az utóbbi években – legalábbis 2002-ig – a szabadságvesztés-büntetés részesedése növekvő tendenciát mutat. A szabadságvesztésen belül a felfüggesztett változat folyamatosan emelkedő (az 1990. évi 14,1 %-ról 1997-re 19,2 %-ra nőtt, 1999-től kezdődően pedig meghaladta a 20 %-ot). A végrehajtandó büntetési forma aránya viszont az 1990. évi 23,8-ról 1998-ban 12,5 %-ra csökkent úgy, hogy az elmúlt években ez az arány nemigen változott (1990: 12,05 %; 1996: 12,6 %; 1997: 12,7 %; 1999: 13 %; 2002: 1,7 %). A Büntetés-végrehajtási Évkönyv által közzétett és 1997. végére vonatkozó adatok már jobban elgondolkodtatóak: a végrehajtási intézményeinkben fogva tartott elítéltek 40,3 %-a első bűntényes, 30,7 %-a visszaeső és 29 %-a többszörös visszaeső.

Az 1980-as évek végétől kezdődően a leggyakrabban alkalmazott büntetőjogi jogkövetkezmény a *pénzbüntetés*, amelynek aránya az elmúlt időszakban 46,5 % (1999) és 49,9 % (1995) között, vagyis az 50 %-hoz közeli értéken ingadozott. Azonban az is megjegyezhető, hogy a pénzbüntetés kiszabási gyakorisága 2002-ig fokozatosan csökkenő: 1995-ben csaknem 50 % volt a kiszabási arány, míg 1999-ben 46,5 %, 2001-ben csupán 45,5 % volt.

A *közérdekű munka* kiszabási aránya lassan ugyan, de emelkedik, ez 1994-ben 0,6 %-ot, 1997-ben 2,1 %-ot, míg 1999-ben 2,8 %-ot tett ki, azonban ez is elhanyagolható, nem számottevő. 2000-től viszont már a 3 %-ot, sőt 2002-ben a 4 %-ot is meghaladta a közérdekű munka kiszabási gyakorisága.

Az egyéb, *önállóan alkalmazott mellékbüntetéseknek és intézkedéseknek* az aránya az elmúlt időszakban a 20 %-hoz közeli értéken mozgott: 16,2 % (2001) és 19,6 % (1996) között. E tekintetben is megfigyelhető, hogy e kategória részesedése az elmúlt években fokozatosan csökkenő, 1999-ben 17,3 %-ra, 2001-ben pedig a már említett 16,2 %-ra esett vissza. Ezen ún. egyéb jogkövetkezmények döntő része a próbára bocsátás.

VIII. Büntetések és intézkedések a jövő magyar büntetőjogi szankciórendszerében

A.

1. A jövő büntetőjogának szankciórendszerében is a büntető jogkövetkezmények – legalábbis – kettősségének fenntartása látszik indokoltnak. Az elsődleges és meghatározott szankcióforma változatlanul a büntetés marad, amely azonban nem mindig képes funkcióját ellátni. A büntető szankciók rendszerébe ily módon a büntetésen kívül az egyértelműen prevenciós célt követő büntetőjogi intézkedések is beépítendők.

A büntetések és az intézkedések mellett a jövő büntetőjogába olyan szankcióformák is lépnek, illetve léphetnek, amelyek a szó eredeti értelmében már nem büntetések, nem is intézkedések, hanem a büntetéshez közelítő speciális szankcióítpusok, mellékkövetkezmények, amelyek az elkövetőkkel szemben kiszabásra kerülnek ugyan, de a büntetés

hagyományos hátrány és kényszer jellegét jobbra nélkülözik. Egyesek szerint ebbe a körbe tartozik a közérdekű munka is, amely a legtöbb nyugat-európai állam büntetőjogában csak az érintett elkövető hozzájárulásával rendelhető el. Egyértelműbben sajátos jogkövetkezmény az önkéntes jóvátétel, illetve a tettes-áldozat kiegyezés, amely a büntetőjogban – többek véleménye szerint – nagy jövő elé néz. Reális megközelítés alapján azonban az előbb említett önkéntesség által orientált jogkövetkezmények a jövőben a büntetést természetesen nem váltják fel, hanem inkább azt kiegészítik és csak kis(ebb) részben helyettesítik.

A jövő büntetőjogában – a természetes személyek szankcionálása mellett – nem lesznek nélkülözhetők a jogi személyekkel szemben alkalmazásra kerülő speciális – az elkövetői bűnösségtől általában nem függő –, többnyire közigazgatási, kevésbé büntetőjogi jellegű jogkövetkezmények, azonban ezek a Btk.-n kívüli külön speciális törvényben kaphatnának a jövőben is helyet.

2. A *büntetés célját* illetően a Kodifikációs Bizottságban hosszas vita zajlott, amelynek lényege akként foglalható össze, hogy a büntetés célját és a büntetés kiszabásának elveit, bár azok összefüggnek, indokolt egymástól külön választani és szabályozni. Indokoltnak látszik a jelenleg hatályos Btk. 37. §-ában foglalt rendelkezéssel azonos tartalmi meghatározás fenntartása a jövőben is, azzal a kiegészítéssel, hogy a preventív célmeghatározás mellett a büntetés lényegi ismervét jelentő megtorlás (joghátrány okozása, vagy az azzal való fenyegetés) is említést kapjon.

A büntetés céljának törvényi rögzítése több szempontból is jelentős. Biztosítja a büntető kódex által előírt büntetések egységes alkalmazását; kifejezi az állam elvárását, a társadalom nézeteit a büntetőjogi büntetéssel elérhető hatásokról, ez pedig feltételezi a cél megvalósítására alkalmas eszközök meghatározott körét. A cél meghatározása nem csupán valamennyi törvényi büntetési nemre irányadó, hanem általánosságban áthatja a büntető igazságszolgáltatás teljes folyamatát. Kiemelt jelentőséghez jut a büntetési cél a büntetéskiszabás elvei körében is. A büntetés céljára vonatkozó rendelkezés funkciója ugyanis – egyebek mellett – az, hogy tartalmat adjon a büntetéskiszabási szabályoknak, vagyis a büntetés célja elsősorban a büntetés kiszabása során jut szerephez. Jogtechnikailag tehát a büntetés céljára irányuló meghatározás törvénybeli helye – többségi vélemény szerint – nem feltétlenül a büntetés kiszabásának elvei között lehet. A büntetés célja így normatív követelmény a jogalkotás és a jogalkalmazás számára egyaránt.

3. A *büntetések körében a fő- és mellékbüntetések közötti megkülönböztetés* a jövőben is – az eddigi hagyományokra és a nemzetközi helyzetképre figyelemmel – indokolt. A hatályos büntetőjogunknak megfelelően a főbüntetések sorában sem a szabadságvesztés-büntetés, sem a pénzbüntetés, sem a közérdekű munka *önmagában* a büntetőjogi eszköztárban nem kielégítő és nem elégséges. Vagyis mind a három szankcionálási típusra a jövőben is szükség lesz.

A jelenleg hatályos főbüntetések helyébe a következő jogkövetkezményi formák lépnek: természetesen megmaradna a végrehajtandó szabadságvesztés-büntetés, de melléte új, önálló főbüntetési nemmé válna a végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztés-büntetés és a részben felfüggesztett szabadságvesztés-büntetés. A jelenleg hatályos főbüntetések körében a jövőben is megmaradna a közérdekű munka, amely mellékbüntetésként is alkalmazható lenne. További új büntetés bevezetése nem látszik indokoltnak.

A régmúlt időszak használaton kívül került büntetéseinek – mint pl. testi büntetések vagy száműzetés, avagy halálbüntetés – nincs sem jelene, sem jövője. A szabadságvesztés

tésnél enyhébb új büntetésként jöhet szóba az USA-ban és Európa-szerte divatos házi őrizet, amelynek elektronikus biztonsági rendszerrel történő felügyelete hazánkban sem tűnik megoldhatatlan feladatnak, bár megítélése külföldön is igen vitatott. Eljárási jogintézményként az előzetes letartóztatást helyettesítő házi őrizet már jelenleg is létezik hazai jogunkban.

Megteremtendők, illetve megteremthetők tűnik viszont a fő- és mellékbüntetések közötti átjárhatóság, illetve a kombinált alkalmazásuk lehetővé és rugalmasabbá tétele.

4. A *szabadságvesztés-büntetés* a hatályos rendelkezések értelmében és a jövőben is várhatóan változatlanul a legáltalánosabb büntetési nem marad, továbbra is ez az általános értékmérő. A büntető kódexben meghatározott összes büntetési tétel nagy része kizárólagosan szabadságvesztést ír elő, de alternatív büntetésként is szerepel. A szabadságvesztés-büntetés előnye más büntetőjogi szankciókkal szemben lényegében abból adódik, hogy a szabadságelvonás az állami büntető reakciók között a legerőteljesebb társadalmi elítélést juttatja kifejezésre és az elítéltet a szabadságvesztés végrehajtása során képtelenné teszik a szabad társadalomban bűncselekmény elkövetésére. A végrehajtandó szabadságvesztés alkalmazása ultima ratio jellegének törvényi kiemelése azonban szükséges lehet, az egyik alapvető kriminálpolitikai törekvésnek, a fogvatartotti számarány további csökkentésének az érdekében.

A szabadságvesztés egyik legfontosabb jellemzőjével, a tartam meghatározásával kezdődik hatályos büntetőjogunkban, de a legtöbb európai országban a szabadságvesztés-büntetésre vonatkozó törvényi szabályozás. E szerint a szabadságvesztés vagy életfogytig tartó vagy pedig határozott tartamú.

Az életfogytig tartó szabadságvesztés hatályos szabályozásának felülvizsgálata mindeképpen szükséges, főként a feltételes szabadságra bocsátással, illetve annak kizárásával összefüggésben. Vagyis a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés, mint komoly alkotmányossági problémákat felvető büntetési forma kiiktatása, azaz a feltételes szabadságra bocsátás ítéleti kizárásának eltörlése feltétlenül kívánatos. Indokoltnak látszik továbbá az európai trendnek megfelelően a jelenlegi ténylegesen letöltendő – igen magas és a meghatározottsági követelménynek nem megfelelően szabályozott – minimális büntetési idő, valamint a feltételes szabadság tartamának a jövőbeni csökkentése.

Az életfogytig tartó szabadságvesztéssel kapcsolatos további konkrét javaslatok:

– A feltételes szabadságra bocsátással összefüggésben a jelenlegi megkülönböztetés (elévülő – el nem évülő bűncselekményekre bontás) jövőbeni fenntartása nem indokolt, egyébként is az életfogytiglani büntetésnek a gyakorlatban csak a minősített emberölések tekintetében van jelentősége.

– Az életfogytiglaniból történő feltételes szabadságra bocsátásnál a minimálisan letöltendő büntetési tartam a jövőben legalább 21 év, legfeljebb 30 év lehetne, amit a bíró évben határozhatna meg. Ezzel a szabályozással (21 évtől 30 évig terjedően) a bírói döntés mozgástere biztosított lenne és a bíró kellően értékelhetné a konkrét esetben a bűncselekmény tárgyi súlyát, az elkövető bűnösségét és az egyéb körülményeket. A 21 éves alsó határ meghatározása a határozott ideig tartó szabadságvesztés-büntetés lehetséges maximumától való eltérésre utal. A feltételes szabadság tartama pedig a jelenlegi 15 év helyett a jövőben 10 év lenne.

Kérdéses, hogy a jövő hazai büntetőjogában a *szabadságvesztés-büntetés végrehajtási fokozatainak* (azaz fegyházba, börtönbe, illetve fogházba milyen bűncselekmény elkövetése miatt kik kerülhetnek) – a hatályos büntető kódexnek megfelelő – részletes anyagi jogi szabályozása a Btk.-ban, avagy a Bv. kódexben szükséges-e. Vagyis erről a kérdéstről a törvényhozó vagy a büntetés-végrehajtási (bíró) döntsön-e. Ezzel összefüggésben indokolt megjegyezni azt, hogy a Btk. jelenlegi kodifikációja kapcsán a büntetés-végrehajtás vezető szakemberei köréből olyan elképzelések is napvilágot láttak, ami szerint végrehajtási fokozatok nélküli egységes szabadságvesztés-büntetést kellene, hogy szabályozzon az anyagi büntetőjog és ezen büntetés végrehajtásának részletszabályai a bv. törvényben kapnának helyet. Vagyis hogy a szabadságvesztés végrehajtási fokozatának megállapítása a büntetés-végrehajtási apparátus jogkörébe kerüljön, hasonlóan a nyugat-európai országok gyakorlatához. Továbbá a jogfejlődés eredményeként megszűnt annak szükségessége, hogy az anyagi büntetőjog (Btk.) bábáskodjék a végrehajtási jog felett. A szabadságvesztés-büntetés progresszív és differenciált végrehajtásában pedig a jelenlegi végrehajtási fokozatok gátat jelentenek.

A Kodifikációs Bizottság ezzel kapcsolatos álláspontja szerint nem engedhető meg, hogy a végrehajtási fokozat megállapításakor teljesen a büntetés-végrehajtási szervezet szempontjait vegyék figyelembe. Indokolt, hogy a bűncselekmény súlya, a büntetés előélete és a bűnössége is döntő ismérv maradjon, és a döntést az ítélező bíró hozza meg a fokozatot illetően, s csak a végrehajtási rezsim tekintetében illesse meg döntési jogkör a bv. bírót.

Ezzel kapcsolatos bizottsági javaslat értelmében a szabadságvesztés végrehajtási fokozatainak szabályozása változatlanul a Btk.-ban történne meg, azonban – megítélésem szerint – a fegyház fokozatba kerülésnél a jelenleg hatályos, kazuisztikusnak tekinthető szabályozást el kell kerülni. Fegyház fokozatba az az elítélt juthatna, akivel szemben a bíróság büntett miatt 5 évi vagy azt meghaladó tartamú szabadságvesztést szabott ki. Börtön fokozatba pedig az egy évet meghaladó, de az 5 évet el nem érő tartamban kiszabott szabadságvesztéssel sújtott elítélt kerülhetne. A gondatlan bűncselekmény miatt kiszabott szabadságvesztés, illetőleg az egy évig terjedő tartamú szabadságvesztés végrehajtása fogház fokozatban történhetne. A végrehajtási fokozatok közötti átjárhatóságot azonban fokozottabban kellene biztosítani.

A *határozott tartamú szabadságvesztéssel* kapcsolatos javaslat értelmében a tartam generális minimuma a jövőben is maradhatna a két hónap, az általános maximuma pedig szintén nem változna, miután beválnak tekinthető az eddigi 15, illetve 20 évben meghatározott felső határ.

A határozott tartamú szabadságvesztésből történő *feltételes szabadságra bocsátásra* vonatkozó jövőbeni szabályozás szerint – végrehajtási fokozatoktól függetlenül – a minimálisan letöltendő büntetési tartam főszabályként – az európai országok ezirányú jellemző szabályozási gyakorlatának megfelelően – kétharmad rész lehetne, pozitív kivételként a büntetési időtartam fele része letöltését követően, esetleges negatív kivételként (pl. többszörös visszaesők, szervezett bűnelkövetők esetében) pedig háromnegyed része letöltése után nyílhatna lehetőség a szabadon bocsátásra.

5. A Bizottság nagy többséggel egyetértett azzal, hogy a *részben felfüggesztett szabadságvesztés* önálló büntetési formaként kerüljön meghatározásra, ezzel is bővítendő a bíróságok általi differenciálás lehetőségét. Mindazonáltal az intézmény bevezetése – amelynek célja elsősorban a végrehajtandó szabadságvesztésre ítélek kiváltása – to-

vábbi vizsgálódást igényelt, elkerülendő az esetleges kedvezőtlen hatásokat, mint például a felfüggesztett szabadságvesztések számának lehetséges csökkenése, és ennek következtében a börtönnépesség létszámának a növekedése. Vizsgálódásom eredménye az alábbiakban foglalható össze.

5.1. A *büntetés végrehajtásának felfüggesztése* a bűnelkövetők szabadságelvonás nélküli szankcionálására és ellenőrzésére felépülő kriminálpolitika legfontosabb eszközei közé tartozik.

A büntetés végrehajtása egészének felfüggesztése és a részbeni felfüggesztés megítélése és mikénti szabályozása szorosan összefügg és nem választható el egymástól.

A büntetés végrehajtása felfüggesztésével összefüggő kiinduló kérdés: az alkalmazhatóság milyen szankciónemekre terjedjen ki, csak a szabadságvesztés-büntetésre, vagy egyéb szankciótípusokra is. A jelenlegi vizsgálatunk csak a szabadságvesztés-büntetésre koncentrált.

A szabadságvesztés-büntetés egésze végrehajtásának felfüggesztése esetében alapvetően kétféle megoldás képzelhető el: vagy a jelenleg hatályos szabályozásnak megfelelően nem önálló szankcióforma, hanem a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának modifikációja, avagy önálló szankcióforma. Mind a két variáns mellett hozható fel meggyőző érv, kriminálpolitikai aspektusból azonban az önálló szankciókénti kialakítás jobban támogatható.

Bárhogyan is foglalunk állást e tekintetben, a jövőbeni szabályozásra vonatkozó javaslatom – a jelenleg hatályos rendelkezéstől részben eltérően – általános jelleggel a két évig terjedő, pontosabban a két évet meg nem haladó tartamú szabadságvesztés-büntetés tekintetében tenné lehetővé az alkalmazhatóságot, a jelenleg is érvényesülő törvényi feltételek mellett.

A próbaidő tartamának meghatározását illetően a jövőben is az a kiszabott szabadságvesztésnél rövidebb nem lehet, azonban a próbaidő tartamának felső határa a hatályos szabályozáshoz képest rövidebb, azonban intenzívebben felügyelt és ellenőrzött kell legyen. A vétség miatt kiszabott szabadságvesztés próbaideje egytől két évig terjedhetne, a büntett miatt elrendelt szabadságvesztés esetében pedig két évtől három évig. A próbaidő tartamát nem csupán években, hanem hónapokban is lehetséges legyen meghatározni.

A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának felfüggesztésével egyidejűleg az elkövető pártfogó felügyelet alatt áll(hat) magatartási szabályok (pl. jóvátétel) előírásával egybekapcsoltan. Megjegyzendő, hogy a büntetés végrehajtása felfüggesztésének hatékony és eredményes gyakorlati alkalmazásának egyik kulcskérdése a jövőbeni pártfogó felügyeleti rendszer hatékony és eredményes kialakítása és működtetése.

A büntetés végrehajtásának felfüggesztését kizáró okokról rendelkező hatályos Btk. 90. §-a a jövőben is elfogadható, legfeljebb kiegészítésként a többszörös visszaesői minőség beépítése lehet vitatott. A felfüggesztett büntetés végrehajtását eredményező okokat jelenleg a Btk. 91. §-a szabályozza. Ilyen rendelkezésre a jövőben is szükség lesz.

5.2. Minél magasabban helyezkedik el a büntetés végrehajtása felfüggesztésének felső határa, annál nagyobb az egészlet vagy semmit dilemma, és annál jobban igényelt a *részbeni felfüggesztés* lehetősége. Ez tehát azt jelenti, hogy a büntetés részbeni felfüggesztésének bevezetése lehetővé teszi a felfüggesztés felső határának felemelését. Másrészt a részbeni felfüggesztés a tényleges szabadságelvonás konkrét tartamát rövidítené.

Vagyis minél magasabb a felfüggesztés felső határa, annál szignifikánsabb a „felszabaduló” évek nyeresége, az elítélt és a büntetés-végrehajtás szemszögéből egyaránt.

A büntetőjogi büntetések és intézkedések katalógusában a részbeni felfüggesztés – általában a nem túl gyakori palettájú és ezért egyértelműen igényelt – a közepes súlyú, illetve szigorúságú szankciók sorába illeszkedik. Vagyis amikor az egészében végrehajtandó és a hosszabb tartamú szabadságvesztés túl szigorú, a végrehajtásában egészében felfüggesztett szabadságvesztés-büntetés viszonylag enyhe reakcióeszköz lenne.

A) variáció

A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának részbeni felfüggesztése esetében az alkalmazhatóság a két évet meghaladó, azonban az öt évet meg nem haladó tartamú szabadságvesztésre vonatkozna. Vagyis a részbeni felfüggesztés alkalmazhatósága ott kezdődne, ahol a szabadságvesztés-büntetés egésze végrehajtásának a felfüggesztése véget ér. Ezáltal pedig a viszonylag hosszabb tartamú szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának csökkentését és rövidítését biztosító szabályozás születhetne.

Miután legalábbis közepes súlyú bűncselekmény(ek) elkövetését feltételezi a két évet meghaladó és az öt évig terjedhető szabadságvesztés-büntetés kiszabása, így az elkövetett bűncselekmény súlyára, a büntetés céljára, az arányosság szempontjára is tekintettel kell lenni a végrehajtandó és a felfüggesztett büntetés-rész meghatározásakor. Ennek következtében javaslatom szerint a részbeni felfüggesztés esetében a *végrehajtandó rész* nem érheti el az egész büntetés felét, de legalább az egész büntetés egyharmada a végrehajtandó minimum. (Példákkal illusztrálva: ha a bűnelkövetőt két év egy hónapi, azaz 25 hónap tartamú szabadságvesztés-büntetésre ítélik és a részbeni felfüggesztés kiszabására kerül sor, úgy a végrehajtandó rész alsó határa 8 hónap, a végrehajtandó maximum pedig egy év, azaz 12 hónap. Amennyiben az elkövetőt három évi, azaz 36 hónap szabadságvesztés-büntetésre ítélik, részbeni felfüggesztés elrendelését feltételezve a végrehajtandó rész egy év, azaz 12 hónap és egy év öt hónap, azaz 17 hónap között mozoghat. Ha a büntetést öt évi, azaz 60 hónap tartamú szabadságvesztés-büntetésre ítélik, részbeni felfüggesztés esetén egy év 8 hónap, azaz 20 hónap a végrehajtandó rész minimuma és ez a rész legfeljebb két év öt hónapig, azaz 29 hónapig terjedhet.)

A végrehajtásában felfüggesztett rész tartamára, de legalább két évi, azonban legfeljebb öt évi tartamra a bíróság próbaidőt határoz meg. A próbaidő tartamát években és hónapokban kell meghatározni. A próbaidő tartamára a bíróság pártfogó felügyeletet rendel el, illetve magatartási szabályokat írhat elő. Ha a próbaidő sikeresen telik el, úgy a felfüggesztett büntetés-rész nem hajtható végre. A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának folytatását kell, illetve lehet elrendelni, amennyiben az elítélt a próbaidő alatt bűncselekményt (büntetett vagy vétséget) követ el, avagy a pártfogó felügyelet szabályait súlyosan megszegi.

A feltételes szabadságra bocsátás engedélyezésére vonatkozó rendelkezések a végrehajtandó részre általános jelleggel nem alkalmazhatóak. Vagyis már a szabályozás során külön kell választani a két jogintézményt.

B) variáció

A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának próbaidőre történő felfüggesztése a jelenleg hatályos szabályozáshoz hasonlóan alakulna.

A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának részbeni felfüggesztésének esetében ezen második variáció értelmében az alkalmazhatóság a két évet meghaladó, azonban a négy évet meg nem haladó tartamú szabadságvesztésre vonatkozna. A végrehajtandó rész e tekintetben sem érheti el az egész büntetés felét, de legalább az egész büntetés egynegyede a végrehajtandó minimum.

A végrehajtásában felfüggesztett rész tartamára, de legalább két évi, azonban legfeljebb négy évi tartamra a bíróság próbaidőt határoz meg. A próbaidő tartamát e tekintetben is években és hónapokban kell meghatározni. A további szabályok megegyeznének az A. variációban említettekkel.

6. A közérdekű munka önálló büntetéskénti fenntartása a jövőben is indokolt. Európai viszonylatban is az önálló szankciókénti szabályozás a jellemző. Gyakorlati alkalmazása piaccgazdasági rendszerben nehezebb és a külföldi kedvező tapasztalatok ellenére is a közérdekű munka hazai jövőbeni alkalmazási gyakoriságát józanul kell megítélni. Az elrendelésének az elkövető hozzájárulásához, illetve beleegyezéséhez történő kötése viszont szükséges a kényszer-, illetve a kötelező munka tilalmára vonatkozó – hazánk által is elfogadott – nemzetközi egyezményrel összhangban. Az elkövetőnek a közérdekű munka teljesítésére való képessége, alkalmassága a jövőben is az elrendelés előfeltétele kell legyen. Továbbá a közérdekű munka tartamának ellentmondásmentes és az európai szabályozásokhoz hasonlóan – órában történő – szabályozása szükséges a végrehajtási feltételek tényleges biztosítása mellett. Az önálló szankcióként kiszabható közérdekű munka lehetséges órászáma általában 240 óráig terjed a külföldi államok többségében.

A közérdekű munka végrehajtása felfüggesztésének lehetővé tétele a további differenciálást, egyéniesítést szolgálhatja és pártfogó felügyelet előírása is kapcsolódhatna hozzá.

A közérdekű munka esetében indokolt ezen büntetés helyettesítő szankció, adott esetben mellékbüntetés formájában történő alkalmazása is kisebb számú órakeretek között. Ugyancsak megfontolást igényel a közérdekű munka nem teljesítése esetére a helyettesítő szabadságvesztés mellé a pénzbüntetésre átváltoztatás lehetőségének a megteremtése is. A mellékbüntetés formájában történő alkalmazása kapcsolódhatna a büntetés végrehajtása felfüggesztésének jogintézményéhez is.

7. A *pénzbüntetés* tekintetében jövőben is fenntartandó az ún. napi tételes kiszabás rendszere. Az viszont megfontolandó, hogy a jövőben az adóbevallás, illetve az APEH adatai képezzék az alapot a pénzbüntetés megállapításánál. A hazai szankciókiszabási gyakorlatban is a leggyakrabban alkalmazott a pénzbüntetés, amelynek alkalmazhatóságát és részesedését kívánatos a jövőben növelni, de kiszabásának jelentős mértékű növelésére nem igen lehet reálisan számítani (a pénzbüntetés alkalmazási gyakoriságát befolyásolhatják – nem jelentéktelen kihatású – büntetőjogon kívüli tényezők is, mint pl. a lakosság, illetve a társadalom jóléti szintje, a gazdasági növekedés, avagy a recesszió). A napi tételes kiszabási rendszerű pénzbüntetés nem csupán főbüntetésként, hanem mellékbüntetésként is szabályozásra kerülhetne az eddigi globális kiszabási rendszerű pénzmellékbüntetés helyébe.

8. A mellékbüntetések új szabályozása tekintetében átfogó változtatás nem látszik szükségesnek. A foglalkozástól eltiltás és a járművezetéstől eltiltás tekintetében megfontolandó az alkalmatlanság esetében a mellékbüntetéskénti változat és az intézkedéskénti szabályozás jövőbeni megkülönböztetése, s ennek következtében a kettős helyen történő szabályozás. Főként ezen két mellékbüntetésnél, de a többi változatnál is az igazgatási szabályoknak összhangban kell(ene) lennie a mellékbüntetésekre vonatkozó büntetőjogi rendelkezésekkel. Fővetődött a kiutasítás önálló büntetésként, továbbá a közérdekű munkának mellékbüntetésként való alkalmazásának megteremtése is.

Változtatlanul szükséges a jövőben is a jelenleg hatályos Btk. 88.§-ának megfelelő szabályozás, vagyis meghatározott mellékbüntetések főbüntetés helyett önálló büntetéskénti alkalmazásának lehetővé tétele.

B.

Az intézkedések jövőbeni szabályozásával összefüggésben az valószínűsíthető, hogy a nevesített intézkedések köre nem bővül, azonban az egyes intézkedések szabályozása már változhat, módosulhat. Újból bevezetendő intézkedésként egyértelműen és határozottan nem javallt a veszélyes visszaeső büntettekkel szemben a korábban szabályozott és alkalmazott szigorított őrizet (Sicherungsverwahrung) visszaállítása.

A meglévő intézkedések sora a megrovás szabályozásával kezdődik, amely jogintézménnyel kapcsolatban több kérdés igényel megválaszolást. Ezen kérdések közé tartozik, hogy a bagatell bűncselekmény megtétele eljárásjogi úton, avagy anyagi jogi szabályozás keretében történjen-e. Ha ezen csekély tárgyi súlyú deliktumok jogkövetkezményeként anyagi jogi megoldásként a megrovás kerül alkalmazásra, úgy az egyik lehetséges „mintaként” az osztrák Btk. 42. §-ában szabályozott „a cselekmény hiányzó büntetést érdemlősége” jöhet figyelembe, illetőleg a büntethetőséget megszüntető okkénti szabályozás.

A megrovással kapcsolatban létezik azonban olyan álláspont is, amely szerint ezen jogintézményre a felnőttek büntetőjogában nem feltétlenül van szükség. Egyrészt ez a jogkövetkezmény a jelenlegi formában pusztán formális cselekmény-helytelenítést juttat kifejezésre, másrészt inkább moralizáló jellegű, s ezek folytán a modern felnőtt büntetőjogban így nincs helye.

A próbára bocsátás bevált szankciónak tekinthető, s a hatályos szabályozással ellentétben inkább az alkalmazási lehetőségének a szélesítése lenne kívánatos a szándékos bűncselekmények tekintetében.

A gyógyító intézkedések köréből a *kényszergyógykezelés* tekintetében megfontolandó a meghatározottabb, a behatároltabb tartamra vonatkozó szabályozás kialakítása. Vagyis megmaradnának a jelenlegi törvényi feltételek azzal a kiegészítéssel, hogy az adott büntetendő cselekményre irányadó büntetési tételkeret felső határa lehetne a maximális szabadságelvönást jelentő időtartam, de legfeljebb 20 év.

A fenti megoldást egyes gyakorlati szakemberek néhány elkövető esetében problematikusnak ítélik, a társadalom biztonságának fokozott biztosítására és az ún. polgári pszichiátria jelenlegi helyzetére tekintettel. Megjegyezhető, hogy a kényszergyógykezelésben töltött átlagos fogvatartási idő négy év körül mozog. Kérdésként vethető fel, hogy az általam javasolt garanciális szabályok, illetve a praktikus biztonsági szempontok mindenképpen kizárják-e egymást.

A kényszergyógyítást illetően kérdés, hogy az alkoholisták mellett a kábítószerfüggő elkövetőkre is kiterjedjen-e az intézkedés hatálya a jövőben. Van olyan vélemény, amely e tekintetben ellenzi a hatálybaléptetést, mert a kábítószer-élvező számára az intézkedés kényszer eleme eleve lehetetlenné teszi a gyógyító munkát. A másik oldalon viszont fölvethető, hogy az államnak gondoskodnia kell a végrehajtandó szabadságvesztésre ítélt kábítószerfüggő vagy a végrehajtás során azzá vált bűnelkövető gyógyításáról, legalábbis az ilyen személy veszélyességének, biztonsági kockázatának a csökkentéséről.

Egyes gyakorlati szakemberek a gyógyítás kényszer jellegére figyelemmel szakmai szempontból nem tartják kívánatosnak a „kényszergyógyítás” intézkedésként történő szabályozását. Az mindenképpen figyelembe veendő, hogy az alkoholisták és a kábítószeresek intézeti kezelését egymással összhangban és nem teljesen eltérően lehet megítélni. Az illegális droggal élő nem kerülhet kedvezőbb helyzetbe, mint a legális drogot fogyasztó. Megítélesem szerint alapvetően két megoldás jöhet szóba:

A) variáció

Mind az alkoholisták, mind a kábítószeresek kényszergyógyítása az intézkedések köréből kikerül és mind a két esetben a büntetés végrehajtása során lehetne lehetővé tenni az ilyen függő személyek számára a gyógykezelés igénybevételét, amihez következményként kedvezmény is társulhatna. Vagyis az említett függő személyek kezelése nem anyagi jogi, hanem végrehajtási kérdés.

B) variáció

A kényszergyógyítás – más elnevezéssel – megmarad az intézkedések sorában mind a két elkövetői kategóriára, de csak az alábbi feltételek együttes megléte mellett:

- az intézkedés elrendelésének kiindulópontja büntetendő cselekmény elkövetése alkoholistára, illetve kábítószeres életmóddal összefüggésben, ami miatt az elkövető hat hónapot meghaladó végrehajtandó szabadságvesztésre ítélik;
- tartani kell attól, hogy a jövőben – életmódjával összefüggésben – újabb büntetendő cselekményt követ el;
- a bíróságnak az intézkedés elrendelésekor figyelembe kell venni az elkövető kezelésre való készségét (quasi beleegyezés);
- az intézkedés elrendelése a bíróság mérlegelésén alapul.

A vagyoneklkobzás jövőbeni szabályozása tekintetében megfontolandónak találom az alábbiakat:

- A jelenlegi szabályozási alapkoncepció fenntartása mellett a vagyoneklkobzás is az anyagi jogi értelemben vett legalább büntetendő (tényállásszerű és büntetőjoggellenes), de nem feltétlenül bűnös magatartás elkövetésén alapulhat.
- Ennek folytán a büntetendő – és adott esetben bűnös – cselekmény elbírálása során felmérhető, hogy az vagyongyarapodáshoz vezethet-e (pl. hasznoszerzési célzat, okozott kár, értékre elkövetés, vagyoni előnyt jelentő vagyoni, illetve gazdasági bűncselekmények).
- Az előbb említettek kapcsán megállapítható az elkövető vagyoni helyzete.

- Ennek következtében a vagyonek Kobzás talán különösebb bizonyítási nehézség nélkül alkalmazható.
- A törvényi pontos meghatározottság követelményének érvényesítése mindenképpen szükségesnek mutatkozik az intézkedések, így a vagyonek Kobzás körében is.
- Az arányossági követelménynek a szabályozásba történő beépítése feltétlenül kívánatos nem csupán a vagyonek Kobzásra, hanem általános jelleggel az intézkedésekre, illetve az egyéb sajátos jellegű jogkövetkezményekre vonatkozóan.
- Továbbá ugyancsak megfontolandónak találom a hatályos svájci Btk. 59. cikkében megtalálható azon elemek beépítését is, amelyek a vagyonek Kobzás elévüléséről és a méltányossági szempont érvényesítéséről (nem alkalmazható, ha az elkobzás aránytalanul súlyos terhet jelentene) rendelkeznek.

A büntetőjogi intézkedések között szabályozott *elkobzás* jogi természete ellentmondásos, mivel büntetési és intézkedési jellege egyaránt kimutatható. Célja elsődlegesen nem az, hogy joghátrány alkalmazásával tartson vissza újabb bűncselekmény elkövetésétől, de a gyakorlatban sokszor súlyos hátrányt jelent az elkövető számára. A magyar Alkotmánybíróság több döntésben kifejezésre jutatta, hogy az elkobzás nem büntetés, hanem védelmi jellegű biztonsági intézkedés. A mellékbüntetések közé történő beillesztését épp ezen biztonsági-védelmi intézkedés jellege gátolja, hiszen néhány büntethetőséget kizáró ok miatt nem büntethető elkövető esetében is el kell rendelni az elkobzást, mivel a társadalom védelme ezekben az esetekben is szükségessé teheti ezen jogkövetkezmény alkalmazását. Vagyis a jövőben a jelenleg hatályos szabályozásnak megfelelő, ahhoz közelálló rendelkezés felvétele indokolt az elkobzásra, mint intézkedésre vonatkozóan.

A *pártfogó felügyelet*tel kapcsolatos probléma lényegét illetően egyet lehet érteni Kerecsi Klárával és Vókó Györggyel, akik szerint a jelenlegi jogi szabályozás nem alkalmas a pártfogó felügyelet hatékony végrehajtására, mert részben hiányosak azok a rendelkezések, amelyek ténylegesen az általános és a speciális bűnmegelőzési célokat szolgálnák, illetőleg a reszocializációt elősegítenék, másrészt az intézményi háttér, a hatékony egységes igazgatás sem biztosított, ennek következtében a pártfogó felügyelet jelenlegi formájában a tartalmi kiüresedés veszélyezteteti. Továbbá a hivatásos pártfogók lényegében a szükséges eszközök nélkül gyakorolják hivatásukat, a pártfogoltak részére a segélykeret felhasználásán kívül a munkahely biztosításában, az eseti lakhatásuk átmeneti megoldásában – a tanácsadáson kívül – érdemi segítséget a lehetőségek hiányában nem tudnak nyújtani.

Tehát a pártfogó felügyelet újragondolása és jelentős továbbfejlesztése mindenképpen indokolt, annál is inkább, mert ezen – az eddigiekben – elhanyagolt intézkedéssel kisebb költségráfordítás révén nagyobb és hatékonyabb siker érhető el. A pártfogókra vonatkozó új háttérszabályozást (2003. évi XIV. tv.) illetően a jövőben dől el, hogy az új szervezeti, végrehajtási szabályok mennyiben járulnak hozzá az intézmény továbbfejlesztéséhez és ehhez a személyi, anyagi feltételek biztosítottak lesznek-e. Felvetődött a Bizottságban az is, hogy a pártfogó felügyelet önálló intézkedésként, továbbá „egyszerű” és „fokozott” formában is alkalmazható lehetne.

Az intézkedések jövőbeni szabályozásával összefüggésben mindenképpen ki kell térni az intézkedések behatároló funkciójának a kérdésére, ugyanis a speciálprevenzív célt követő jogintézmények alkalmazása behatárolt kell legyen. Ezt a behatároló funkciót több országban az *arányosság elvének elfogadása*, illetve kifejezett törvényi szabályozása tölti be. Így pl. a németeknél a Btk. 62. §-a rendelkezik az arányosság elvéről,

amelynek értelmében „büntetőjogi intézkedés nem rendelhető el, ha az elkövető által elkövetett és a tőle jövőben várható cselekmény jelentőségéhez, valamint az elkövető veszélyességének fokához képest aránytalan”. Ez az elv egyébként nem csak az intézkedések elrendelésére, hanem a végrehajtásukra is érvényes. Vagyis egy általános és általánosan elismert – különösen az intézkedéseknél érvényesülő – jogelv Btk.-beli megfogalmazásáról van szó, amit a hazai büntetőjogunknak is érvényesíteni kellene.

Megítélésem szerint az egyes intézkedési nemek törvényi szabályozásához kapcsolódóan „az intézkedések alkalmazásának elvei” megjelölés alatt a következő – vagy hasonló tartalmú – rendelkezés törvénybe iktatása látszik indokoltnak. „Büntetőjogi intézkedést – a törvényben meghatározott feltételek esetén – úgy kell elrendelni, hogy az elkövető által megvalósított, illetve a tőle jövőben várható büntetendő cselekmény tárgyi súlyához, jelentőségéhez, valamint az elkövető veszélyességének fokához képest a társadalom védelme, illetőleg a megelőzés érdekében szükséges és arányos legyen.” A javaslatom szerinti jövőbeni magyar szankciórendszer áttekintését a következő táblázat tartalmazza.

BÜNTETŐJOGI SZANKCIÓRENDSZER			
De lege ferenda			
BÜNTETÉSEK		INTÉZKEDÉSEK	
FŐBÜNTETÉSEK	MELLÉK-BÜNTETÉSEK	SZABADSÁG-ELVONÓ	SZABADSÁG-ELVONÁSSAL NEM JÁRÓ
1. Végrehajtható szabadságvesztés-büntetés a) életfogytig tartó b) határozott ideig tartó - A végrehajtás fokozatai - Feltételes szabadságra bocsátás 2. Végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztés-büntetés 3. Végrehajtásában részben felfüggesztett szabadságvesztés-büntetés 4. Közérdekű munka a) végrehajtható b) felfüggesztett 5. Pénzfőbüntetés a) végrehajtható b) felfüggesztett	1. Közügyektől eltiltás 2. Foglalkozástól eltiltás 3. Járművezetéstől eltiltás 4. Kitiltás 5. Kiutasítás 6. Közérdekű munka mint mellék büntetés 7. Pénzmellék-büntetés	1. Kényszer-gyógykezelés (pszichiátriai intézeti elhelyezés) 2. Elvonó-intézeti elhelyezés (kényszergyógyítás)	1. Próbára bocsátás 2. Elkobzás 3. Vagyone elkobzás 4. Pártfogó felügyelet
			5. A jogi személlyel szemben alkalmazható intézkedések (2001. évi CIV. törvény)

FERENC NAGY

EINIGE STRAFEN UND STRAFRECHTLICHE MASSREGELN DE
LEGE LATA UND DE LEGE FERENDA

(Zusammenfassung)

Im ersten Teil der Studie wird ein kurzer Überblick über das strafrechtliche Sanktionensystem von sieben europäischen Ländern erörtert und ihre allgemeine und gemeinsame Eigenheiten als Konklusion zusammengefasst.

Nach dem Darlegen der europäischen Rechtslage kommt es zur Darstellung des geltenden ungarischen Sanktionensystems. Der Verfasser beschäftigt sich mit jeder Art der Hauptstrafen – die Freiheitsstrafe, die gemeinnützliche Arbeit und die Geldstrafe – und behandelt ausführlicher die Problematik der sog. tatsächlich lebenslangen Freiheitsstrafe als eine aussergewöhnliche ungarische Eigenheit in Europa, und weist darauf hin, dass dieses Rechtsinstitut mit grundgesetzlichen Prinzipien sowie mit praktischen Strafvollzugsgesichtspunkten nicht zu vereinbaren ist.

Die Abhandlung widmet einen selbständigen Abschnitt der Behandlung der Strafaussetzung zur Bewährung und der teilbedingten Freiheitsstrafe. Auch in diesen Fragen wird ein europäischer Ausblick gestattet und die Vor- und Nachteilen der teilbedingten Freiheitsstrafe werden hervorgehoben geprüft.

Unter den strafrechtlichen Massregeln beschäftigt sich der Autor mit der Einziehung, der Vermögenseinziehung und der Aufsicht durch Bewährungshelfer. Besonders wird der Fragenkreis der ins strafrechtliche Sanktionensystem schwer einsetzbaren Vermögenseinziehung geprüft, auch zu dieser Problematik wird ein ausführlicher internationaler Überblick geboten und nach der Kritik der ungarischen Regelung de lege ferenda-Vorschläge gemacht.

Nach der Darstellung der Rechtsregelung von einigen Strafen und strafrechtlichen Massregeln geht der Verfasser auch auf die praktischen Bezügen der Regelung ein, prüft die Eigenschaften der gerichtlichen Sanktionszumessung und legt die Gestaltung der Dauer der zugemessenen Freiheitsstrafen dar.

Zum Abschluss der Studie beschäftigt sich der Autor mit dem ungarischen strafrechtlichen Sanktionensystems der Zukunft, er geht auf die erforderlichen Änderungen der Regelung von allen dargestellten Strafen und Massregeln ein. Unter diesen ist hervorzuheben, dass die sog. tatsächlich lebenslange Freiheitsstrafe aufzuheben und die teilbedingte Freiheitsstrafe als selbständige Art von Hauptstrafen im ungarische Strafrecht einzusetzen ist.

TARTALOM

I. Egyes európai országok büntetőjogi szankciórendszeréről	3
1. Lengyelország	3
2. Szlovénia	5
3. Belorusszia	6
4. Svájc	6
5. Németország	9
6. Ausztria	10
7. Franciaország	11
8. Rövid összegző következtetések	11
II. Áttekintés a hatályos magyar büntetőjogi szankciórendszerről	12
III. A magyar büntetőjog főbüntetési nemeiről	14
1. Szabadságvesztés-büntetés	14
2. A közérdekű munka	22
3. A pénzbüntetés	24
IV. A büntetés végrehajtásának – részbeni – felfüggesztéséről	24
A. A büntetés végrehajtása felfüggesztésének jogi természetéről	24
B. A büntetés végrehajtásának részbeni felfüggesztéséről	28
C. A részbeni felfüggesztés előnyei	32
D. A részbeni felfüggesztés hátrányos vonásai	33
V. A szabadságvesztés-büntetések tartamáról	34
VI. Egyes intézkedések a büntetőjog szankciórendszerében	37
A. Az elkobzás	37
B. A vagyoneklobzásról	40
1. A vagyoneklobzás szabályozásának nemzetközi alakulásáról	40
2. A vagyoneklobzás szabályozásának hazai alakulásáról	45
3. A vagyoneklobzás hazai rendelkezéseinek kritikája	46
4. De lege ferenda észrevételek és javaslatok	49
C. A pártfogó felügyelet	52
VII. A hazai bírósági szankciókiszabási gyakorlat jellemzői	56
VIII. Büntetések és intézkedések a jövő magyar büntetőjogi szankciórendszerében	57
Einige Strafen und strafrechtliche Massregeln de lege lata und de lege ferenda (Zusammenfassung)	68